

ВІСТІ КОМБАТАНТА

1

ТОРОНТО — НЬЮ-ЙОРК 1974

ВІСТІ КОМБАТАНТА УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ЖУРНАЛ

РЕДАКТОРИ: І. Кедрин-Рудницький і Колегія

ВИДАВЦІ: Головна Управа Об'єднання б. Вояків Українців
в Америці, Головна Управа Братства кол. вояків
і УД УНА

СПІВУЧАСНІ: Братство Українських Січових Стрілців,
Об'єднання кол. вояків УПА, Броди-Лев, Інк.,
Українська Стрілецька Громада в Канаді.

VETERANS' NEWS, bimonthly, published jointly by:

**United Ukrainian War Veterans in America, Brotherhood of Former Soldiers
of 1 Ukrainian Division UNA** in association with:

**Brotherhood of Ukrainian Sichovi Striltsi, Former Members of the Ukrainian
Insurgent Army, Inc., Brody-Lew, Inc., Ukrainian War Veterans'
Association in Canada.**

Address: P.O. Box 279, Stn "D", Toronto 9, Ont., Canada

Editorial office in USA:

**Mr. I. Kedryn-Rudnytsky, 43-25 49th St., Long Island City, NY 11104
U. S. A.**

Статті, підписані прізвищем, чи ініціалами автора не завжди
відповідають поглядам Редакції.

Редакція застерігає собі право скорочувати статті і справляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ

Англія	1:10.0	0:5:0	ЗСА	6.00 дол.	1.50
Австрія	100 австр. шіл.	20	Канада	6.00 дол.	1.50
Аргентина	670 пез.	120	Німеччина	20 н. м.	3.50

АДРЕСИ ПРЕДСТАВНИКІВ:

Аргентина:

**Fraternidad de Los Ex-Comb
de la 1a DU ENU, c. Maza 144,
Buenos Aires, Argentina.**

Австрія:

**Dr. S. Naklowycz
Dresdner Str. 124/III-19
1200 Wien XX., Austria.**

Kiev Printers Ltd. — 860 Richmond St. West, Toronto 140, Ontario.

З М І С Т

	Стор.
Ніна Туз: На майдані коло церкви (вірш)	2
М. М.: Свято державности (коментар)	3
Петро Потічний: Аналіза руху спротиву в Україні	5
Свген В. Курилюк: Бій під Дараховом	11
Д-р В. Трембіцький: Лікарський світ за української держави (за Директорії 1919 - 20 р.)	18
Петро Самутин: Київ 1920 року	22
І. Скіра: Відзнака Української Дивізії	38
Іван Лико: Ще про українців у Польщі	42
Роман Крохмалюк: Зміна німецької політики і постанови Українського Національного Комітету	53
Всеволод В. Будний: Дивізія після війни	57
О. Городиський: Із щоденника ген. Кордіяна Заморського (продовження)	69
Ф. Кордуба: Національна оборона Японії	74
† Ст. Онишкевич — Орест: Причинки до історії УПА	78
Різне: З обіжника ч. 1 Головної Управи Браства, Нарада в справі "Вістей Комбатанта", Нарада Координаційної Ради, 8-ий равт української преси і радіо, Невмируща одинадцятка, Пресовий фонд.	90
Зміст	96

Ніна Туз

НА МАЙДАНІ КОЛО ЦЕРКВИ

*На майдані коло церкви
Революція іде...*

Павло Тизина

*На майдані коло церкви
Розстріляли юнаків —
«Ви хотіли Україну
Жовто-синіх прапорів?!
З вами в ямі Україна
Розпадеться до костей!...»
«Слава Неньці»!... Згасло небо
Тільки кров в снігу цвіте.*

*На майдані коло церкви
Матері, немов хрести...
«Дай нам, Боже, їхню душу
До народу донести...»
На майдані тиша ногі
Опустила свій покров.
Тіні.
Кров.*

СВЯТО ДЕРЖАВНОСТІ

Сьогодні традиційно прийнято, що народи кожного року відзначають свою незалежність — чи як деякі називають державність, — урочистими святкуваннями. У факті досягнення незалежності, закріплення її чи у факті ґрунтовної переміни державного ладу, народи слушно вбачають завершення своїх стремлень, здійснення стихійного бажання жити власним життям, творити й формувати його по власній уподобі.

Наша спільнота у вільному світі також відзначає проголошення новітньої української держави. І хоч нам не вдалося вдержати й закріпити її — ця річниця нам не менш дорога. У державних народів річні святкування державності підтримують і закріплюють збірну свідомість єдності спільноти та причинюються до скермування національного потенціалу на шлях найкращого самовиявлення. У нас річниця проголошення державності підкреслює факт, що тепер наша держава не існує у формі бажаній більшістю народу, однак вона символізує наші бажання та виразно конкретизує мету — досягнення та закріплення держави українського народу.

У нашому розумінні, свято державності — це, в першу чергу, збірне духове переживання. це пригадка нашого положення, це нагода до відсвіження та мобілізації духових сил. Проте, нам здається, що наші святкування не завжди проходять таким порядком; часто залишається враження, що ці святкування стали стандартною подією без глибшого змісту. А це не добре, бо вже самі рефлексії про святковану подію можуть спричинити і скерувати нас, зрештою, не дуже скорих до роздумувань, на шлях думання державними категоріями.

Ми залюбки, йдучи по лінії найменшого опору, винусьмо за наші невдачі наших ворогів та несприятливі обставини. І хоч одні й другі мали чималий вплив на нашу долю, все таки левина частина вини за нами. — за широкими масами народу й за його провідною верствою. Загал українського народу і в 1917-21 роках своєю інертністю та дефетистичною філософією не дав вирішальної підтримки тодішньому урядові,

який, до речі, сам дезорієнтований у тому часі, розгубився у партійній нерозберисі. Вклад і зусилля поодиноких людей, героїства одиниць та груп, розплилися у хаосі подій.

Але, що діється сьогодні, після більш ніж 50 років від тих подій? Коли поглянемо критичним оком на діяльність наших теперішніх політичних партій, наш оптимізм щодо майбутності українського народу маліє. Хоч у нас багато доброї волі, все таки ми не можемо погодитися з «єдиноправильністю», всезнайством та ексклюзивністю, часто закритих туманом демократичних фраз. наших еміграційних політичних партій. Кожний має право думати по своєму, кожний може мати свої дороги до мети, і сам факт інакомислення нікого не дискваліфікує, але якщо йдеться про нашу державність, цей шлях мусить бути один.

У нас багато організацій дублюють свої зусилля для такої самої або подібної громадської чи політичної роботи, відзначають ті самі історичні події своїми власними святкуваннями для «власного вжитку». Чи це не марнування наших скромних сил? Чи можна нам говорити про політичний розум, коли з «партійної принциповості» навіть закінчення 2-го Світового Конгресу Вільних Українців було деякий час під сумнівом, бо політичні діячі не могли «узгіднити» кандидатів на провід Конгресу? Чи не час нам покінчити з такого роду практикою?

Свято державності — це найкраща нагода для передумання пройденого шляху, розпізнання наших помилок та витягнення відповідних висновків. Коли в наших низах ступінь зорганізованості великий, жертвенність не менша, то керівництва політичних партій не завжди розуміють ці факти, не дають, за малими винятками, потрібного напрямку; а самі фрази без діл не переконують.

На щастя, український народ на рідних землях знайшов нові, адекватні форми змагань за свою незалежність, які є пристосовані до тяжкої дійсності тамошнього життя. І хоч на еміграції ми відтяти від можливостей включитися безпосередньо до тих нових форм змагань, проте ми можемо своїми продуманими й концентрованими акціями багато допомогти зусиллям українського материка. Від цього обов'язку ніхто з нас не звільнений, а вже особливо ми, колишні вояки. М.М.

Петро Потізнй

АНАЛІЗА РУХУ СПРОТИВУ В УКРАЇНІ

Рух спротиву в Україні добре відомий серед українського суспільства, хоч часто факти є подавані через призму певних поглядів. Одначе, щоб його краще зрозуміти треба докладніше обзнайомитися з тлом, на якому цей спротив проходив та із системою, в якій він постійно міцніє. Тому зачну від оцінки радянського суспільства, але в дещо відмінний спосіб, як це прийнято серед нашого загалу. Ця оцінка радянського суспільства і системи базована на поглядах деяких західніх і китайських марксистів. Для нас також повинно бути цікавим, як на розвиток подій в Радянському Союзі дивляться прихильники цієї самої ідеології, хоч і відмінної інтерпретації.

Перш за все, вони відкидають твердження радянських ідеологів, що все в радянській системі прекрасне та що недо-тягнення різного роду — це вина одиниць, а не системи. На їхню думку, СРСР (подібно як ЗСА) не може більше сховати свого імперіялістичного відношення до малих народів і країн ні всередині ні на зовнішньому відтинку. Вже в 1956 р. Мао Тсе Тунг говорив про існування т. зв. «суперечностей в серцях людей» і додав, що навіть «соціалістичні суспільства розвиваються внаслідок суперечностей між продуктивними силами і продуктивними відносинами». У системі продукції — це суперечності, що протиставляться робітникам. Знову в системі власності — це суперечності, які існують між тими, що мають якусь контролю над засобами виробництва і тими, що її не мають. Що більше, один із світил цієї ідеології передбачає можливість, чи радше неминучість, боротьби між людьми навіть тоді, коли суспільство стане безкласовим. А кожному відомо, що радянське суспільство не є безкласове. Навпаки, це суспільство стратифікації, яке розвивається швидким темпом. Небезпідставно М. Джілас і другі говорили й говорять про «нову клясу», нову упривілейовану верству в Радянському Союзі. Радянська система — це бюрократична система скрайнього типу, яка перевершила своєю екстремністю всі інші країни т. зв. соціалістичного блоку. Вона повна конфліктів чи «антагоністичних суперечно-

стей». Не дарма протестують селяни. Не дарма все частіше й частіше страйкують робітники. Не дарма нова технологічна інтелігенція воює з закостенілою клясою бюрократів. А боротьба народних мас всіх національностей за свою самобутність і культуру проти російського шовінізму — це один з найглибших конфліктів Радянського Союзу.

Висновок з цього простий: не тільки національні революції назрівають, але (і це треба підкреслити) навіть справжня пролетарська революція, — це щойно справа майбутнього.

Так твердять деякі західні марксистки. Чи варто нам прислухатися до їхнього голосу? Нам здається, що так. У сучасній «бизнессовій» гарячці, в яку втоплені обидві найбільші імперіальні потуги світу, виглядає, що власне на долю «лівиці» припадає обов'язок відіграти ролю совісти світу. Також західня лівиця духово близька радянським і частині українських дисидентів. Можна сказати б, що вони говорять спільною мовою. А це означає, що проблемам опозиції в Радянському Союзі буде віддаватися дещо уваги і в майбутньому, навіть у зматеріалізованому Заході.

А тепер придивімся рухові спротиву з точки погляду індустріального моделю суспільства. Головна теза пропонентів цього погляду твердить, що сьогодні не комунізм, але індустріалізм, індустріалізація є маривом, яке ходить по світі й приводить до величезних суспільних перемін. Цей модель суспільства нам добре знайомий. Ми живемо в індустріалізованому суспільстві. Які ж його головні ціхи? Згадаймо хоч декілька з них. Позиція робітника скріплюється. Сьогодні легше роздобути капітал, ніж робітника. Приріст населення сповільнюється, що в свою чергу веде до важливих демографічних перемін. Приходить емансипація жінки. Спостерігається велика мобільність населення, яке залишає село й утікає до міста. Освіта й виховання характеризуються спеціалізацією і політехнізацією. Усе це веде до змін у правній системі, і врешті також приведе до змін у сфері влади. Плюралізація населення приводить до певних вимог населення, які мусять бути задоволені. Радянський Союз не стоїть в ізоляції від цього роду перемін.

Очевидно, не все гаразд з індустріальним суспільством. Розвиток технології уможливорює творення засобів контролю над людиною, про які в минулому ніхто навіть не мріяв. В парі з цим, існують можливості резистансу, які я назвав би «техно-

логією протесту», про що також можна було тільки мріяти в минулому. І тому протест в Україні чим раз важче й важче здавати. Про це варто пам'ятати.

Однак, ще важливішим моментом є вплив модернізаційного процесу на національну свідомість людей. Пригляньмося до цієї проблеми, не впадаючи ні в апокаліпсу, ні в паранойю.

Як знаємо, радянська наука й політика підкреслює, що з дальшим економічним розвитком, чи «модернізацією», національне питання буде повністю розв'язане в Радянському Союзі. На їхню думку, чим більше різниць в побуті, освіті, класовій структурі і т. д., тим буде більше непорозумінь. І навпаки. Такий висновок випливає з марксистської класової інтерпретації національних конфліктів. Це треба завважити хоч би й тому, що це офіційна партійна лінія, що визначає рамки, в яких дискутується національні проблеми в СРСР, і тому має деякий вплив на саме життя.

Однак, треба підкреслити, що модернізація, тобто підвищення рівня технічної освіти, урбанізація, суспільна диференціація, починає змінювати практичні імплікації цієї доктрини. Наприклад, в минулому під гаслом «диктатура пролетаріату» можна було легко оправдати російське панування. Зробити це тепер — важче, бо сьогодні зовсім легко можна довести, що кожний народ має свою власну робітничу класу, технічну й культурну інтелігенцію. й тому — самозрозуміло — йому не потрібно росіян. Такі питання стоять сьогодні на денному порядку в цілому СРСР, а головнo в Україні.

Сьогодні саме життя доводить, що доктрина про нівеляцію національних різниць та антагонізмів є фальшивою в добі модернізації. Наприклад, технологія перекладу стоїть так високо, що читати твори чужих авторів у своїй рідній мові не справляє жодних труднощів. Перепис населення СРСР з 1970 року виявив ясно, що росіяни не в силі приборкати штиками всіх неросіян. Правда, балтійські республіки, деякі частини України й Молдавії, і навіть частини Центральної Азії, переживають загрозливий період напливу росіян. Проте етнічний баянс у столицях неросійських народів поволи хилиться в користь неросіян. Можливості росіян протиставитися цьому рухові є обмежені. Зрештою, вони проходять подібні переміни. Навіть мовна русифікація — не кажучи вже про психологічну — мусить ще дуже далеко йти, щоб серйозно загрозити існуванню

окремих народів. Якщо досі не вдалося зліквідувати чверть мільйона кримських татар, то як можна розраховувати на повну ліквідацію українців? Коротко кажучи, модернізація збільшує, а не зменшує потенційну й фактичну масу, в якій шукають підтримки неросійські опоненти в СРСР. Це спеціально видно в Україні, де всі верстви населення, в більшій або меншій мірі, заангажовані в русі спротиву. І в цьому теж лежить важлива різниця між дисидентством в загальному (яке займається і є зв'язане з проблемою легітимізму, тобто, розходиться з офіційною лінією щодо політики, використання влади, прав і обов'язків панівної та підлеглої верстов населення) і національною опозицією, яка в додатку до вищенаведених завдань, ставить собі ще за мету досягнення справедливості.

Сенс щодо існування справедливості чи брак її, тобто, існування несправедливості, є тим мірилом, яким треба оцінювати глибину й інтенсивність національного опору. З другого боку, концепція справедливості — це релятивне поняття. Відчування людини, чи її трактують справедливо, чи ні, залежне ще теж від перспективи. У цьому саме і є сук справи, бо дуже часто покращання ситуації, об'єктивно кажучи, відчувається як посилення експлуатації чи переслідування. Наприклад, реабілітація кримських татар, якщо сприймати це явище об'єктивно, є покращанням їхньої ситуації. Але заборону вернутися до Криму, вони відчують набагато гостріше.

У централістичній системі, наприклад, в СРСР, навіть явний розвиток окремих національностей в різних ділянках життя можна змінити або сповільнити наказом згори. Це всім добре відомі речі. Одначе, не можна вважати, що для такого роду рішень нема ніяких границь.

Всеж таки, найбільша загроза існує з боку росіян. Проф. Р. Шпортюк в одній із своїх праць назвав це «російською проблемою» Радянського Союзу. Не має двох слів, що Політбюро і ЦК партії СРСР вже від давна схильні до проросійського курсу в Радянському Союзі. Але при цьому треба також зазначити, що в СРСР існують групи, які незадоволені повільним темпом русифікації. Вони також з цієї причини стоять в опозиції до партії.

Розглядаючи загальний стан в СРСР, спробуємо тепер насвітлити рух спротиву в Україні.

Перше, що впадає в вічі це той факт, що рух спротиву в Україні, як і в цілому СРСР, не можна вбгати під одну покришку. Українські опоненти режиму борються з таким самим завзяттям за індивідуальні як і національні права. У ніякому разі не можна їх усіх називати націоналістами, як це дехто з нас робить, на велику радість КГБ і на шкоду рухові спротиву. Треба також підкреслити, що власне національні домагання є у якійсь мірі цікою руху спротиву між росіянами, і тим самим і між українцями, але помилково було б твердити, що рух спротиву в Україні — це ніщо інше, як вияв українського націоналізму. Рух спротиву в Україні є такий многогранний, як є суспільство, що його породило. Він охоплює всі верстви і класи суспільства, різні ідеології і політичні концепції, починаючи від ледь реформаторів до скрайніх націоналістів. Сьогодні частіше й частіше говориться про справжню пролетарську революцію в границях СРСР. Було б дивним, якщо серед українців не було б також таких людей, які схилилися б до цих поглядів. Цікавою компіляцією для підтвердження цього явища є праця д-ра Б. Левицького, одного з найчільніших українських советологів. Він зробив класифікацію знаних дисидентів за національними і республіканськими критеріями (що дуже не сподобалося російським шовіністам з під стягу НТС, які твердили, що найбільше терплять росіяни) і прийшов до висновку, що українці і жиди — це дві найбільші групи між в'язнями. Українці є у майже всіх дисидентських групах СРСР, за винятком хіба *«руситів»* чи інших подібних груп, які заступають російську шовіністичну правницю.

Ці персональні зв'язки з усіма групами, які лише треба вітати, не перешкодили українським дисидентам зрозуміти вагу своєї власної ролі і дії. В Україні вони не були задоволені з видань *«Самвидаву»* з центра, й тому створили свою власну літературу *«Самвидаву»*, з *«Українським Вісником»*, який був рівний з *«Хронікою»*. Українські дисиденти виразно заявили, що вони бажають репрезентувати українські справи самостійно й відмовили права другим говорити в їхньому імені, хоч не має сумніву, що *«Звернення демократів Росії, України і Прибалтики»* було напевне написане з участю українців.

Ця постава в ніякому разі не означає ізоляції українського руху спротиву в усіх його відмінах від руху опору в інших республіках СРСР, включно з Росією. Як доказ цього ми бачи-

мо важливий зворот в настанові чільних представників російських дисидентів, як Сахарова і Солженіцина, щодо українського руху опору. Ніхто жіба не буде заперечувати користи для української справи, яка сталася внаслідок інтерв'ю Сахарова й Солженіцина з західною пресою. Три роки тому на конференції в гамільтонському університеті говорилося про замовчування російськими дисидентами національного питання. Сьогодні цього говорити вже не можна.

Одною з найважливіших точок у програмі українських дисидентів є їхнє ставлення до меншин в Україні і до народів, які борються за свої національні права. Постава українських дисидентів до жидівського питання і до вимог кримських татар, дозволяє нам в західному світі бути гордими за наших земляків. Їхня постава — це постава державницька і вона каже, що в Україні національні питання мусять бути розв'язані справедливо.

Але як справа виглядає на майбутнє? Ми вже сьогодні спостерігаємо поляризацію в колах дисидентів. Це нормальна річ. Україна — високо розвинена країна. Її суспільство й інтелігенція — високо здиференційовані. Така поляризація думок, такий вахляр опіній, які існують в колах дисидентів, творчі думки й багатство ідей — робить їх привабливими і зрозумілими для всіх, навіть для російських дисидентів, не згадуючи вже про Захід. Тому треба вірити в остаточний успіх українських і інших радянських дисидентів. Це боротьба за свою державу. Правда, вона не буде такою, якою багато з нас хотіли б її бачити. Проте, вона буде державою українського народу, незалежно від її суспільного устрою.

ЗМІНА В РЕДАКЦІЇ “ВІСТЕЙ КОМБАТАНТА”

З цим числом (1/74) редагування дивізійної частини “В.К.” перебрала Редакційна Колегія. Колега Василь Верига, який дотепер очолював і редагував з рамени Головної Управи Братства колишніх вояків 1-ої Української Дивізії частину “В.К.” залишається надалі в Редакційній Колегії. Тільки перевантаження професійною працею дотеперішнього редактора є причиною цієї зміни.

Редакція й Адміністрація цим складас сердечну подяку колезі Василеві Веризі за його довголітню, жертвенну працю для “В.К.”. Майже вісім років його редагування залишили позитивний слід на нашому журналі і Редакція рада, що ред. Верига і далі буде з нами співпрацювати і допомагати нам формувати орган нашої ветеранської думки.

Редакція

Євген В. Курилюк

БІЙ ПІД ДАРАХОВОМ

*Спомин присвяжую моїй Дорогій Матері,
що померла в Сибірі на засланні, замушена
большевиками, не знати де й коли.*

«Ей, хлопці, де криниця близько, принесіть для кожної гармати відро води, та поливайте по кожному стрілі, бо дуже загіриваються», гукнув наш сотник.

Було це влітку, славного року Божого 1919, під Теофіпількою. Поляки, по великім перестрахи під час нашого славного прориву під Чортковом, таки перейшли в протинаступ, — то треба їх було гаряченько привітати.

Ех, колиб у нас було постачання муніції таке як у вас, то ми вам показали б, де раки зимують, там за Сян-рікою, а в нас постачання тільки те, що від вас здобудемо.

Багато було завдань для нашої славної «антилерії», котра в той час мала велику перевагу над польською, як досвідом старшин, так і досвідом гармашів.

Любив наш сотник свою першу батарею Першого Гарматнього Полку У.С.С., любили його всі хлопці з батареї. Гармаші були наполовину гуцули, а наполовину «бобрецькі», з Бібрки під Львовом.

По чортківському прориві, поляки, викупавшись в Сереті при наглій втечі з Чорткова, відступали дуже скоро, будши під враженням, що нам якась небесна сила дала поміч, бо такий надзвичайно сильний удар прийшов з рук сл. пам'яті генерала Грекова. Ото перша батарея І. Гарматнього полку У.С.С. під командою сотника Ярослава Курилюка та півкуринь У.С.С. під командою остника Чичкевича (це був другий Галицький корпус) дістали наказ перервати полякам дорогу з Бучача на Тернопіль. Отже ми махнули швидким маршем через Могильницю, Романівку, Брикулю Стару та Нову в напрямі на Дарахів.

Ми зловили у Брикулі у школі польський телефон, що мав зв'язок з Бучачем та Тернополем, і нам удалося дурити поляків цілу ніч, неначе на відтинку все в порядку, а «гайда-

маків» близько нема. Аж десь над ранком вони таки мабуть доміркувалися, що ситуація щось «не теє» та післали один батальйон піхоти на перевірку ситуації в Дарахові. Польський батальйон не знаючи, що передні відділи У.Г.А. загналися вже аж так далеко, підмаршував у майже замкненій формації аж під самий Дарахів.

Нас було обмаль, тому ми поставили наші гармати в першу лінію та привітали неспрошених гостей так здорово, що вони по короткім бою завернули в напрямі на Варваринці та на Струсів.

Не довелось нам довго стояти без діла, бо десь за годину поляків підсилено свіжим батальйоном, і вони вже розстрільною пішли в гостру атаку. Зав'язався дуже завзятий бій, в якому наші хлопці достойно зберігали запорозьку традицію та билися заїло й запекло. Вогнем наших гармат, що були в першій лінії (другої в нас в цім випадку не було) диригував прямо наш сотник. Він був на стрісі польського «пробоства» із сл. п. хорунжим Чукурор з Іспаса коло Коломиї, та поров на коротке віддалення, не більше як 600 метрів безпосереднім вогнем по наступаючих поляках. Обстріл був скажений, кулі свистали як рясний дощ. Почало робитись дуже «гаряче», як ворожі кулі почали занадто торохтіти по сталевих охоронних щитах наших гармат. Скребло й нашого брата по спині, як треба було вискочити для прицілу, або висунути голову з рівчака, чи з-за купи каміння, за котру на хвилину скрилось козацьке грішне тіло.

Діло приходилось дуже круте, бо нам кінчався вже наш невеликий запас гарматніх стрілен, а піхота витрясала останні набой. Наші гармаші «викопали» десь небагато гранат з білими «пупчиками», кажучи, що це, мовляв, «газові». Возили ми їх із собою вже довгий час, бо всяке стрільно зберігалось як дорогоцінний скарб: так задля «пригоди» тягли ми з собою й оці гранати.

Ми почали лупити на близьке віддалення та на прямий приціл по гостро наступаючих поляках. А й справді, оці гранати пускали при ударі з землею маленьку хмарку білого диму. Були і ми дуже близько до отого нашого останнього спасення, але ми рішили битися до останнього, як велить запорозька традиція, та дорого продати наше життя.

Поляків оцей білий димок трохи збентежив, що зупинило розгін польської атаки.

Це ми зараз же й використали та витягнули три гармати з першої лінії і поставили їх на горбі за Дараховом.

Гірше було з четвертою гарматою, що була вкопана прямо на шосі. По ній «кропив» польський кулемет, що був навпроти. Старшим гармашем при цій гарматі був молодий легінь Івасюк, деь мабуть з Прокуряви біля Косова. Втирав сердега кінцем засуканого рукава ніс, бо дуже йому маркотно було, що поляки могли б захватити гармату. Це він «ріхтував» під прямим обстрілом гармату, як довго ще було чим стріляти. Треба було коханого «брйечика» конечно рятувати. Наше щастя було, що польський кулемет дуже часто затинався. Як він раз отак трохи «захрип», то нас пару, що були близько (пригадую собі четаря Дмитра Оленюка з Корнича, біля Коломиї) і тужин запорізьких рук вхопили за шпигці коліс і в секунді гармата була за горбком. Наші вершники від шести-запрягу, теж пробували під'їхати: бачу їх прилиплих трохи до кульбак, як заслонюють собі голови сталевими лопатками, але коні почали ставати дуба, одного коня ранило, ото був даний наказ для них завертати. Одному вершникові прострілила куля шапку, а другому штани, мали хлопці щастя. Зараз нам розв'язалися руки, як ми витягли гармату. Сотник та хорунжий — на диво — також вийшли ціло із свого обсерваційного пункту на стрісі «пробоства» і зараз же таки скочили в першу лінію між стрільців. Я взяв від найближчого раненого стрільця рушницю, примостився за купкою лупаного дарахівського каміння, поставив «візір» на «п'ятсот» і зачав кресати по всякій тині, що лізла з другої сторони.

Тим часом поляки, підсилені вже третім куренем, готувалися знову до останньої, рішальної атаки.

Тим часом мені було дуже весело, бо за три кроки від мене, таки прямо на дорозі, завзято гримів короткими сальвами наш кулемет, аж мені цікаво стало, що воно за такий завзятий гуцул так здорово орудує «машинкою». На ньому не було шолома, тільки шапка «усусуска» підскакувала на лобі в такт сальв кулемета «Шварцльозе» та йшла курява. Пізнав я юнака: це був четар У.С.С. Штефан Мельничук із П'ядик біля Коломиї. Його скоростріл говорив куди гарніше, як польський на другій стороні; видно що польська обслуга або не вміла добре вичистити муніцію, або таки не вміла гаразд «погладити ма-

шинку» аби вона рівненько та мелодійно працювала. З цього й користав Мельничук та поров так, що аж серце радувалося.

«Мой, кажу, Штефане (ми були однокласники з коломийської гімназії), а де ти тут взявся?»

«Е, каже, пожди хвильку, бо я тепер дуже не маю коли». А й справді, часу в нього було дуже обмаль, та й очі мав вп'ялені у поляків, що залягли перед нами в молодому житті.

Обернув я голову на бік, направо, бачу ведуть наші полонених поляків. Хлопці росли, гарно вдягнені, їх бачите прекрасно вивінувала Антанта, а ми «аки птици небесніє», мали тільки те, що на ворогові здобули.

Ота польська частина напоролася на наше праве крило, думаючи, що нас об'їдуть та нароблять бешкету, поки що буде. Але поки так сталося довелось їм кидати зброю, та піднімати руки вгору. Вони нам ще в додатку також прийшли подекуди з поміччю, бо за ними наші стрільці тягли польський кулемет зразка «Максима». Було в нім ще добре із пів стрічки набоїв, ото ми його таки зараз же обернули та вистріляли решту набоїв на поляків. Чи подумала польська обслуга, що половина куль, що їх вони всувають до стрічки, щоб стріляти на «збунтоване куринє отамана Павленкі» (як нас тоді називали) буде свистати проти них?

Дорогий Читачу, гарно оці рядки читати тепер, але тоді почало робитися дуже скрутно, бо муніція доходила дослівно до останнього набою. Трохи набоїв нам підносили дарахівські хлопці (був між ними малий хлопчина Берест), але цього було мало. Хоча наші хлопці були відважними, проте такі моторошно було ставати з багнетом на рушниці без однісінького набою проти п'ятикратно численніших ворогів у прегарному виряді. Почали хлопці відступати.

Наш сотник був дуже гострий, скочив з пістолею в перший ряд і гремить до якогось стрільця, що завертав назад: «Чому втікаєш?» «А, каже, пане сотнику, в мене діло зовсім погане, я не маю ні однісінького набою, а поляки сиплють кулями неначе дощ». «З багнетом йди, загремів сотник, я йду з тобою».

Не залишив милосердний Бог нас серденят. Під'їхала на возах якась прегарна піхота, закурена та запорошена, і зразу таки вишикувалася за дарахівськими хатами в розстрільну. Бачу як сьогодні, роздають муніцію та ручні гранати з отворених

скриньок. Хлопці всі у сталевих шоломах, аж серце радується на них дивитися. Це були частини 3-ої Станиславівської Бригади, котра звільнилася після заняття Бучача.

Де не взялось авто з якимсь високим штабовим старшиною та його ад'ютантом. Це був полковник Шаманек, мабуть з хорунжим Палієвим. Шаманек ще тоді добре по-українському не говорив, відіззався до нас так: «Хлопці, каже, ще трошки держітесь, надходить вам велика поміч». Були це цілі три бригади, 2-га Коломийська, 3-тя Станиславівська та ще якась. Вони одним бравурним замахом перейшли Дарахів, та гнали поляків, котрим в міжчасі знову прийшла допомога через Струсів аж під Тереховлю. Стрінув я між новоприбулими мого другого однокласника поручника Петра Шлемкевича з Серафинець коло Городенки. Було їх трьох братів і всі були старшинами.

Відпитав полковник Шаманек нашого сотника, якого, мабуть, бачив на даху польського попівства, звідкіля сотник керував вогнем батареї на пряме віддалення.

«Ваша батарея дуже гарно списалася, тому я дозволяю, аби ви переночували у Струсові, щоби коні та люди трохи відітхнули».

Густо стало від гармат на горбі за Дараховом. Під'їхав цілий Гарматний полк отамана Шепаровича, 3-тій Гарматний та ще одна батарея не знаю котрого вже полку. В них вже було доволі стрілен здобутих на поляках, отож заграли вони так на дорогу втікаючим полякам, що наша піхота на возах не могла їх дігнати. За не цілої півгодини не стало по поляках ні слуху ні духу.

Наші гармаші «з рук» мерщій підкормлювали гарматних коней, так «на всякий випадок», а хто цікавіший (це говорю про нашу батарею, що мала особливий дозвіл від полковника Шаманека), то вже починав думати про м'яке сінце десь на доброму оборозі. Не наспали ми, бачите, багато за останню ніч, падав дрібний дощ, ото лише дехто здрімнувся трохи на купці товченого каміння при дорозі.

Але живий по живе думає, таке й наше. Все було дуже гарно, лиш залізь у стебло та Бога хвали, але не давала нам задрімати гарматня муніція. У нас її не було зовсім, але від інших гармашів вчули наші хлопці, що в такому та такому селі поляки залишили цілий склад.

Годилось би тут сказати, що в рік пізніше, як я був вже зв'язковим старшиною при штабі 3-тій польської армії на Укра-

їні, та зустрів муніційного референта, якогось поручника Славічека, який при добрій чарці сказав таке: «Ех, в Галіції, то ще була війна. Раз на нас натиснули так, що ми не мали часу навіть муніцію висадити в повітря». Армія УНР була тоді союзником польської армії в боротьбі з большевиками, ото я йому напів жартівливо оповів, як надзвичайно нас потішила приязність згаданої муніції на нашій стороні рік тому. Як на той час «союзник» я міг собі зробити таку скромну замітку.

Але вертаймося до речі. Зачув про цю муніцію також наш сотник. В нас при обозі був десятником Дідух, чорноволосий та білозубий, «прудиус-чуприндир», хоч куди. Мабуть ще показніший від нашого старшого десятника Вінтоняка з Мушина під Коломисю, а казали, що перед ним не встоялася ніодна жіноча «фортеця».

Каже сотник: «Дідух, візьміть з обозу скільки є вільних підвод, та поїдьте по ту муніцію».

Дідух вже певне підглядив якесь запашне сіно, а може й молодицю, ото йому не дуже хотілося вибиратися кудись на ніч. І він відважився замітити: «Та я не знаю, пане сотнику, де та муніція». Дідух був з Русова біля Снятина, а зі Стечеви біля Снятина походила дружина сотника, отож він відважився просити, щоб йому повторити наказ, Відповідь сотника була дуже крута і вузлувата: «Знайдете її на кінці язика, зрозуміли?»

Видно, що відповідь сотника була або дуже вичерпна, або Дідух був не тільки охочий до молодиць, бо десь по півночі він привіз коло двадцять підвод доброї артилерійської муніції до наших польових свиставок. Було це дуже велике свято для нас, бо стільки доброї гарматної муніції ми вже давно не бачили.

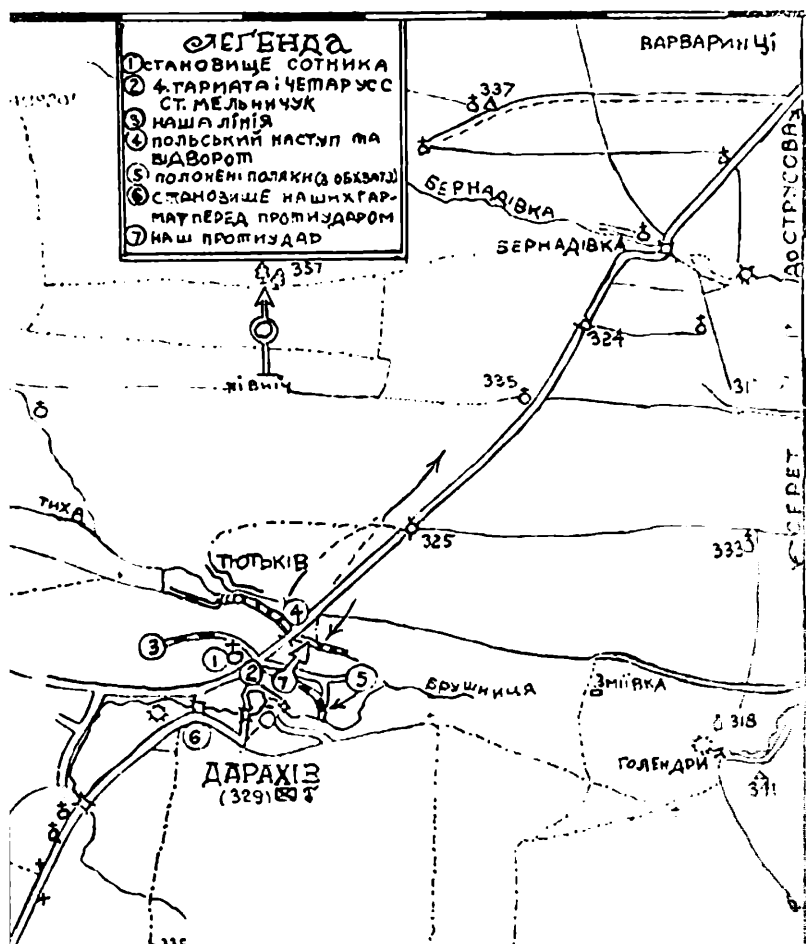
Навіть Малофій, візник від нашого старшинського багажового возу, почепив задля великого свята нову трясунку на свою шапку-усуску. Радість поділяв з ним дуже щиро сотників чура Гривнак, що любив, як його кликали «Гало Отаман». Це, бачите, була шифра сотникової квартири, як батарея стояла ще в Сихові під Львовом, звідкіля вона перенеслася до Давидова, там на польову дорогу на північ за залізничим двірцем.

У Струсові ми доволі гарно заквартирувались і за хвилину по оборогах, а то й по клунях свистали тільки здорові козацькі груди, що їх зморив твердий сон.

Не спала тільки сторожа та десятник при обозі, який був, як той кінь, котрого ранила в задню ногу польська куля. Дараховом, пришкутильгав десь з поля, та став коло жолтих біля свого напарника, з котрим разом тягав гармату...

Написано в Торонті, Канада,

24 листопада 1956 р.

ЛІКАРСЬКИЙ СВІТ ЗА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ДИРЕКТОРІЇ УНР (1919-1920)

З упадком гетьманського уряду в грудні 1918 р. прийшла в усій медично-санітарній та червоно-хрестній службі велика зміна, яка полягала на з'єднанні функцій медично-санітарної служби (в армії) з діяльністю Товариства Українського Червоного Хреста. Причиною такої реорганізації був новопосталий воєнний стан між Українською Народною Республікою та совітською Росією. Воєнне положення приневолило з'єднати чи мілітаризувати всю червоно-хрестну службу, а цивільна активність Товариства Українського Червоного Хреста була можливою лише поза кордонами України у відношенні до міжнародного Червоного Хреста, червоно-хрестних Товариств інших держав та медично-фармацевтичних фірм, в яких можна було купити якусь кількість ліків для армії та потреб населення Української Республіки.

Ось тому то вся історія червоно-хрестної служби в Україні, починаючи з січня 1919 р., має здебільша військовий характер та з тої точки зору треба до неї підходити. Червоний Хрест*) в Україні ніс допомогу армії та населенню. Все це було узаалежене від воєнно-оперативної ситуації та локальних проблем серед цивільного населення.

З приходом нового республіканського уряду в половині грудня 1918 р.) санітарну місію в Києві перебрав д-р Одріна, пізніший міністр здоровельних справ УНР. Його помічником чи заступником був д-р Карабай.

Однак вже в лютому 1919 р. прийшлося евакуювати Київ. Штаб київської медичної станиці евакуюовано в окремому поїзді з обсадою 200 санітарних службовців та аптечного складу під управою Лютого-Лютенка. Однак тому, що абсолютна більшість медичного персоналу не була українською, а якщо й була української національності, то малої свідомости, в дорозі до нового тимчасового приміщення уряду в Вінниці медична обслуга танула як сніг. Дезертирство в

*) Назва, яка заступила давню: Санітарно-Медичного Управління.

санітарному поїзді було, так сказати, нормальним явищем. Постійне наступання ворога і брак контролю урядових органів були додатковим від'ємним чинником в послабленні медично-санітарної служби в армії та по містах Української Республіки.

Не обійшлося і без крадежі з евакуаційного санітарного поїзду всякого добра на протязі евакуаційного періоду між лютнем та квітнем 1919 р. Коло 3,000 комплектів цінної білизни чи бандажів зникло з магазину і згодом сильно бракувало цього товару в нових воєнних операціях на Поділлі та Волині.

В час евакуації лікарського складу з Лівобережжя та Правобережжя багато лікарів, особливо неукраїнської національності, залишилися на місцях, проголошуючи політичний "неутралітет" у відношенні до існуючої та нової совітської влади. Ось тому медично-лікарська сила значно зменшилася та її недостача дуже відчувалася в армії та по малих, поруїнованих воєнними діями, містах. В багатьох випадках доставці ранених з фронту до польових шпиталів закидали шпитальну площу раненими. Обмаль лікарів спричинювала перевантаження працею місцевих лікарів, а то їх прямою безрадістю.

Недостача медикаментів приневолила уряд відправити певну кількість лікарів за кордон до існуючих при посольствах чи дипломатичних місцях червоно-хрестних станиць чи санітарно-медичних служб для кращого налагодження закупів лікарств та обслуги сотень тисяч полонених в таборах у Німеччині, Італії, Австрії Чехословаччині, в Румунії. Малося на увазі поробити якнайшвидше доповнення малої Армії УНР.

За даними п. Совачевої, на чолі з д-ром Холодним відправлено в держави Західної Європи аж 42-ох лікарів в службовому характері. Ясно, туди попадало багато таких лікарів, яких присутність за кордоном була зайвою, а виїжджаючи туди, ті лікарі мали на увазі тільки власний, зрештою, зрозумілий інтерес: рятувати себе і свої родини від лих війни та від пошести тифу, який жахливо нищив не лише вояцтво, а й лікарів у польових шпиталях. Тому то, коли в березні 1919 року санітарний поїзд переїздив р. Збруч на територію ЗОУНР, стан медичної обслуги УНР становив всього... 13 людей на 150 з липня того ж року. Дезертирство і виїзд людей на захід зруйнували весь апарат колись добре діючої червоно-хрестної чи санітарно-медичної служби за мирного часу на протязі літа 1918 р. аж до упадку гетьманського уряду.

На території ЗОУНР (Галичини) санітарно-червонохрестна служба (з Придніпрянщини) мала свій осідок в м. Бродах, де теж і була червоно-хрестна станиця Галицької Армії та всієї галицької держави. Маючи сякий-такій спокій, санітарно-червонохрестна управа УНР змогла переорганізуватися. Одначе, за звідомленнями п. Совачевої, перевибори управи Червоного Хреста та санітарно-медичної служби УНР перетворилися не так по принципу фаховості людей, а партійно-політичному, що, ясно, від'ємно впливало на дальшу працю медичної служби та долі цієї важливої установи в армії та в державі.

Виходячи з засновку, що Галичина творить лише автономну область УНР, Управа УЧХреста УНР претендувала на медичне майно галицької держави, яке під управління д-ра Танашкевича містилося в чотирнадцяти санітарних вагонах. Для армії УНР це був велетенський склад припасів.

Одначе тому, що бої на польсько-українському фронті не вгавали, а навпаки посилювалися із прибуттям на галицький фронт польської "синьої дивізії" ген. Галлера, медичне майно галицької держави було необхідне для Галицької Армії. Ось тому не можливо було відступити чи приєднати галицьке медично-аптечне майно до медичної управи придніпрянського уряду та його збройних сил. Очевидно, внаслідку суперечки, кому повинні служити запаси ліків та білизни, поставали дисонанси територіального характеру чи регіонального патріотизму. Д-р Совачів, як начальник придніпрянської санітарної управи, мусів починати свою працю з тим майном, яке йому пощастило врятувати чи упорядкувати в час постою на "мирній" території ЗОУНР.

Щойно від 15 липня 1919 р. галицька санітарна служба з сотнею людей обсади та цілим майном перейшла галицько-український кордон та стала на службу спільним збройним силам УНР. Шефом військово-санітарно-червоно-хрестної служби в Україні був у той час д-р Верхрадський, який ще 1 липня 1919 р. замінив д-ра Совачева. Це був час наступу на Київ та надії на поворот до столиці та інших областей України. В серпні 1919 р. головуство медичної служби (з невідомих авторів цієї праці причин) замінив Андрій Вязлов, який проте швидко потім помер на тиф. Його співробітник, міністр здоров'я Одрин 16 листопада 1919 р. відійшов у вічність. Місце Одрини припало д-рові К. Підбуцькому.

Центром всієї санітарно-медичної служби став Кам'янець Подільський — тимчасова столиця української держави. Тут і містилися й головний шпиталь та міністерство здоров'я. Тут працювали лікарі: д-р Махулько, д-р Робцевич, д-р Цінко, д-р Різочка з Галичини та голова аптекарського відділу Лютий-Лютенко.

Із медсестер в управі УЧХреста урядували пані Вязлова та Совачева, які мали нагляд над хворими та раненими по польових шпиталях. Велику прислугу робили армії та всій медичній службі УНР галицькі лікарі та санітари.

Однак їх праця була в більшості припинена з приходом в листопаді 1919 р. до Кам'янця польських військових відділів (17 листопада 1919 р), які перевели арештування усіх тих людей так, що санітарній управі Кам'янця приходилося нести опіку — галицьким медичним арештантам в кам'янецькій тюрмі. Відсутність галицьких санітарів та лікарів в армії УНР та по шпиталях на останніх куснях території Республіки дуже від'ємно відчувалася в усій праці червоно-хрестної служби.

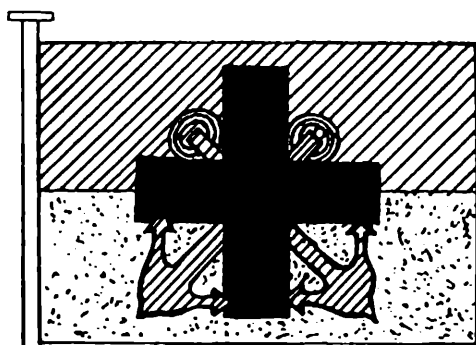
В кінці листопада 1919 р. голова української військової Медично-Санітарної Служби д-р Підбунцький зрештував зі свого посту та його місце знову прийшлося зайняти д-рові Совачеву, який сповняв свої функції до кінця державности України, тобто 20 листопада 1920 року.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКОВОГО ПІДПІСУ

(див. стаття д-ра В. Трембіцького "В.К." ч. 1/73, стор. 64)

Прапор Польового Мед. Центру або табору полонених. Глибина хреста рівна 1/10 ширини прапора.

Прапор Українського Товариства ряттування по морях і ріках.

Петро Самутин

ген. штабу генерал хорунжий

КИЇВ 1920 РОКУ

З попередніх записів нам відомо, що Київ був опанований 8 травня 1920 року, а мости ланцюховий, залізничний та піший провізоричний зайняті на розсвіті 9-го травня 1920 року. Створено мостовий причілок на лівому березі Дніпра. В пізнішому цей причілок поширено так, що Київ був поза досягом артилерії ворога.

На протязі 8-го травня VI-а с. стр. дивізія вивантажується на ст. Пост-волинський і ст. Київ-пасажирський. Штаб дивізії і Штабова сотня дуже поволі просуваються транспортом на ст. Київ-пасажирський і там вивантажуються в ніч з 8-го над 9-те травня 1920 року.

Після вивантаження частини дивізії розташувались в Києві так: Штаб дивізії, Штабова сотня, Кінна штабова чота в районі вулиці Фундуклівської. Обоз Штабу дивізії в Михайлівському монастирі (тимчасово). Бригади стрілецькі, Гарматна бригада, Технічний курінь і Кінний курінь на Печерську в будинках колишньої Костянтинівської воєнної школи. Дня 9-го травня 1920 року відбувся перемарш і дефіляда всіх частин, що входили в склад III-ої польської армії та потім відходили на фронт для обсади оборонних відтинків чи теж призначених до резерви.

VI Січова стрілецька дивізія, що знаходилася в стадії організації, була призначена до резерви та несення гарнізонної служби в Києві. В дефіляді взяли участь такі частини: а) 1-а Легіонова дивізія, б) Частини Оперативної Групи полк. Рибак, в) 15-а Великопольська дивізія, г) Тяжка артилерія та д) VI Січова стрілецька дивізія. Дефіляду приймав командуючий III-ою польською армією генерал-поручник Ридз-Смігли зі своїм штабом, біля нього стояв командир VI с. с. д. генштабу полковник Марко Безручко та гості, що прибули до Києва: з Головного польського штабу полковник Стахевич, французький полковник Ганнот, військовий атташе Японії майор Ямавакі.

Дефіляда відбулася на одній з найкращих вулиць Києва — на Хрещатику. Дефіляда перейшла чудово. Їй приглядалися великі маси киян. Командантом міста Києва від поляків був призначений шолковник Ольшина-Вільчинський, з українського сотник Громико. Київ поділено на райони та призначено районних командантів, як з боку польського так і українського боку. Співпраця між командантурами була добра.

Що ж переживали ми, українські вояки, вступаючи до нашої столиці Києва. Чи наша радість, наше захоплення, не покривались смутком? Ми бачили маси людей, маси своїх людей і людей зовсім нам чужих по духові. Ці маси ще не здавали собі справи, що властиво сталося? Маси призвичаєні до частих змін влади, отже їх реакції не можна брати за щире виявлення почувань. Українці обсіпали нас квітами, викрикували «Слава» — але між людьми бачилося і насуплені обличчя, що зовсім не захоплені нами. Ясно — це були люди вороже наставлені як до поляків, так і до нас українців. Перед нами стояло питання: це сьогодні, що ж буде завтра?

Київ? Ми не здобували тебе. Ми не увійшли до тебе переможцями. Переможцями насправді були поляки. Не наш головний командир робив перегляд військам. Приймав дефіяду і робив перегляд таки польський генерал. Ми українці виступали в ролі чемно запрошених гостей — але не господарів. Словом «декорум», прикраса.

Приявність французів і японців ще більше пригнічувала нас. Ці панове приїхали сюди не для того, щоб показати себе, але в першу чергу, щоб перевірити дійсний стан. Вони будуть і далі стежити за розвитком подій та докладно інформувати свої уряди. Напевно в часі перемаршу і дефіляди вони порахували кожного нашого стрільця та порівняли наші сили і сили польські, а польські чинники напевно постаралися дати ще докладніші інформації. У військовій термінології це називається просто — розвідка.

Будьмо щирими і признаймося: нам було соромно за себе, нам було соромно за наш народ. Нас же 45 мільйонів, а де вони? Тут ми відчули велику правду: Тільки сила і то власна сила виборює і творить державу. Так вступила дивізія 8-го травня до Києва, а вже 9-го травня «З радістю журба обнялась». Перед нами стояла тяжка праця.

Що ж писали про вступ до Києва поляки? Можна було там читати таке: Що говорили маси, що бачили ті «сірі» маси

люду, дивлячись на добірні польські війська і на долучені до них українські відділи, що маршують перед польським генералом, побіч котрого стоять старшини українські, французькі і японські? Маса бачили наслідки, не знали причин. Тому почали народжуватися сплітки, поставати різні здогади. Шукалося якогось пов'язання між польським військом і чужинцями, старшинами, переможцями у світовій війні Франції і Японії, сусідом Східної Росії на Далекому Сході. Впало слово і почалося дошукування причин, воєнно-політичного явища, що розгортається в Україні: Це Антанта проголосила війну Східній Росії. Польща тільки виконує завдання і в допомогу Польщі додали українське військо, але душею походу на Київ є Франція і Японія. Спеціально Франція, котра підтримує Врангеля, що йде з Криму на північ, вона має зацікавлення в тому, щоб привести до упадку Східної Росії та відзискати свої великі капітали, що їй належать від Росії... Київ залишений росіянами і зайнятий без стрілу, не мав обличчя міста, що лежить майже на лінії фронту. Навпаки, вигляд міста пригадував типове велике місто, далеко поза фронтом, відзначався великим рухом, що його вносили маси вояків, що йшли на фронт і з фронту, та масою урядовців, zatrudнених на етапі. Рух цивільної людності відбувався цілком нормально, майже як у часі миру. Незначні загострення, що торкалися годин торгівлі на базарах, заборона продажу алкоголю на передмістях у крамницях — були назагал майже непомітні. Звичайно, як у кожному здобутому місті, поширювались прерізні чутки про пляновані замахы, розрухи і т. п. Відомості ці, пляново поширювані чужою розвідкою і агентурою, щоб сіяти неспокій та впливати морально на окупанта, не знаходили в командуванні армії поважного відгуку. Ми здавали собі справу, що в такому великому місті мусять бути сотки агітаторів та розвідників, що працюють для чужої справи.

Коли спокійне життя почало відроджуватися в Києві, перед лініями фронту почали громадитись хмари, що віщували бурю. Була нею, легковажена нами дотепер, кінна армія Буденного. Генерал Т. Кутшеба «Виправа Київська» — 1920 рік, пише про це на сторінці 110.

Була вже згадка про настрій дивізії та її перше враження після перемаршу містом і дефіляди. Яке ж враження зробила дивізія на місцеву людність? Під оглядом зовнішньої презентації — безперечно — якнайкраще. Дивізія була гарно одяг-

нена, чудово зіграна та здисциплінована. Стрільці та старшини прийшли до доброї фізичної форми, але, на жаль, її загальний стан був дрібонький у порівнянні з польськими частинами, і це напевне не одному спостерігачеві кинулося в вічі. Чисельний стан дивізії майже не змінився після кількадечного перебування у Бердичеві. Старшинські кадри прибували майже щоденно і під цим оглядом не відчувалося недостачі.

Дивізії забракло часу на переведення часткової мобілізації чи теж заклик добровільців, та, з рештою, дивізія і не мала відповідного мобілізаційного апарату, і це не повинно було входити в рямці її завдань. Про поповнення дивізії людьми — повинен був думати хтось інший, але на жаль, цього не сталося. Наше запілля завжди не дописувало. Це наша хвороба — на протязі цілої нашої боротьби.

Частинно дивізія поповнила свої ряди повстанцями з канівського повіту та з Чернігівщини. Всього винесло це 128, сто двадцять вісім людей. В першу чергу були поповнені ряди штабової сотні та кінної чоти штабу дивізії, решта була розподілена між стрілецькими бригадами та технічними службами. Зі старшин, що прибули з повстанцями, пригадую собі поручника Тимоша Синельника та хорунжого Гайдара-Сокиру. Перший залишився при штабі дивізії, другий був приділений до штабової сотні, як молодший старшина. Прибуло теж кілька добровольців з району Білої Церкви. Була це краплина в морі, що не вплинула на збільшення стану дивізії.

З більш визначних подій, що відбулися в Києві треба відзначити такі: 1) 23-го травня 1920 року приїзд Головного Отамана військ УНР Симона Васильовича Петлюри. Перегляд дивізії на Софійській площі та равт на його честь. На жаль, авторові цих рядків не довелося брати участі ані в перегляді ані в равті, бо був тоді на службі і тому про їх перебіг нічого не може сказати.

2) 31-го травня 1920 року дивізійний хор, що складався зі стрільців, підстаршин та старшин під батутуою професора музики адміністративного хорунжого Степана Шабаліна, дав вечером концерт в саду Купецького Зібрання. Репертуар: Стрілецькі та народні пісні. Як учасник мушу сказати, що хор зробив надзвичайне враження на присутніх. На концерті маса-масенна людей, мешканців Києва та його околиць. Багато вояків, українців та поляків. Концерт був безплатний. Кілька разів хор мусів виступати на «біс». Диригент хору дістав букет квітів. Всі

хористи переживали ці незабутні хвилини разом з приятелями та відчували на собі кожний їх погляд. Ми бачили сльози і радість на обличчях тих, що жили разом з нами одними думками. Захопленню не було кінця.

3) 6-го червня 1920 року відбулося відкриття Стрілецького клубу. Все це невтомна праця начальника культурно-освітнього відділу дивізії сотника Гриця Гладкого.

Чим же жила і що робила дивізія в Києві? Починаючи від стрільця і кінчаючи командиром дивізії — всі з великим запалом і енергією віддалились головно праці над бойовою підготовкою до дальших завдань дивізії. Всі здавали собі справу, та нераз і наші зверхники підкреслювали, що наші малі сили мусимо надолужити чим іншим, та виправдати довір'я Головного Командування. Велику організаційну працю перевели два командири гарматних куренів: 16 гарм. куреня сотник Віктор Філіпович і 17 гарматного куреня сотник Микола Сіпко. Вони за короткий час перебування в Києві допровадили свої курені під оглядом поповнення кінями та технічним забезпеченням — до досконалости. Не відставав від них і технічний курінь, поповнюючи технічне приладдя.

Тут мусимо сказати правду, що не всі старшини працювали як слід для дивізії і жили нею. Знайшлася жменька старшин, що використала ряди українського війська тільки, як тимчасовий притулок і компромітувала нашу уніформу. Це ті «панове старшини», що дні і ночі прогулювали в московських притонах, які постали зараз же після нашого вступу до Києва. Там знайшли вони різних естрадових «Катюш» і перегулювали з ними дні і ночі. Яке завдання цих притонів і «Катюш» — нам добре було відоме, на жаль, не стало часу на їх ліквідацію, як також на здемаскування «панів старшин». Наслідком того розгульного життя була загадкова смерть сотника Вільчевського. Це була пригадка, як мусимо бути обережними на будуче.

БУРЯ ЗБЛИЖАЄТЬСЯ:

Недовго тішилися ми працею для дивізії та нашими думками про дальший похід в Україну. З південного сходу насувалася хмара, зближалась кінна армія Буденного.

День 6-го червня 1920 року був для командування дивізії і вояків — переломовим в її житті. На годину 6-ту вечора начальник штабу дивізії генштабу полковник Всеволод Змієнко призначив збірку всіх старшин штабу дивізії, штабової сотні та кінної чоти штабу дивізії. Розмова була дуже коротка: «З на-

казу командира дивізії розпоряджую гостре поготів'я. На годину 10 (22) — все готове до вимаршу. Штабова сотня дістане інструкції щодо охорони командантури міста, патрулювання району, розположення штабу дивізії та збільшення охорони самого штабу дивізії. Всі дальші накази будуть передані в свій час». Короткі запити і всі розходяться до своїх відділів...

Надійшла хвилина, на яку всі ми так довго чекали та якою жили всі. Перед нашими очима все стояв лівий беріг Дніпра, його темні ліси і за ними велике невідоме. Наші думки і наші мрії бігли далеко на лівий беріг Дніпра. Але відчувалося, що наші мрії далекі від реальності. З нашої «збірки» вийшли ми всі з тим, з чим на неї і прийшли, себто з великим невідомим.

Наше гостре поготів'я тривало аж до години 12-ої дня 8-го червня. О годині 12-й того нещасливого дня знову ті самі старшини були завізані до начальника штабу дивізії, знову короткі інформації і наказ: «Ворог, кіннота Буденного, прорвала польський фронт десь в районі Самгородка, дальший рух ворога невідомий. Дивізія має ще сьогодні вночі досягнути річку Ірпень». Стало всім зрозуміло, що йдемо на захід, а не на схід, що загроза вже й від заходу, а не лише від сходу...

Наказ штабовій сотні: «Вимарш з місця постою сьогодні година 4-а (16) в напрямку Святошин і на Житомирському шляху в пункті (X) — відгалуження польової дороги, зустріти і згрупувати всі обози дивізії та обняти їх охорону. Про дальший напрямок руху і обозів буде доручений наказ сотні начальником оперативного відділу дивізії. Марш через місто в повній бойовій готовості». Крім того начальник штабу попередив, що чота, яка знаходиться при командантурі міста (чота штабової сотні) — долучиться до сотні пізніш на житомирському шляху. Ця чота буде в розпорядженні команданта міста, сотника Громика. Крім того начальник штабу попередив, що можна очікувати всяких несподіванок: провокацій, диверсій. Однак нічого не сталося. В повітрі панувала якась зловіща тиша. Коли саме вирушили стрілецькі бригади, гарматна бригада, технічний та кінний курені — авторів цих рядків не відомо. Коло години 10-ої ранку вже 9-го червня 1920 року зауважили батарею з гарматного куреня на вогневих позиціях на річці Ірпень. Була це батарея 16-го гарматного куреня. Стало зрозумілим, що дивізія зайняла позиції фронтом на захід.

Вимарш штабової сотні з Києва — це найтяжчі хвилини для стрільців і старшин сотні. Вулиці міста вимерли. Ніде ні живої душі. Це нас гнітило і приголомшувало. Страшний біль можна було спостерігати на обличчях всіх. Напевно наше почуття було би кращим, коли б ми залишали наш Київ з боєм. Увійшли ми до нашої столиці без стрілу і без бою її лишаємо. Ми добре знали, що на лівому березі Дніпра ще стоять польські відділи, чому ж нас кидають на захід, а не на схід?

Але наказ є наказом і його треба свято виконати. Вийшовши з міста на житомирський шлях (вже вечором) — до нас стали доходити далекі вибухи гармат з південного заходу. За Дніпром на сході — тиша. На житомирському шляху рух обозів в напрямку на захід в три ряди, але панує повний порядок. Рух регулює польська польова жандармерія. Коло години десятої рано колона обозів була затримана, щоб дати прохід польській кінноті, що перетинала житомирський шлях з півночі на південь. Рух кінноти тривав коло двох годин. Так в ніч з 8-го на 9-е червня 1920 року дивізія залишила нашу столицю Київ та вступила на новий етап своїх дій.

РОЛЯ НАШОЇ (VI-ої СІЧОВОЇ) ДИВІЗІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВНІЙ СПРАВІ ТА БОЇ ДИВІЗІЇ

Віддаймо слово начальникові штабу дивізії полковникові генштабу Всеволодові Змієнкові. (В пізнішому генералові — П. С.). Цитую:

«В кінці 1919 року військова ситуація на сході Європи змінилася в корені. Денікін потерпів катастрофальну поразку. Українці поділилися на дві частини: Одна зв'язала свою долю з Денікіним, друга, знищена тифом, потріпана Денікіним, без набоїв, бази — теж виходила з військової гри. Нові, знову поставлі на північному сході держави, мирилися з большевиками. Єдиною військовою силою, що продовжувала боротьбу з большевиками, лишилася Польща.

Отже, її державним мужам треба було рішення завдання знайти спільників для боротьби на Сході, бо Захід допомагав лише матеріально: зброєю, порадами, всім, крім озброєної живої сили. А думати треба було, бо на весні, цілком певно, можна було чекати большевицького наступу проти останнього ворога. При рішенні цього завдання необхідно було затримати демократичну платформу і в той же час здобути економічні вигоди. Відомо, що союз між державами не заключається ради

гарних очей, або задля симпатії, лише на підставі реальних відносин та економічних вигод.

Виникли два рішення: — одно за старим рецептом, цілком імперіялістичне, а друге — значно відповідніше сучасним вимогам демократизму і в той же час економічно вигідне. Перше рішення висунене демократичними колами з метою сховати Польщу за «бар'єр» з цих «буферних», як їх стали називати, держав. Погляньмо на мапу: Хто може відгородити Польщу від Московії, — це Україна і Білорусь. Цілком ясно, що архітект схоче отримати за свій проєкт і вказівки нагорсду, але в очах Європи декорум лишається цілком демократичним, навіть «Американським», бо ходить про «Самоозначення народів».

Друге рішення, висунене колами консервативними, головню партією народових демократів, більшість якої складають великі землевласники, промисловці і шовіністи примітивного типу, не визнавало за народами колишньої Росії, й особливо за українцями й білорусами жодних прав на самоозначення. «Історична Польща мусить бути реставрована» — ось їхнє гасло, дармащо здійснення цього гасла привело б до розкладу держави. Коли розглянемо уважніше підстави такого рішення, та поза всіма вигодами такого рішення (другого), а саме: придбання пшикліра Європи України та вільного вивозу через Чорне море, одночасно треба знову сусідувати з більшовиками, себто продовжувати війну, тримати величезну армію для підтримання ладу у цьому неспокійному народів, від зустрічі з яким розклалися німецькі і французькі війська, і, нарешті, зробитися національною меншістю у власному будинку. В чому ж причина такого рішення? Може в короткозорості, в глупоті, а скорше всього в жадобі, бо мастки тих великих панів здебільша знаходяться в Україні і Білорусі, а жадоба, як відомо, сліпить очі.

Переговори з українцями почалися ще в серпні 1919 року. Перебування Головного Отамана у Варшаві після листопадової катастрофи лише привело їх до певного кінця. Польські державні мужі вибрали перше рішення і предклали маленький рахунок, в котрому стояло: відмова від Галичини, Холмщини і частини Волині по р. Горинь. Це було як забезпечення контракту, економічний договір мав би наступити додатково. Прихильники історичної Польщі негайно повели неперемірливу кампанію в пресі проти України й українців, як у себе, так і за кордоном, закидаючи українцям цілу низку обвинувачень, вмі-

ло перетасовуючи брехню з фактами. Головні обвинувачення їхні були такі: український і білоруський народи темні, неграмотні, анархічні по своїй природі, не мають потрібної для обслуговування державного апарату інтелігенції, не зможуть збудувати державної армії, по своєму анархічному характерові не зможуть увійти в рядки регулярщини, де кожному окреслена своя компетенція та місце, що через той анархічний характер, українці —перш за все бандити, що витрачені на них гроші даремно пропадуть, бо вони скористають з першого випадку, щоб перейти до москалів з котрими вони споріднені по духу, що, нарешті, петлюрівців мало і нарід за ними не піде і т. і. Нема чого гріха таїти, навіть у демократичних колах, у прихильників конфедерації (а може лише федерації), котра теж мала під собою «історичні підвалини», — не було певности у відпорності українців проти большевиків. І ось на перші українські формування в Польщі лягло тяжке завдання довести, що вищеснаведені закиди це самісінька брехня, що українці спроможні увійти в рядки регулярної армії, помимо свого індивідуалізму й анархізму, присущих усім слов'янам, що вони не бандити, що вважають большевиків за ворогів не тільки національних, але і соціальних, що вони з приємністю підтримують порядок і лад і нарешті українці являють собою витривалих спільників і своїми діями сторицею повертають витрачені на них гроші.

Першим українським формуванням була на терені Польщі VI-та Стрілецька дивізія, і вона мусіла тримати іспит на атестат зрілості щодо організації і в очах всього світу доказати здібність українців у військовому ділі. А іспитуючими були, крім французів, що сиділи по польських штабах, англійці, що сліdkували за всіма змінами політики на Сході Європи, американці, що пильно студіювали у своїх У.М.С.А. поведінку старшин і стрільців, синів українського народу.

Наказ Ч-І, від 8-го лютого підкреслює завдання VI-ої дивізії в таких коротких словах: «На збірному пункті в Ланцуті формується окрема українська дивізія, яка по сформуванню має переїхати в Україну і стати кадром регулярної Української Армії для боротьби з большевиками». І дивізія за два місяці зформувалася за польськими штатами. З виснажених тифом людей, одержала виснажених коней, прийняла польську систему господарки, зовсім нам чужу, встановила в себе прин-

ципи регулярної армії, — дисципліну, спаяність, відповідальність, і вирушила на поле бою майже без обозу, настільки бідно заосмотрена, що до річки Стиру весь час відступу від Києва старшини гармаші, навіть командири батарей, за браком коней ішли пішки, пішки робили бойові розвідки, штаб дивізії, за винятком стисло оперативного (5 старшин), ішов пішки, кіннота їздила на волах.

Такої спішної відправи вимагало польське командування, бо при початому наступі на Київ дивізія своєю присутністю мусіла заспокоювати українське селянство, котре вороже ставилося і ставить до всіх чужинців, коли вони самітні приходять в Україну. Дивізія мусіла репрезентувати Українську Армію і тим полегшити виконання бойових завдань полякам. Це було потрібне нашому урядові, і дивізія виконала це завдання. Тепер розглянемо в коротких рисах, наскільки задовільно наша дивізія виконувала поставлені їй бойові завдання та репрезентувала Українську Армію в очах чужинців.

ІГНАТПІЛЬ: 18/20 червня 1920 р. При відвороті з Києва III-тя польська Армія, в склад якої входила VI-та дивізія, зробила спробу затриматись на р. Уші. До чести тісї Армії треба віднести, що вона відходила завжди лише з наказу у зв'язку з невдачами сусідів.

На відтинку річки Уші, між селами Дідковичі і Барда — стала VI-та дивізія, маючи зв'язок ліворуч з рупою полковника Рибак, лівим крилом армії, праворуч з 7-ю польською дивізією. Група полковника Рибак прикривала шляхи на м. Овруч, 7-а дивізія боронила підступи до Коростеня. Ворог рушив у цих напрямках, але від Коростеня був відбитий. Невідомо, з яких причин частини полковника Рибак відійшли на Мозир, відкривши цим ліве крило дивізії. В цей прорив увійшла червона башкірська бригада й охопила з лівого крила і тилу 16-ту бригаду в селі Дідковичі, наслідком чого був відхід її на місто Ігнатпіль. Ворожа кіннота, зірвавши залізницю під Овручем, перервала зв'язок з групою Рибак і Мозирем. Тепер дивізія являла собою ліве крило III-ої Армії, і треба було чекати ворожого окрилення, або навіть удару на тиллові шляхи армії. Розуміючи всю вагу утримання Ігнатполя в наших руках, як узлового пункту, було рішено триматися до підходу допомоги від 17-ої бригади з села Васьковичі та від штабу армії, що вислав 5-й полк легіоністів.

Згідно з цим рішенням були використані і технічний курінь та старшинський вишкіл. Ігнатпіль стоїть на великому шляху Овруч-Коростень серед густих лісів на дуже перетятій місцевості. Густий ліс, що починається зараз же за парканами містечка, полегшував ворогові підступ до нього, місцями до 200 кроків. З ранку 19 червня 1920 р. ворог повів наступ кінноти на 46 курінь з напрямку Дідкович. Декілька його атак було відбито, після чого він спробував від Млинів атакувати нашу артилерію, але також був відбитий вогнем її кулементів і втік, залишаючи убитих. Також невдало кінчилися його спроби атакувати від сторони Овруча і нові атаки на 46-ий курінь. Між тим обіцяна допомога в призначений час не підійшла, і зв'язок зі штабом був перетятий. Не знаючи, що робиться під Коростенем і вважаючи на небезпеку залишитися на ніч в селі, з добрими для ворога підступами, що облегшувало йому захоплення села, було рішення в сутінках почати відступ на с. Михайлівку, щоб скупчити всю дивізію і водночас, прикриваючи ліве крило армії, поставити ворога під загрозу бічного удару в випадку його маршу на річку Уборть через Ігнатпіль. Під прикриттям 47-го куреня всі частини дивізії стягнулись у загальну колону по дорозі на село Млини і біля години 5-ої ранку 21 червня 1920 осягли село Михайлівку, де зв'язалися з 7-ю дивізією (польською) і отримали наказ від штабу ПІ-ої Армії про загальний відворот на лінію річки Уборті і села Перга. Між тим виправлений на допомогу 5-ий полк легіонів підійшов до села Ігнатпіль біля години 24-ої, користуючись добрими підступами, несподівано заатакував, занявши його червону башкірську бригаду і майже знищив її.

Таким робом, нашій дивізії в складі 800 багнетів і 24-ох кулеметів та 4-х гармат прийшлося захищати відтинок в 15 верстов і при тяжких умовах в цілоденному бою самостійно забезпечувати ліве крило ПІ-ої Армії, не мавши часу на перегрупування своїх сил, не мавши технічно підготовленого опірного пункту, і, нанісши втрати ворогові, відійти з метою перегрупування та продовжувати виконання покладеного на дивізію завдання. Це була перша значна спроба дивізії.

РУДНЯ-КОВАНЬКА. РУДНЯ ЧЕРВОНА

Після захоплення Овруча большевики повернули на Мозир, придбання якого давало їм можливість використовувати залізничну лінію: Гомель-Мозир-Овруч-Коростень і цим збіль-

шити свої оперативні можливості. Лише одна бригада 25ої совітської дивізії була відряджена ними на села Словечно-Перга з метою виходу на основну оборонну лінію польських військ по річці Уборть. Польське командування, з метою відтягнути большевицькі сили від Мозиря, зарядили випад на Словечно, при чому дивізії був підпорядкований 5-ий полк легіонів з батареєю і технічна група, — три саперні команди капітана Дешу. 5 полк легіонів після Ігнатполя по шляху: Рудня-Персброди-Перга.

Попереднього наказу польського командування про досягнення Перги в два переходи дивізія не могла виконати з фізичних перешкод. Наказ про випад застав її 22 червня в Рудні-Червонці (?). Стан дивізії був досить оплаканий: після 2-х діб було зроблено 79 верст. Стрільці і старшини понатирали ноги, піщані і багністі дороги зовсім змучили коней, разом з тим бракувало харчів і зернового фуражу. В такому ж стані були і 5-ий полк легіонів та технічна група. З приводу відсутності при дивізії кінноти не було можливості вести дальшу розвідку і весь час походу дивізія не відчувала ворога. Між тим шлях пройдений дивізією являвся півколом по відношенні до шляху, котрим могли йти большевики від Овруча на Пергу. Для забезпечення собі тилового шляху, було відряджено 47 курінь в Рудню-Кованьку, як заслону. Ранком 23 червня, коли дивізія вирушила на Словечно, большевики заатакували Рудню-Кованьку здовж великого шляху від Словечна.

Місцевість: самий ліс де-не-де перерізаний піщаними вузькими доріжками. Тоді 17-а Стрілецька бригада вдарила на большевицьке крило при допомозі вогню наших гармат і швидко весь бій скінчився повним розгромом 73-ої ворожої бригади 25-ої дивізії, заскоченої таким несподіваним ударом.

Большевики позалишали свої шинелі, гармати з набоями, покидали всі кулемети. Як після дізналися з книжки донесень забитого вже під Пергою командира бригади, цей удар так вплинув на большевиків, що він ледве зібрав 40 чоловік на хуторі Бігіні, 10-12 верст від місця бою. З допитів полонених виявилось, що з села Словечно йде ще одна бригада піхоти просто на Копище. В той же час командир 5-го полку легіонів зголосив, що він через перевтому людей і коней нездібний до випадку проти села Словечно (біля 20 верст). Наша дивізія після бою була теж перетомлена. Рахуючись, що поразка 73 бри-

гади 25-ої сов. дивізії примусить большевиків надіслати підкріплення, котрі будуть відтягнуті від Мозиря, можна було вважати мету випадку досягнутою, а після відпочинку продовжувати марш на Пергу вночі. Крім того, деякі обставини просто примушували зробити цей марш, а саме: перевтома людей, коні котрих вели в поводі, відомості про другу большевицьку бригаду, завдання котрої було нібито досягнути річку Уборть в районі Копища і звідтам оперувати на тили III-ої Армії. Відсутність харчів, фуражу і зв'язку зі штабом Армії, звідки можна було отримати все, невідгідна місцевість (ліс з маленькими руднями, де нічого не можна було дістати) все це примушувало продовжувати відворот на річку Уборть, де вже починалася більше заселена смуга і де була можливість дістати харчі і встановити зв'язок. 27 червня група йрийшла в Пергу і згідно з наказом обсадила позиції. Розрахунки команди дивізії були цілком певні — як виявилось пізніше. Ціла 25 большевицька дивізія була надіслана для захоплення Перги.

ПЕРГА

24 червня до 6 липня. Для детального опису бойової діяльності під Пергою — бракує місця. З 24 червня по 4 липня дивізія обороняла свій відтинок, робила успішні напади, маневрувала із своїми 800 багнетами на просторі 12 верстового відтинку, розбила дві бригади 25 дивізії, морально вивела їх з військових рядів, бо за відмову битися ту дивізію зробили тимчасово робітничою. Далі, наша дивізія витримала атаки нової і сильної 58-ої больш. дивізії, правда, понісши багато втрат у стрільцях і в командному складі. Але і ворогові далася взнаки ця «юнкерська сволоч», як казали большевики. Діяльність дивізії не давала змоги большевикам охопити ліве крило III-ої польської Армії і загрожувати її крилу, а чолові большевицькі атаки були цілком безуспішні.

Поляки одверто казали, що вони дивуються, як VI-а дивізія вела боротьбу в таких тяжких умовах і, маючи повну змогу, не перейшла до большевиків. Це найкращий малюнок існуючого серед вихованих в московській чи австрійській культурі поляків погляду на українців, як свого роду большевиків. Дивізія своєю діяльністю зламала цей погляд і примусила польські військові кола зовсім інакше дивитися на українського вояка.

Оборона лінії р. Стир від Новосілки до Рафаїловки включно: 13 липня до 23 липня. Бої на річці Стир, де дивізія на 20-верстовому відтинку в місцевості багnistій, лісній і бездоріжній, без технічного і при слабому кінному зв'язку обороняла свої позиції, також добре вплинули на опінію польських військових кіл. Річ в тому, що польське військове командування невірно оцінювало ситуацію і рахувало, що центром большевицьких змагань будуть мостові причілки біля Рафаїловки і Ваража, утворені на високих холмах. Підступи до них було видно на протязі 5-ти верст. Командуванню дивізії було ясно, що ворог не буде бити чолом у ці причілки, а постарасться їх обійти з півночі або півдня, про що і був зроблений відповідний доклад польському командуванню. Нарешті дивізії був приданий польський батальйон 400 багнетів і ескадрон (швадрон) кінноти, що збільшили оборонну силу до 1000 багнетів на 20 верст. Прорив дійсно стався, але на відтинку доданого до дивізії польського батальйону, й дивізія була розірвана на три частини, працюючи без зв'язку одна з одною. Штаб дивізії не був захоплений лише завдяки мужності штабової сотні. І всеж в той скрутний мент, коли поляки вжили до контрудару 8 батальйонів, частина дивізії біля 200 багнетів зі штабом дивізії зліквідувала глибокий прорив большевиків на річці Єзерці і тим забезпечила свободу діяння контрманевру, а нарешті своєю артилерією допомогла викинути большевиків з правого берега річки Стир. Прийшлося ствердити, що попередня військова праця ще не всіх поляків переконала. При одержанні відомостей про прорив на фронті української дивізії Командування групи (австрійські поляки) дещо ремствувало, але додаткові відомості, що прорив відбувся на відтинку польського батальйону та що Штаб дивізії був у бою і збирав той розбитий батальйон та згодом без допомоги зліквідував глибокий прорив большевицького полку, — знов налагодили справу і дивізія придбала нових бойових товаришів і прихильників.

ЗАМОСТЯ. А в міжчасі, на початку серпня большевики скерували оловний удар (три армії і один кінний корпус) на Варшаву і в її сполучення з Гданським коридором, другу групу Буденного скерували на Львів. Інші відтинки фронту були лише намічені. Польське командування обмірковувало такий план контрнаступу: перепустити большевиків до самої Варшави, зобити за час їх підходу перегрупування за Вислою і Вепром, а

опісля нанести удар по крилах і комунікаціях, тримаючись на останньому фронті по річці Бугові від Володави і в Галичині тактики активної оборони. 16-го серпня чотири групи військ розпочали одночасно наступ з районів Модліна, Варшави, Дембліна і Люблина в північно східному напрямі з таким розрахунком, щоб відступаючі большевицькі частини по черзі підпадали під удари наступаючих польських колон. Контрманевр знаменито вдався. Большевицькі армії з під Варшави почали поспішний відворот, підставляючи свої крила і комунікації під удари поляків. Становище большевиків було катастрофальне: «знаменита» червона армія перестала існувати. Необхідно було рятувати ситуацію, рятувати рештки армії. Одним засобом порятунку був Буденний з його кіннотою, а саме удар його від Сокаля на Замостє, Люблин, на тили III-ої Армії і операційну базу правого крила наступаючих польських військ. Наслідки цієї операції могли бути такі: знищення залізниць і операційної бази III-ої армії, припинення дальшого наступу поляків, врятування решток червоної армії і затримка польського наступу на лінії Буга. Польське командування передбачало такий маневр і після поразки большевиків під Варшавою почало перекидати по залізницях дві дивізії в район Люблин-Замостє і створило одночасно групу генерала Станіслава Галлера в складі 13-ої п. дивізії і першої кінної дивізії з завданням бити Буденного по крилах і щоби таким робом знищити його кінноту. Для скріплення фронту на лінії Вепра був створений цілий ряд укріплених пунктів, в тому числі і Замостя. До часу приходу польських дивізій завдання укріпити і боронити Замостя було покладено на VI-ту Січову стрілецьку дивізію, дармащо вже призначили були її до відправи на з'єднання з Армією УНР. В той час Буденний знаходився під Львовом, зачарований його виглядом. Він не виконав двох радіонаказів про марш в район Сокаля-Варяж, а зідтам на Замостє-Люблин. Лише третій наказ, писаний Леніним і Троцьким, з погрозою віддання під суд Революційно-військовою Трибуналу — зрушив його з місця. На цей обмін телеграмами зужито було два дні, на протязі яких ішло успішне укріплення Замостя, підтягалися частини 10 польської дивізії, але залізниці не могли своєчасно перевезти дивізію. Польський плян замкнути Буденного в районі Грубешів, річки Гучва, Тишовці — потерпів невдачу, бо поки генерал Галлер учепився йому «в хвіст», він розбив козацьку бригаду Яковлева в

Тишовцях і перейшов болотисту річку Гучву. На його шляху черговою перешкодою було Замостє під українською командою з невеликою залогою і з завданням затримати кінноту Буденного на декілька днів, щоби дати можливість підійти з півночі частинам 10-ої польської дивізії, з південного сходу групі генерала Галлера і спільним ударом або відкинути його, або зовсім знищити. Буденний вихопився з приготованої йому пастки, але завдання, покладене на VI-ту Січову стрілецьку дивізію — фактично на її штаб — було виконано, і загальний контрнаступ продовжувався. Наскільки поляки не вірили в те, що Замостє зможе витримати облогу Буденного, ясно показують слова генерала Галлера: «Я шов з завмиранням серця цілий день, цілу ніч і все гадав, чи витримає Замостє? Ось ранком сьогодні чую гаматну стрілянину — ну, слава Богу, ще тримаються». На другий день, після звільнення Замостє від облоги, французький генерал, який прибув з командуючим Армією генералом Сікорським, зробив теж позитивну оцінку діяльності нашої дивізії. Вислухавши доклад, він сказав: «Ви виконали своє завдання». Це вже було визнання здібності українців одним з авторитетних чужинців.

З днем 1-го вересня група Замостє була розформована. І частини дивізії після урочистих похоронів поляглих оборонців, вимаршували на Красностав для вантаження в потяги на поїзду до Армії УНР.

Висновки: Приведені нариси менше-більше важливих моментів бойової діяльності VI-ої Січової стрілецької дивізії дають право сказати, що вона не поганьбила української Армії, українського народу, а навпаки, своєю бойовою діяльністю високо піднесла прапор УНР в очах всього світу (Комунікати польського генерального штабу друкувалися у всій закордонній пресі). Дивізія вживала найкращих метод агітації: агітації своїм поведінням, перед котрим никли всілякі брехні. — В. З. (Всеволод Змієнко).

Примітка: Наведену статтю підписав, спершу псевдонімом, генштабу генерал Всеволод Змієнко, нагальник штабу VI-ої Січової стрілецької дивізії і нагальник штабу залоги Замостє. Стаття надрукована в ювілейному збірнику дивізії «Новє Життя» з. 33, виданому в таборі Олександрів у Польщі в 1921 році. Переписав статтю М. Битинський, колишній нагальник культурно-освітнього відділу дивізії.

ВІДЗНАКА УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ

(Слово під час святкувань 30-річчя Дивізії у Філядельфії,
1 листопада 1973 р.)

При відміченні 30-річчя постанови Української Дивізії «Галичина» з нагоди виставки військових орденів, відзнак та медалів, улаштованої філядельфійською станицею Братства, до речним було б у слові про Дивізію сказати дещо про її відзнаку. Як відомо, відзнакою Дивізії є лев, що стоїть звернений ліворуч на задніх лапах, з піднятим вгору хвостом, з трьома коронами, дві над левом, одна під ним. Лев і корони жовтої барви уміщені на синьому тлі, обрамовані щитом. Це офіційна відзнака Дивізії, яку німецька влада надала їй при організації у квітні 1943 р.

Щойно два роки пізніше, в квітні 1945 р., коли створено Українську Національну Армію і включено до неї Дивізію «Галичина» як 1-шу Дивізію УНА, тоді Дивізія дістала додатково ще знак тризуба; його вояки носили у формі металевої відзнаки на шапках.

Звідки походить відзнака дивізійного лева з коронами?

З того, що подають історики виходить, що гербом короля Данила був орел, а здогадуються, що знак лева вибрав собі його син Лев, щоб відмітити у гербі своє ім'я. Тоді то з заснованням міста Львова ок. 1252 р., лев, мабуть, побіч назви міста уживається князем як його знак.

Знамено лева в історичних документах зустрічається вперше в гербі Галицько-Волинської Держави на грамотах князів Андрія і Лева II-го (1316-20). На печатці Юрія II-го Троянського (1340) лев уміщений у щиті трикутної форми.

Після упадку Галицько-Волинської Держави чужі володарі Галичини зберігають надалі цей старий знак. Польський король Казимир Великий (1340-70) карбував у Львові монети зі знаком лева, угорський намісник Галичини князь Володислав Опольський (1372-78) мав його у своїй печаті, також польсько-литовський король Володислав Ягайло (1387-1434) велів його карбувати на своїх галицьких монетах.

Коли заведено в Галичині, 1434 р., польський адміністративний лад утворюючи Руське Воєвідство, золотий лев на синьому полі залишився надалі його гербом.

Під час повстання Богдана Хмельницького галицькі охотничі полки мали мабуть також лева на своїх прапорах в час облоги Львова 1665 р. Як герб галицької землі лев утримався до 1772 р., коли Галичина перейшла під владу Австрії.

Під час «весни народів», 1848 р., галицькі українці уживають лева як національний герб: лев спертий лапами об скелю з короною на голові як символ державности. Це знамено було вміщене на прапорах руських національних гвардій, перших військових формацій, організованих по містах та на прапорі батальйону українських гірських стрільців. Від того часу аж до першої світової війни лев залишився українським національним гербом у Галичині.

Із знаменом лева виступили в 1914 р. Українські Січові Стрільці, а в 1918 р. Національна Рада Західно-Української Народної Республіки, за давніми галицькими традиціями, прийняла законом з 3 листопада 1918 р., жовтого лева на блакитному полі за державний герб. Такого ж самого знаку уживала Українська Галицька Армія аж до історичного з'єднання 22 січня 1919 р.

У гербі Дивізії є ще додаткове доповнення трьома коронами. Ці три корони виступали в австрійському гербі Галичини, що його утворила цесарева Марія Тереса для Королівства Галичини і Володимирії. Там вони були уміщені разом з галкою. Тепер німецька влада нав'язуючи також до тих традицій умістила три корони в гербі Дивізії. Стільки з історії про походження дивізійної відзнаки.

Військова Управа, яка була покликана до ведення ряду справ пов'язаних з формуванням Дивізії, пропонувала як відзнаку для частини український державний знак, — тризуб. Поскільки цієї пропозиції не вдалося їй тоді перевести, а галицький лев мав за собою шістсотлітню традицію, прийнято його як відзнаку Дивізії. Зрештою була це на разі відзнака лиш для одної дивізії.

В Дивізії вояки носили описану відзнаку на рукаві лівої руки вище ліктя. В деяких т. зв. «поліційних полках» українці носили її нижче ліктя, але з переходом до Дивізії вони достосовувалися до дивізійного стандарту. Відзнаку самого срібного

левика на чорному ромбуватій форми полі, такої ж самої форми лева як на офіційній відзначі, носили дивізійники на кінці правого коміра, що відрізняло їх від німецьких СС-ів, які в тому ж місці носили свій знак.

У квітні 1949 р. на терені Англії постала Капітула пропам'ятної відзнаки І Української Дивізії УНА, яка випустила відзнаку І Української Дивізії. На ній герб Дивізії уміщений в обрамуванні комбатантського хреста з буквами І У Д. Цю відзнаку приняло теж наше Братство як свою організаційну відзнаку. Знову ж вліті 1959 р., Крайова Управа Братства в ЗСА (а за нею теж інші терени), приймають прапор Братства, тоді цю відзнаку приміщено на блакитному тлі по одній стороні прапора, а по другій стороні на синьому тлі є відзнака тризуба Української Національної Армії.

Відзнака Української Дивізії «Галичина» має за собою вже тридцятилітню традицію. Її знайдете на численних пов'язаних з Дивізією, а також на стіні в хаті дивізійників на видному місці.

ВИСТАВКА ВІЙСЬКОВИХ ВІДЗНАК

В днях 1-2 грудня 1973 р., заходами станиці Братства у Філядельфії, відбулася в залі Т-ва «Тризуб» виставка, яка охоплювала військові ордени, відзнаки та медалі, українські гроші, коверти українських амбасад в роках 1918-20, пам'ятки з поїздом Верховного Архиспископа Кир Йосифа та відзнаки ПЛАСТУ і СУМА. Таким способом станиця урізноманітнила ювілейні імпрези, які відбувалися протягом року в 30-річчя Української Дивізії «Галичина».

Відкриття виставки відбулося в суботу при участі представників комбатантських організацій, кол. вояків Дивізії та українського громадянства. Відкрив виставку голова станиці п. Роман Клос. У слові про Дивізію, інж. Іван Скіра говорив про походження дивізійної відзнаки з левом і трьома коронами. Основну доповідь на тему: «Медалі і відзнаки», виголосив гість з Чикаго мгр. Орест Городиський. Він теж улаштував старанно опрацьовану виставку, до якої крім експонатів доповідача, входили також збірки д-ра Юрія Подлуського, д-ра Романа Смика, д-ра Володимира Кліша та мгра Володимира Жовнірчука.

За два дні відвідали виставку біля 400 осіб, а зорганізовано відвідала її молодь «Нашої Української Школи». Пояс-

нення відвідувачам давав мгр. Городиський. Виставка викликала подив глядачів, бо у ній зібрано справді велику кількість матеріалу, фахово упорядкованого і належно підготованого для відвідувачів. Молодь мала нагоду наочно пересвідчитися, себто побачити відзнаки і символи, які свідчать про боротьбу українського народу за незалежність у двох минулих світових війнах.

I. С.

ПОВІДОМЛЕННЯ

Німецьке Видавництво *PODZUN Verlag, Dorheim/Hessen* — Західна Німеччина, випустило недавно на книжковий ринок книжку про 1-шу Українську Дивізію УНА, в німецькій мові під наголовком:

SIE WOLLTEN DIE FREIHEIT

написав шеф штабу Дивізії
майор Вольф Дітріх Гайке
(Wolff Dietrich Heike)

ціна 10.— долярів.

Замовляти у Станціях Братства кол. вояків 1-ої УД
УНА, або в М. Бігуса,

398 Princess Ave., Willowdale 441. Ontario.

Об'єднані Українські Підприємства

U.B.A. TRADING COMPANY LTD.

300 Dwight Ave.

Toronto 14

Tel.: 252-2246

252-2247

Відділи з самообслугою:

138 Euclid Ave.

Tel.: 366-2324

300 Dwight Ave.

Tel.: 252-2120

21 Prescott Ave.

Tel.: 763-1921

Споживчі товари, тютюнові вироби, солодонці, галантерія,
патентові ліки і т. п.

ЩЕ ПРО УКРАЇНЦІВ У ПОЛЬЩІ

Не маю наміру використовувати цінного місця «В. К.» на полеміку, але мені видається, що «гра варта свічки». Йдеться про «Лист до Редакції» Владислава Баськевича, поміщений на стор. 85-87 «В. К.» ч. 4/73.

Шановні читачі, які читали статті «З листів до Редакції» у чч. 1/72 і 4/73 «В. К.» безсумнівно завважили, що В. Баськевич (згідно з прийнятим звичаєм в журналістиці не вживаю загального іменника «пан» чи «п.» перед прізвищем — ІЛ) в першому випадку каже, що «*всі діячі*» УСКТ в Польщі є зі сходу і «*кожний*» з них був «політруком в советській армії», але вже другим разом є обережніший, бо слова «*всі діячі*» замінив словами «*більшість діячів*», а «*кожний з них*» замінив на «*багато з них...*», а це вже хіба дещо змінює суть справи? Але мій вислів, що мені знані «*кільканадцять*» діячів УСКТ, переробив (чи не з розмислом? — ІЛ) на «*кількадесят*».

Можливо, це не є може аж таке дуже важливе, але йдеться про те, що В. Баськевич обурюється на намагання заперечити його опінію про деякі його твердження у статті «Поляк має слово». Погоджуючись з деякими думками Баськевича, в названій статті, вповні або лиш частинно, я висловив свої протилежні погляди щодо: діяльності УСКТ в Польщі, щодо УПА на західно-українських пограничних землях і щодо смерті польського генерала К. Сьверчевського, добачуючи в тому тенденційне і свідоме перекидання вини за кривди і трагедію (особливо лемків — ІЛ) у Польщі на кого іншого, заперечування оборонних акцій УПА на українських пограничних землях та поменшування позитивної ролі УПА у визвольних змаганнях українського народу.

В. Баськевич признає (що й треба похвалити — ІЛ), що українцям у Польщі діється кривда, що вони є гноблені і переслідувані, але вину за це «спихає» на: 1) «старшого брата», 2) «бандерівців», 3) УСКТ, яке в тій справі нічого не робить, 4) комуністів, часом з прикметником польські, а часом — у Польщі і 5) жидів (Ян Гергардт — ІЛ) хоча тут уже В. Бась-

кевіч сумнівається, «щоби Гергардт стріляв до хрестів...? І яка ж тут вина поляків? Тут можна б хіба ще додати латинників, але це українці.

Ніхто не збирається обвинувачувати і не обвинувачує цілий польський нарід, але поважний його відсоток є скрайно шовіністичного наставлення проти українців і то незалежно чи то поляк комуніст, соціаліст, демократ, чи іншої політичної орієнтації. Ці думки potwierdять хіба усі ті, які відвідують Польщу, а між ними і В. Баськевіч, який діставав уже чотири рази дозвіл в'їзду до Польщі незважаючи на те, що так «завзято поборює» і «громить» польських комуністів.

Даючи коротку відповідь в ч. 1/73 «В. К.» (Українці в Польщі — ІЛ) я й не здогадувався хто може бути автором листа «Поляк має слово» («В. К.» ч. 1/72), а як виявилось, це наш український старий «приятель», який вже давно тому взяв на себе завдання «туманити» українців у вільному світі, доповнюючи протиукраїнську літературу сучасної Польщі (диви стор. 74 ч. 1/72 «В. К.»). В одному з своїх листів (у мене є три його листи — ІЛ), адресованому до Організації Оборони Лемківщини, з датою 31. XII. 1969 р., В. Баськевіч лаючи лемків на еміграції за те, що вони обороняють права лемків у Польщі, повчає, що треба робити, а чого ні? Між іншим він каже: «перед ким Ваша організація хоче боронити Лемківщину, коли їй ніхто вже не загрожує? Коли лемкам забрано останню сорочку, то їм не треба оборони, але помочі, як то робить Лемко-Союз». Аджеж українцям у вільному світі — згідно з науками В. Баськевіча — не вільно ставати в обороні прав гарантованих українцям у Польщі конституцією тієї ж країни, але обмежити свою діяльність лиш до матеріальної допомоги.

Вину за злочини вчинені проти українців на західно-українських пограничних землях В. Баськевіч старається перекинути на «старшого брата», але який є його справжній погляд? В названому його листі висловлює думку, що українська політика «відібрати Лемківщину від Польщі» і псьочення поляків за те, що «ці хотять Львова і Галичини» — не допровадить до чогось позитивного». А закиди українців, що «поляків нічого не навчила історія» В. Баськевіч вважає за нон-сенс. Ось, що він сам каже: «Поляки пішли до голови по розум і сказали, що Польщі загрожує з одної сторони німець, а з другої українці і для того треба щось зробити, а головню порозумітися з Росією, без огляду на це ти буде вона демо-

кратизною ги комуністизною (підкреслення моє — ІЛ). Таким чином з боку українців ніщо нам не буде грозити, бо в ім'єні України буде промовляти москаль. Чи не змудрили поляки?

Тут всілякі коментарі хіба лишні, і правдоподібно Редакція «В. К.» зробить з цього відповідні висновки? Позиція В. Баськевіча є ясна, а його мета робити польську шовіністичну пропаганду *на сторінках українських газетисів, ги журналів — виразна* (підкреслення моє — ІЛ), бо як він каже далі в названому його листі, «Українці не мають чого злоститися, бо поляки не думають відбирати Львова від українців, бо українці не забрали нам Львова...».

В листі до Редакції — ч. 4/73 В. Баськевіч каже, що я не признаю сильної руки старшого брата, «який пильнує того, щоб українці в Польщі не мали снів про волю і незалежність». Я й не заперечував і не заперечую, що Польща не є під тиском сильної руки «старшого брата» і загально це всім відомо, але початки польського, а для точности і правди також й українського, шовінізму датуються не від часів останньої світової війни, коли ток, згідно з поглядами В. Баськевіча, — «поляки змудрили». Джерелом і причиною взаємної ненависти між нашими народами була і є польська політика експансії на схід, яка датується — якщо не помиляюся — від Ягайлонських часів, коли польські королі залишили напризволяще свої західні землі, які опісля були цілком згерманізовані, а забралися до загарбування українських земель.

Відомим є, що народ, який поневолює інші народи сам не може бути вільним, а ціллю поневолювача ніколи не було і не є «ущасливити» поневоленого. Польська політика панування на українських землях, а тим самим національний, соціальний і релігійний гніт, насильне польонізування і латинізування, надавання українських земель польським колоністам, обмежування українців у їхніх громадянських правах і дискримінація в кожній ділянці політичного і суспільного життя, пацифікації, Картузька Береза, Бригідки і інші тюрми, вешті — переселення, виселення і депортації, безоглядне фізичне нищення українства, і що найважливіше — вироблювання у свідомості польського народу польськими ідеологами-шовіністами поняття, що українець це другорядне «сотворіння», прямо «кабан-хам», а поляк — «пан-шляхціц», є оцим джерелом польського шовінізму. І мало хто з поляків у минувшині і лиш одиниці тепер стараються можливо об'єктивно публічно видвига-

ти і представляти проблематику взаємовідносин між нашими народами. З такої «політики» не може бути ніяких користей для жодного з народів, а навпаки є лиш породжування всілякого зла і лиха, на яке уже в сьогоднішніх часах не повинно бути взагалі місця. Незалежно від «сильної руки» старшого брата самі поляки напевно можуть зробити для українців те, щоб їм загарантувати рівні права з поляками, і тим самим дати урядовий дозвіл на поворот на рідні землі тим українцям, які схочуть вертатися (може бути, що дехто не схоче скористати з цієї нагоди, почувавши себе добре на західних чи центральних польських землях — ІЛ). Такий крок польського уряду вможливить згуртованим і більше скупченим в терені українцям, на навчання рідної мови своїх дітей у своїх школах, розвивання культурної діяльності, плекання своїх релігійних практик, розвивання і піднесення видавничої діяльності, нехай і «соціалістичної», бо вимагати іншої було б нонсенсом (пробачте — комуністичної, бо слово «соціалізм» в Польщі декого дуже денервує, але навіть сьогоднішній суспільний устрій Польщі має офіційну назву «соціалістичний», бо Польща до комунізму ще не дійшла і маймо надію, що ніколи не дійде? Видно, що польський народ так дуже любить слово «комунізм», що навіть провідники партії не важилися прийняти назви Польська Комуністична Партія, але Польська З'єднана Партія Роботніча, яка постала з об'єднання колишніх партій ППС і ПНР (Польська Партія Соціалістична і Польська Партія Роботніча — ІЛ).

Шлях до покращання взаємовідносин між українським і польським народами веде через рівноуправнення українців у Польщі в кожній ділянці суспільно-політичного життя, а тут ініціатива належить безперечно до польського уряду, а також і до польського народу в загальному. Показуючи лиш трагічні наслідки останніх часів, без об'єктивного насвітлювання їхніх причин і обвинувачування лиш українців (які також напевно не були і не є святими — ІЛ), до покращання взаємовідносин напевно не доведе.

В. Баськевіч закидає мені, що я «визнав за відповідне взяти в оборону УСКТ, зглядно діячів того Товариства і повчити нас тут за океаном...». Не збирався я і не збираюсь боронити, чи засуджувати поодиноких членів УСКТ, але Товариство, як таке, в неймовірно тяжких обставинах існує і діє, а

його вклад праці — на мою думку — таки великий, якщо брати до уваги момент існування української субстанції у Польщі, бо сумніваюся чи польський «демократичний» уряд сучасної Польщі, з чисто гуманних мотивів, дозволив би і на ті дуже скромні досягнення, які українці там мають, як приміром: школи, мистецькі гуртки, видавництва (Наше Слово і календарі — ІЛ), чи можливість відправляти богослуження у кількох власних церковцях і каплицях, чи римо-кат. костелах, хоча в цьому останньому випадку до ролі УСКТ можна б підходити з деякими застереженнями.

І тим більше не мав я наміру нікого «повчити», а то з двох причин. По-перше — немаю на це відповідних кваліфікацій, а по-друге, — шаную читачів «В. К.» на стільки, що не дозволив би собі на жодні поучення, але як наочний свідок стверджую те, в чому я особисто переконаний. Прямо, — як сам В. Баськевич каже, — «я так собі міркую».

Якщо йдеться про змогу УСКТ протестувати проти національного гноблення українців у Польщі, то його можливості ось такі: один селянин жаліється на прояви дискримінації і шовінізму польської влади і населення, висилаючи скаргу на адресу Центрального Комітету ПЗПР і Міністерства Внутрішніх Справ. У своїй жалобі він подає між іншими такі приклади: дискримінація українців при винаймі сільсько-господарських машин з Кулек Рольнічих, при розподілі штучних навозів, викрикування на забавах, весіллях, у молочарні, місцевими селянами поляками «ти п... українцю», шмагання батогом коня і викрикування «в'їо ти сякий сину українцю». коли переїжджають підводою попри іншого селянина українця, і т. п. В названому листі, селянин, який вносить жалобу, звертає увагу, що розпалюванню шовінізму до українців сприяє уряд, який дозволяє на протиукраїнську пропаганду в літературі, фільмі, телебаченні і радіо.

В іншому місці одна українка (вдова — ІЛ) звертається до УСКТ з проханням про поміч, бо поляки, сусіди роблять їй кривду. Про поміч до УСКТ звертаються також і інші українці, прохаючи оборони відносно чисто людських прав. Воєвідське правління УСКТ перевірює деякі скарги, інтерв'ює у відділі внутрішніх справ ВРН (Восвудзка Рада Народова — ІЛ). В тому ж часі це правління просить про дозвіл на поширення і затіснення контактів з представниками уряду Радян-

ської України (авжеж з комуністами — ІЛ), з письменниками і культурними діячами, так звідам як і з Чехо-Словаччини.

Відділ внутрішніх справ ВРН дає відповідь:

1) Анонімний автор жалоби селянина (правдиве прізвище й адреса селянина були подані в його листі — ІЛ) має вповні рацію (!) з виїмком одного, що не всі поляки є шовіністами. І це є правда.

2) Відносно жалоби жінки-вдови є вияснення, що вина лежить по її стороні, бо в неї дуже тяжка вдача до співжиття з сусідами.

3) По перевірці інших скарг українців виявляється, що в тих скаргах багато пересادي. Можна було б такі вияснення прийняти з деякими застереженнями, коли б відповідь на цьому кінчалася, але... Відносно можливостей нав'язування і поширення зв'язків з українськими діячами з України і Чехо-Словаччини, відділ внутрішніх справ ВРН пояснює, що на це брак фондів, але виразно стверджується, що всюдишнє правління УСКТ переходить на рейки «націоналізму буржуазійного» і саме тому треба буде «піддати аналізу» діяльність деяких членів цього ж правління що до їхньої придатності в Товарстві.

Можна б подавати ще багато прикладів, але читатим, які б мали бажання інтересуватися ближче цією проблематикою пропоную заізнатися зі змістом, можливо, детально опрацьованої статті-праці, нового емігранта з Польщі, студента історії, поміщеної в Лемківському Календарі на 1973 р. (стор. 75 - 95) — «Положення українців у Польщі очима найновішого емігранта». Після познайомлення зі змістом названої праці, зрозумілим буде чому я «визнав за відповідне взяти в оборону УСКТ».

Подаючи негативи про поляків могло б видатися, що обвинувачується лиш поляків? Польський народ не є ані гірший, ані ліпший за український і серед поляків не всі є шовіністами, і тут дозволю собі подати також кілька прикладів. Знаю чоловіка, якому в Україні знищили родину, але він не чув жодної ненависти не тільки до українців в загальному, але і до самих упістів. Будучи працівником «безп'єскі» у Р'яшеві, він надзвичайно чемно відносився і незвичайно людяно трактував упістів-в'язнів, за що інший поляк, працівник цієї ж «безп'єскі», уважав цю людину за аномальну. Цей добрий поляк

походив з околиць Чорткова, отже земляк одної пані з УСКТ (про яку згадує В. Баськевіч у своїм листі до «В. К.» ч. 4/73 — ІЛ), яка «відповіла з обуренням, що утекла перед бандерівцями». Якщо ця жінка утікала перед «бандерівцями», то можна припускати, що це «пані-сексотка», яка продовжує свою роботу в УСКТ на доручення «старшого брата»?

В одній з центральних карних тюрем був настоятель (званий відділовим — ІЛ), який також дуже людяно трактував в'язнів-упістів і інших, а звертався лиш через — ойцец, ойцовс, улегшував в'язням життя. інформував про події у Польщі й у світі. Дискутуючи часом (очевидно дискретно — ІЛ) з упістами говорив, що між ним і в'язнями є лиш одна різниця: він має змогу «переспатися» з жінкою, а в'язні її не мають.

В одному місці, щоб на відповідальне становище в державному підприємстві поставити колишнього упіста-в'язня, перед партійними чинниками гарантії за нього зложив поляк, а діяч УСКТ, на сесії міської ради, протестував проти обсаджування відповідальних становищ в державних підприємствах «бандерівцями»? І спитає хтось — де ж тут який глузд? Глузд є в тому, що «Польська державна влада, яка б вона не була, від історичних часів починаючи, аж до сьогодні, все відносилося ворожо до нашої національності, все думала або про найбільше використання «народу темних хлопів», або про його знищення. Боротьба з українськими гайдамаками, чи іншими українськими повстанцями, чи також брутальне висселення з Лемківщини, Посяння, Холмщини і Підляшшя мало ту саму ціль: винищування української людини (диви лемківський календар на 1973 — «Положення українців в Польщі...», про що мова вище — ІЛ).

В. Баськевіч каже, що «на 170.000 українців у Польщі ледве 4.000 належить до УСКТ, видно, що комунізм їм смердить». Правдою є, що комунізм їм смердить, але не можна забувати, що і польський шовінізм їм не «пахне», а про причини якого згадано вище. А при тому, дуже сумнівним видається число 170.000 українців у Польщі? Ось приходить українець до міської ради і пропонує службовиці вимагані документи на видання йому особистого документу. Урядничка переглядає документи і питає: пощо ви, обивателю, в рубриці національність подасте — українець? Як то чому — я ж українець. Українців у Польщі немає, — відповідає урядничка — всі виїхали до

«Звйонзку Радзєцкєго»? Може і виїхали, каже інтересант, але я залишився і не можу подати нічого іншого, як те, що там написане. Урядничка, не знаючи, що з тим «фантом» робити, побігла до другої кімнати зголосити цей факт начальникові, а вернивши сказала, — ви дістанете «довуд особісти». Чи в анкеті «поправлено» національність невідомо, але в особистих документах і так не подається таких даних, як національність, чи віровизнання.

І знов, українець іде до ВКР (Войскова Коменда Рейонова — ІЛ), щоб одержати військову книжечку. Історія повторюється. Старший сержант, людина на вигляд інтелігентна, пояснює інтересантові, що краще буде для нього самого, коли не подаватиме української національності, бо «поляци тєраз страшнє ненавідзєм українцєф». Ви обиватєлю, — каже сержант — в серці можете бути добрим українцем, але пощо те подавати тут? Схочете показати якомусь полякові книжку і наразитеся лиш на неприємності. Тому, що українець обстоював своє, сержант вписав дані до книжечки і сказав: «маш як жєсь глупі». В військовій книжці також немає поданої національності, подається лиш мову, — рідну і чужі. В наведеному тут випадку було так: «єнзик мацєжисти — польські», «єнзик обци — українські». Ясне? — Хіба так!

Кілька років тому назад приїхав у відвідини до рідні, на північно-американському континенті, один українець, який сказав мені, що він подавав (в заяві про паспорт — ІЛ) національність польську, бо коли їх виселено з рідних земель і поселено на новому місці, ніхто не питав про їхню національність, а всім поголовно вписано — поляк, чи точніше «народовосьць польска». А коли ще взяти до уваги, що в часі перепису населення у Польщі, є українці, які «конспірують» свою національність, то офіційні урядові статистичні дані будуть далекі від правди.

Боротьбу УПА на пограничних з Польщею західно-українських землях В. Баськевіч бачить так: «Українці і північний В'єтнам шукали власної форми незалежності, українці на території Польщі, а в'єтнамці на територіях південного В'єтнаму, Камбоджі і Ляосу».

На мою думку — Камбоджа і Ляос служать як місця передишки і випадові бази для північних в'єтнамців, яких метою є визволення соціяльне, а передумовою, якого є ліквідація політичного устрою південного В'єтнаму, а В'єтнам (північний

і південний — ІЛ) є одною країною, поділеною на дві частини з різними суспільно-політичними устроями.

УПА не «шукала власної форми незалежності» в Варшаві, не доконала «наїзду на польське потривиччя», не прямувала до зміни суспільного ладу, чи політичного устрою Польщі, але була зформована в переважаючій масі з місцевого населення (очевидно при допомозі ОУН, якої члени рекрутувалися з західних, а також і східних, земель Советської України і з місцевого населення — ІЛ) для ведення оборонної боротьби проти насильства і терору, стосованого польським комуністичним урядом за посередництвом військових з'єднань, уряду безпеки і міліції, при активній допомозі різного роду цивільних банд, шовіністично наставлених до українців.

«По моєму — каже В. Баськевич — коли б не УПА на Лемківщині, не було б лемківської трагедії...». А по моєму — трагедія загально-українська на західних пограничних землях, а зокрема лемківська на Лемківщині, розпочалася ще перед ялтинською конференцією, коли УПА на згаданих землях ще не розвинула своєї діяльності, а вже тоді, тобто під кінець 1944 року збройні банди польського шовіністичного елементу почали чинити збройні напади на українські села, мордуючи чимало людей, як прим.: Пискоровичі — 2000 осіб, Павлокома — 300 осіб, Люблинець — 200 осіб, Березка 102 особи.

Подібна ситуація заіснувала на Волині і Поліссі, яких населення було змушене організувати самооборону вже з початком 1942 р., а опісля в Галичині, куди польське не-комуністичне підпілля вислало боївки для ліквідації української інтелігенції в більших містах Галичини. Боївки польського підпілля були висилані аж з Варшави (!) і своє завдання виконували дуже задовільно в інтересі польського шовінізму, не обмежуючи своєї «гуманної місії» в Україні лиш до інтелігенції, але мордуючи кого попало.

Населення східної Словаччини, яке зве себе русинами, або лемками, не зорганізувало в тодішніх часах самооборони, бо там не було потреби. Комуністична (а радше не зовсім ще тоді комуністична — ІЛ) влада чесько-словацького уряду не була такою жорстокою, у відношенні до українців, як німецька, російська чи польська. З тієї причини — на мою думку — ОУН, а також і місцеве населення східної Словаччини, не організували самооборонних відділів на території Словаччини, до якої українці мають претенсії, як до своєї (очевидно не до ці-

лої території Словаччини, а лиш заселеної українським, чи як хто хоче: русинським, або лемківським, населенням — ІЛ).

А на кого вину зложить В. Баськевіч за мордування цивільного білоруського населення Б'ялосточчини, про що інформувала в тодішніх часах англійська преса, подаючи і фотографії помордованих людей і спалених білоруських сіл? Там же ж не було білоруських, а тимбільше українських «бандерівців». Чи це не вина виключно польського шовінізму? Ви, пане Баськевіч, приодівши овечу шкуру на вовче тіло, повинні перше скинути із своїх очей шовіністичні окуляри і очима людини, а не шовініста, глянути на взаємовідносини між нашими народами. Бо згідно з Вашою інтерпретацією порушеної тут проблеми, нам українцям не залишається нічого іншого як вдарити себе в руди, признати тільки і виключно нашу вину, і тим самим не домагатися жодних прав, бо ми не люди.

На попертя твердження про польськість т. зв. «закерзонських» земель України В. Баськевіч має також такий аргумент, що мовляв «ще перед війною українські націоналісти в Польщі (видно, що В. Баськевіч навіть не може вимовити слова в «Галичині», а не то, що в Україні — ІЛ) кричали «Ляхи за Сян». Якщо «крик» чи «вигуки» українських націоналістів — «Ляхи за Сян», приймається як історичний факт приналежності українських земель західного пограниччя до Польщі, то треба бути таким великим гумористом як автор польської пісні «Умарл Мадек, умарл...».

Говорячи про «крик» українських націоналістів, В. Баськевіч каже, що українські націоналісти перед війною «нічого не знали про якихось лемків за Сяном, аж щойно в 1945 р. пригадали собі Лемківщину, край тихий і безпечний, куди переносилися з Галичини, втікаючи перед пімстою большевиків».

Воно було дещо інакше, бо ті, що утікали перед большевиками, прийшли на Лемківщину в 1939 і 1940 роках, а в 1944 році виємігрували далі, залишаючи Лемківщину, а ті, що прийшли туди в 1945 р., спільно з місцевим населенням Лемківщини боронити її перед насильним виселенням і терором. А «наїзд» УПА на західно-українське пограниччя «проявився хіба в тому, що з місцевого населення рекрутувалися такі відділи, як напр.: сотні — «Хріна», «Стаха», «Бурлаки», «Ластівки», «Громенка» і інші. Що в рядах УПА на тих землях були галичани, а також деякі наддніпрянці, це правда, але таки більшість, це

були люди місцеві. А при тому населення тієї землі, а Лемківщини зокрема, спонтанно солідаризувалося з Українською Повстанською Армією, піддержуючи діяльність відділів УПА і теренових працівників ОУН, за що й заплатило дуже дорого.

Тема стосунків між українським і польським народами важлива, але щоб вона була належно насвітлена потрібно та з одної сторони як і з другої, щоб нею зайнялися люди наукового світу, яких стати на повний об'єктивізм. Правильне (справедливе і об'єктивне насвітлення із вказанням на дійсні причини існуючого стану, при добрій волі обох сторін, дозволить на ліквідацію причин і забуття ганебної минувшини. А це з черги створило б можливості правильної і доброї співпраці і співіснування наших народів і то в інтересі так польського як і українського народів. Ми, як народ поневолений не маємо змоги внести поважнішого вкладу в усунення бар'єрів, які нас ділять і створюють психозу взаємної ненависти, яка не виходить на користь ні нам, ні полякам. І здається, що ще багато води упливе заки ми це зрозуміємо. Але, від кого сподіватися дії в цьому напрямку? Польський сучасний уряд не дуже «спішить» до направи зла. В польському суспільстві у Польщі лиш одиниці «пробують» дещо сказати в сенсі позитивному, а серед польської еміграції у вільному світі також не видно ентузіастів поєднання між українцями і поляками.

Кінчаючи свої «міркування» мушу ще сказати, що не погоджуюсь з В. Баськевичем, який каже, що статтею «Українці в Польщі» я викликав «бурю у склянці води». Якщо не читаю, то принайменше перелядаю наголовки «В. К.», але не доглянув я, щоб хто дав відповідь на згадану статтю, за виїмком самого В. Баськевича? І сумніваюся, чи на цю тему забере голос хтось з читачів «В. К.» і висловить свою опінію хоча б і відмінну від моєї.

Щирий привіт
читачам Вістей Комбатанта
та клієнтам
пересилають Валентина і Михайло Дуциловичі, власники
гүртівні і висилки пачок до всіх країн світу

ORION IMPORT — EXPORT & TRADE CO.
4925 Old York Road, Philadelphia, Pa., 19141
Phone: GL 5-9586

ЗМІНА НІМЕЦЬКОЇ ПОЛІТИКИ І ПОСТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОМІТЕТУ

(Уривок з довшої праці п. н. «Заграва на сході»)

У цій праці постійно перериваній щораз то частішими алярмами, налетами та бомбардуваннями, ми все ж таки з цікавістю сліdkували за змінами, що заходили в німецькій політиці у відношенні до нашого народу.

Вже в другій половині 1944 року, в німецьких урядових колах в Берліні, почала щораз то більше нуртувати думка про використання народів східньої Європи для цілей воєнної перемоги на сході. Внаслідок того німецькі урядові чинники почали переговорювати з представниками різних народів як асербайжанців, балтійців, білорусів, росіян, татар, туркестанців та українців. Та німці, що впродовж своєї історії були завжди русофіли, і в цьому випадку були прихильниками концепції творити великоросійську державу, до якої інші народи мали б увійти у формі якоїсь ближче неокресленої федерації. Цю концепцію обстоювало декілька німецьких генералів з головної команди в Берліні, а опісля захопився нею теж і шеф німецької поліції Гімлер. В часі боїв за Москву попав до німецького полону большевицький генерал Андрій Андрійович Власов. З ним теж почав переговорювати Гімлер. Не маючи поняття про політичні обставини на сході Європи, Гімлер пішов за думкою ген. Власова, що одинокою розв'язкою ситуації на сході було б створити визвольну армію, що мала б складатися з народів Росії і під проводом ген. Власова, брала б участь у війні з большевиками. Політичним центром цієї концепції мав би бути комітет, що гуртував би у собі всіх представників поневолених Росією народів.

Цілком іншу концепцію заступав міністер Розенберг, та провідні урядовці його міністерства для окупованих східних земель Європи. Розенберг плянував розподіл большевицької імперії на поодинокі національно визначені частини. Тим то він обстоював творення на терені німецького Райху окремих на-

ціональних комітетів на окремих правах. Українці творили поміж усіма народами східної Європи найповажнішу і добре зорганізовану групу. Існування ІУД, що брала вже до цього часу участь у численних боях, мало теж своє велике значення. Добре зорганізовані були латвійці, що мали дві дивізії, а далі естонці, що хоч нечисленні виставили одну чисто естонську дивізію.

Головною передумовою до ведення розмов з німцями з української сторони було звільнення провідних членів обох відламів ОУН з концентраційного табору в Саксегавзен, на що німці дали свою згоду. Під кінець вересня звільнено з табору в Саксенгавзен провідника ОУН Степана Бандеру з кількома його найближчого оточення, а зараз з початком жовтня був звільнений голова проводу ОУН, полковник Андрій Мельник та члени ОУНм. Рівночасно звільнили німці керівні особи інших народів, що теж були інтерновані в різних таборах.

Незабаром ген. А. Власов домовився з німцями, та створив «Комітет для визволення Росії». За кілька днів пізніше, 14 листопада 1944 р. ген. Власов проголосив у Празі на замку на Градчанах свій маніфест. Українців у цьому комітеті репрезентував «малорос» проф. Богатирчук, — лялька підставлена ген. Власовим. Подібне було теж і з репрезентантами інших народів. Ген. Власов не звертався і не хотів навіть говорити з представниками національних комітетів. У відповідь на створення комітету для визволення народів Росії, представники всіх національних комітетів поневолених Росією народів, зішлись разом і вислали 18 листопада протестаційну декларацію до міністерства східної Європи на руки Рібентропа. У цій декларації відмовлено було Власову права заступати і говорити в ім'я тих народів. У декларації представники дев'яти народів зажадали рішучо визнання національних комітетів та творення національних армій. Через кілька днів прийшла німецька відповідь. Вона була, як це зрештою було до передбачення, негативна. Німці пропонували створення національних комітетів, діяльність яких була б однак сильно обмежена. Їх завданням було б давати правну опіку своїм громадянам. Голова національного комітету мав би бути рівночасно командувачем національного війська. Про якунебудь заборону набирати до армії Власова (РОА) чужі національності, не було навіть і згадки.

У цій ситуації прийшлося прийняти цю німецьку концепцію. З пропонованих кандидатів на голову УНК відмовився ка-

тегорично ген. Всеволод Петрів, що від довгих років проживав у Празі. Німці хотіли мати вплив на затвердження кандидатів і тому пробували подавати від себе кандидатів з кругів полонених советських старшин. Тому противилися рішучо українські чинники. На кандидатуру ген. Капустянського німці не хотіли дати своєї згоди, знаючи, що ген. Капустянський як член ПУН репрезентуватиме, подібно як і полк. А. Мельник, ОУН.

У цій доволі тяжкій ситуації президент УНР запропонував як кандидата на голову УНК полковника армії УНР Павла Шандрука, який брав участь у другій світовій війні як контрактний майор польської армії.

Звільнений разом з іншими українськими старшинами з німецького полону жив у містечку Скернєвіце в Польщі. Полковник П. Шандрук дав свою згоду през. А. Лівичькому, який негайно підвищив його до рангу генерал-хорунжого. У слід за тим Президія Українського Національного Комітету рішенням з 12 березня призначила генерал-хорунжого Ген. Штабу Павла Шандрука Командуючим Українською Національною Армією.

У склад Української Національної Армії входили: Перша Українська Дивізія (ІУД) і Друга Українська Дивізія, що саме була у тракті формування. Вона складалася з різних відділів українських вояків, колишніх полонених советських армій, що виконували в різних місцевостях Німеччини допоміжну військову службу. Друга Українська дивізія формувалася у містечку Німен під Берліном, де находилися доволі великі касарні. Командиром II Української Дивізії став полковник УНР Петро Дяченко.

Відповідну декларацію Українського Національного Комітету проголошено дня 17 березня 1945 року і поміщено в усіх українських часописах. Декларація стверджувала, що УНК приступає до організації Української Національної Армії. У її склад увійшли всі українські військові формації при німецькій армії. З тим, Перша Українська Дивізія була офіційно перейменована на ІУД УНА.

Хоча подібні декларації проголосили теж і інші національні комітети, генерал Власов все таки підносив претенсії, щоби всі народи ССРСР влучилися до його комітету, а здатні носити зброю вступали до РОА. Тож при допомогі німецької партійної поліції старшини РОА старалися далі виловлювати укра-

інців, білорусів та балтійців, щоби включити їх насильно в ряди РОА.

Одного дня десь з початком березня, прийшли до бюро В. У. два старшини з РОА. Один з них у ранзі сотника говорив зі мною по-німецьки, а другий в ранзі поручника не відзивався взагалі. Сотник відразу заявив мені, що РОА знає, що ми перехоплюємо її людей і відсилаємо до ІУН. Погрожував, що як ми не перестанемо цього робити, то поїдуть до команди дивізії і усіх тих людей відберуть. Я зі своєї сторони сказав їм правду в очі, що вони виловлюють наших людей насильно при допомозі німецької поліції і у цій справі я вже звітував де належить. Побачивши, що тут вони нічого не вдіють, оба старшини попрощалися з явною злістю, а поручник запитався чи я українець, сказав до мене по-російськи: «А ми на Вас пожалуємося в Гімлера». На цьому, очевидно, справа закінчилася, але це одне речення було доказом, як генерал Власов і його старшини числили на свого опікуна Гімлера.

УКРАЇНСЬКА ФІРМА

ВКЛАДАЄ І ФІНАНСУЄ НОВІ ПЕЧІ (форнеси).

ВИПОЗИЧАЄ ЗБІРНИКИ НА ГАРЯЧУ ВОДУ.

ВКЛАДАЄ ПРИЛАДИ ДЛЯ ЗВОГЧУВАННЯ

ПОВІТРЯ (помідисейр).

ВСЯ РОБОТА ГАРАНТОВАНА!

DNIPRO
FUEL OIL LIMITED

Toronto — 83 Six Point Rd.

Tel.: 236-1755

M8Z 2X2

Hamilton — 905 Barton Street East — Tel.: 549-9634

Чистимо БЕЗПЛАТНО печі (форнеси).

Даємо БЕЗПЛАТНО цілорічну 24-годинну обслугову

печей нашим відборцям опалової оливи.

ДИВІЗІЯ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Могло б здаватися, що тема ця доволі невідьчана, зокрема для дивізійників, бо з закінченням війни 8 травня 1945 року розпочався для Дивізії період полону, неволі, отже, — не така то вже славна сторінка її історії... Два роки пережили ми в таборах на полях біля Ріміні в Італії, ще півтора року минуло нам на фармах Англії та Шкотії, і про що тут писати? Про одноманітність таборових днів? Чи про нашу тугу за рідними сторонами та близькими людьми, за життям вільної людини? Чи про наш жаль і досаду, що стільки крові пролито, стільки друзів погинуло, і виглядає, що намарне?..

Знову таки вернемося до дати 8 травня 1945 року. Німеччина скапітулювала. Дивізія відтягається від лінії фронту. Малі групи проходять у зони під контролею американців і французів, і чимало з них попадають там до полону. Понад десять тисяч дивізійників натомість, що знайшлися на теренах під контролею британських збройних сил, здали британцям зброю і опинилися у британському полоні. Першою фазою того полону, від початку червня 1945 до половини 1947 року був час, проведений у таборах біля Ріміні в Італії.

Життя в таборі ч. 5-ц біля містечка Белярія мало позначи тимчасовості і примітивізму. Воно пліло в напруженій атмосфері наслідком активності советських репатріаційних місій, що їм британці дозволяли через два місяці наклонювати полонених дивізійників до повороту, як вони казали, «на батьківщину». Проте, незважаючи на великі недостачі і на дратуючу докучливість советських висланників, вояцтво Дивізії взялося за організування свого життя в полоні з молодечим запалом і завзяттям. Тільки 4 й пів місяця жили ми біля Белярії, заки переїхали до табору ч. 1 біля залізничної зупинки Мірамаре, а вже встигли в такому короткому часі зорганізувати спортові дружини, кілька хорів, таборову пресу, деякі школи чи курси, і все те діялося на дуже голодному пайку і в такий час, коли ми спали на голій землі, під голим небом.

Виринає питання відкіля бралася ініціатива? А. якщо її проявляли нечисленні одиниці, то чому не натрапляла вона на байдужість загалу, що мав аж надто багато причин для зневіри й апатії? Відповідь на ці питання звучатиме, може, парадоксально, коли скажемо, що опинившись у таборі в Белярії, ми з перших днів стали почувати себе суцільною, об'єднаною групою вояків (хай і без зброї), свідомих своєї ролі в щойно минулій війні, готових ту свою роль оправдувати й захищати; іншими словами — ми стали почувати себе *вільними людьми!* Ці наші почуття виявляли ми під час конфронтації з совєтськими місіями, ми виявляли їх у наших письмах-меморіялах до британських військових і державних установ, врешті — ми виявляли їх тим, що від перших днів нашого полону почали заходитися біля того, щоб життя наше — хай у яких важких умовах — проводити якнайкраще, з проєкцією в майбутнє.

Хтось може поставити питання, невже треба було Дивізії опинитися у неволі, щоб тоді щойно відчутти силу своєї єдності та солідарності? Хіба ж не пішов до Дивізії молодий, свідомий патріотичний елемент, що дістав зброю до рук і вже тим самим повинен був мати почуття спаяності, єдності, сили? Так, до Дивізії пішли молоді чи й старші українські патріоти і зробили це, здебільша, добровільно, але не забуваймо, що її вишкіл і боєві дії відбувалися при співучасті, а то й під виключним керівництвом німецького старшинського персоналу, байдужого до наших проблем і часто вороже наставленого до наших національних аспірацій. У добавок до того, в останніх місяцях війни прилучили німці до Дивізії поважне число свого летунського персоналу, котрому забракло вже машин (літаків). Ряди Дивізії перестали бути національно однорідними, а вояцтво почувало себе в тій новій ситуації невідгідно. Не буде пересадом сказати, що в певному сенсі Дивізія була в німецькому «полоні» від перших днів її існування. З хвилиною, коли ми стали британськими полоненими, стан цей раптом змінився: ми стали національно однорідною, отже чисто українською одиницею, без німецького юберменшівського додатку вищих і нижчих старшин, підстаршин і функціонерів. У Белярії — було — куди не ступиш, зустрінеш тільки українця; на всіх шаблях таборової ієрархії — свої старшини: сотенні, командири полків, штаб табору, а на чолі — український генерал. Хай і так, що він, наш командант, відповідав за лад у таборі перед британсь-

ськими військовими властями, та їх, британців, бачили ми зрідка, і вони не вмішувалися у наші справи. якщо ми не переступали границь встановленого порядку.

На маркантний вияв цієї внутрішньої солідарності вояцтва Дивізії в полоні не треба було довго чекати. Серед матеріалів до збірника про Рімінський період історії Дивізії є стаття, що подрібно описує намагання советського уряду дістати нашу Дивізію до своїх рук. У тій статті, м. ін., читаємо:

«...Декілька разів здобулась таборова спільнота табору біля Белярії на спонтанні відрухи, що їх треба зарахувати до справжніх перемог вояцтва Дивізії над советськими висланниками. Коли британська команда — на вимогу советської місії — наказала українським старшинам залишити табір, вояцтво зворушилось, масою загородило браму й рішуче заявило: «Старшин не дамо!» Ця маніфестація вірності українського вояка Дивізії своєму старшині була очевидним доказом нашої моральної сили...».

«...Коли таборянам було вже забагато відвідин советських висланників, одного дня зараз уранці подалась маса вояків під браму табору, вичікуючи приходу місії, що її члени попередніми днями вештались по всіх усюдах табору. Коли місія з'явилась, вояцтво знову загородило собою браму, співаючи українських військових чи патріотичних пісень, або вигукуючи на адресу непрошених гостей. Советська місія викликала британського команданта округи, повідомляючи, що в таборі бунт. З'явився британський генерал, що через перекладача довідався, в чому справа. Наказавши своєму почотові й охороні залишитись назовні табору, він увійшов до середини. Маса розступилася; вояки віддавали йому військову почесність; він відповідав, підносячи руку до чола, і так зайшов аж до штабу табору. Так доказав він советським офіцерам, що ніякого бунту в таборі немає...».

Репатріаційна акція тривала два місяці і раптом припинилася. За короткий час повідомили британці, що табір буде перенесений на нове місце; там, казали, буде легше перебути зиму, що вже наближалася. Цим новим місцем був табір ч. 1 у системі таборів, розбудованих німецькими полоненими. Життя полонених дивізійників поплило широким руслом. Керував ним штаб табору, що ділився на ряд відділів і референтур. Загал таборян був поділений на полки (I — V. гарматний, технічний, запасний) і на менші частини (юнацький і піонерський

курени, або сотні: вартівнича, санітарна, робітнича, варстатова та зв'язку).

Релігійну опіку отримували таборяни від чотирьох душ-пастирів-капелянів українсько-католицького віровизнання й одного православноо. Охорона здоров'я була відповідальністю 16-ох українських (дивізійних) лікарів і доволі великого числа санітарів. Шкільництво табору охоплювало ряд шкіл, як початкова для малограмотних, гімназія, торговельна, учительська семінарія, середня технічна, однорічна рілньнича, лісництва, драматична, дяківська та реміснича (з численними відділами). Окреме місце займали високошкільні курси. Діяв теж народній університет, що на його деякі виклади з'являлося іноді шість до сім соток слухачів.

Культурно-освітній відділ штабу табору мав у своїм відомстві так багато ділянок таборового життя, що йому часом було неможливо охоплювати все і координувати. Його працю відтяжила частинно мережа таборових товариств «Просвіта», які організували читальні по окремих частинах табору.

Існували, працювали і досягнули високого мистецького рівня таборовий театр, хори, оркестри, балетні гуртки, групи бандуристів і ревелерсів, мистецька спілка (малярів) «Веселка». З пресових органів появлялися щоденник «Життя в Таборі», тижневик «Батьківщина», двотижневик «Юнацький Зрив», гумористично-сатиричний двотижневик «Оса», літературно-мистецькі і популярно-наукові журнали «Наш Шлях» і «Гроно», а також друковано окремими відбитками реферати, підручники, збірки поезій чи оповідань, календарі, мапи, листівки, поштові марки і т. п. Спортовці займалися різного роду спортами, а змагання між командами копаного м'яча нашого табору з дружинами німецьких таборів, або й британців, були присмною розвагою вже не для сотень, а тисяч глядачів. Діяли в рімінському таборі різні об'єднання, як Студентська Громада, Об'єднання: Правників, Учителів, Інженерів; Ремісничий цех з під-відділами; Літературно-Мистецький клуб, Т-во Філятелістів, а серед юнацтва — Пластові гуртки.

Особливу опіку над вояцтвом Дивізії в полоні розгорнув Преосвященніший Владика Кир Іван Бучко, що відвідував табір 2 грудня 1945 р. Як голова римського Українського Комітету Допомоги, піклувався владика зокрема таборовим шкільництвом, а для близько 30-ох студентів виєднав повні стипендії;

вони вибули з табору докінчувати студії в Еспанії. Більше ніж 20 студентів Богословія подалося до Риму, щоб там — під опікою владики — докінчувати студії.

Деяку допомогу, здебільша письмовими матеріалами, часописами та книжками, приділював таборові Комітет Українців Канади, а також, у меншій мірі, З'єдинений Українсько-Американський Допомоговий Комітет (ЗУАДК).

Вичислені нашвидкоруч різні види діяльності в рімінському таборі могли б однаково добре стосуватися якогонебудь українського табору в західній Німеччині, де жили наші цивільні втікачі, але ж різниць між табором полонених дивізійників і цивільними таборами було чимало. Полонені вояки Дивізії жили на просторі, обведеному високими дротяними огорожами, що їх ніччю освічували разючо сильні прожектори. На вежах і здовж дротів була озброєна варта. Ми не мали права виходити з табору (хіба невелике число осіб діставало перепустки), не вільно було мати та вживати власні гроші, щоранку нас перераховували британці (і ніколи не могли дорахуватися); у таборі — можна сказати — не було майже житлових бараків — ми жили під шатрами. Дуже дошкульно відчувалося брак усяких предметів, як столів, лавок, не згадуючи про ліжка чи сінники. Папір і інші письмові засоби були на початках недосяжним для загалу люксом, тож тяжко неознайомленому уявити собі, як відбувалася наука у школах: викладачі не мали підручників, а студент був щасливий, якщо в нього був олівець, що ним він записував виклади на... туалетноу папері. І ще одна різниця: В таборі не було жінок, дітей і людей старшого віку (тільки 3% із загального числа таборян мали понад 45 років життя!). Тут слід згадати, що жіночий персонал Дивізії (медсестри) замешкував надморську віллу в Річіоне, в віддалі 7-ох кілометрів від нашого табору ч. 1.

Початкові труднощі швидко поборювано. Дерев'яні коробки, що в них надходили харчі, були цінним матеріалом, що з нього золоті руки наших ремісників прямо вичаровували предмети конечні для праці канцелярій і шкіл. З бігом часу поставали все нові ремісничі варстати, розвинувся мистецький промисл. Рімінський табір перетворився у своєрідне містечко, його мешканці не животіли, а жили буйним, діяльним, творчим життям. Провідні люди табору, старшини, професіоналісти, душпастирі, педагоги поставили в користування загалу свої знання

та вмілості; школи і друковане слово підносили інтелектуальний рівень рядового вояцтва, а зокрема юнацтва, й таким чином рімінський табір надолужував те, чого нам бракувало в час активної служби в Дивізії, а саме — давав дивізійникові світоглядове спрямування в дусі української правди й української державницької ідеології.

Попри всі успіхи й досягнення в нашому збірнотному житті, існували в рімінському таборі деякі розбіжності в поглядах на різні справи, чи на розв'язку деяких проблем. І так, н. пр., можна говорити про конфлікт поколінь; молодші старшини (а їх було 90% усього старшинського корпусу) вважали, що старші віком і рангами штабові старшини замало прислуховуються до голосів молодого таршинського нарибку Дивізії. Дехто з таборян добачував у таборі різкий двподіл по лінії освіти. Існувало між вояцтвом політичне зрізничкування. Ми запально дискутували на тему, чи втеча з полону це дезерція, і прихильники двох різних поглядів на цю справу не хотіли уступати зі своїх позицій. Ми снували теоретичні міркування про можливості кудись емігрувати, але не могли погодитися у тому, чи краще нам розбігтися одинцем і влаштувати своє життя кожний по-своєму, а чи радше нам треба десь поселитись «компактною масою»... Всі ці противоріччя, або більшість з них, саме життя розв'язало, або прямо перекреслило, і якими малими видаються вони нам сьогодні, з перспективи майже 30-ох років! На їх тлі виростає в нашій пам'яті рімінський табір до розміру великої школи, а може кузні, де викувався, заокруглився та вигладився світогляд дивізійника-громадянина.

На цьому можна б закінчити міркування про перший етап полону Дивізії, тобто про табори біля Ріміні в Італії. Проте, пам'ять підказує з'ясувати ще один аспект нашого життя в полоні, не дивлячись на те, що оте з'ясування матиме дещо терпкий посмак.

Рімінські таборяни втримували широкий кореспонденційний зв'язок зі своїми рідними, знайомими та приятелями, що проживали в різних країнах Європи і за океаном, але найбільша виміна листів відбувалася між рімінським табором і українцями в західній Німеччині й Австрії. В ост. 3-ох місяцях 1946 року з табору вислано до тих країн близько 25 тисяч листів і отримано відти 17 тисяч листових посилок. Це вказує, що загал нашої еміграційної спільноти про рімінський табір знав,

утримував з полоненими зв'язок листами, а беручи до уваги кровне споріднення численних родин з полоненими дивізійниками, напевно журився нашою долею, нашим майбутнім.

Незважаючи на те і всупереч усяким сподіванням полонених, численні еміграційні українські установи, партії й організації в Німеччині не вважали потрібним цікавитися долею 10-ох тисяч вояків Дивізії в Італії. За два роки нашого там перебування ми отримали одним-одне великодне привітання від Українського Червоного Хреста в Інсбруку... Хоч висилали ми італійською поштою всі наші таборові видання на адреси всіх українських періодиків, то на адресу нашого табору ніодна адміністрація тих періодиків в Німеччині своїх видань не висилала. Ми отримували чужинецькі часописи (н. пр., зі Швейцарії), українські часописи з-за океану, органи громадських установ Франції, Бельгії, Англії і деякі приватно видавані газетки в Австрії, але проводи організацій, груп чи партій, що перебували в Німеччині, не здобулися на такий дрібний жест, як висилка своїх видань для своїх вояків у полоні. Перегортаючи українську пресу в Німеччині того часу, ви даремно шукали б за якоюсь теплою згадкою про рімінський табір, а не то, за постійним інформуванням про його життя, змагання та досягнення.

Трапився на еміграції один випадок, що схвилював рімінський табір, немало, а на сторінках наших таборових періодиків появились на нього гострі відгуки. (Їх, мабуть, у Німеччині ніхто й не читав!). З вінніпегського «Нового Шляху» з 22 червня 1946 р. довідалися ми, що одна група українського жіноцтва вислала листа п-і Елеонорі Рузвельт і в ньому просила, щоб окремі комісії в таборах «переміщених осіб» охоронили їх (українських емігранток) від змішування з «...дезертирами, зрадниками, воєнними злочинцями і полоненими, що підлягають видачі». Таке дивовижне зіставлення в одній групі і воєнних злочинців, дезертирів, зрадників і полонених, що «підлягають видачі», могло до живого діткнути українського вояка в неволі.

Нехай українські жінки, що підписували те письмо, і не мали на думці втікачів з Ріміні, коли писали про «дезертирів, злочинців і полонених», а нам ще й досі дивно, як такий меморіал міг заторкувати справу полонених і видачі. Згадана група жінок зважилася на таке саме в той час, коли в їхньому

ж таборі і інших таборах не одна українська жінка нетерпляче вичікувала свого чоловіка, сина, брата чи судженого, втікача з рімінського табору.

Доходили до Ріміні вістки, що звільнені з американського полону вояки Дивізії іноді мали труднощі, коли шукали приміщень у скитальських таборах. Через деякий час рімінські втікачі самі натрапляли на подібні труднощі. Не всі управи скитальських таборів загороджували вступ колишнім воякам Дивізії, але випадків неприхильного ставлення до втікачів з Ріміні було забагато, щоб поминути їх мовчанкою...

В середині 1947 року вояки Дивізії відплили від берегів соняшної Італії і кількома транспортними кораблями причалили до Бритійських островів. Розділені на кільканадцять частин по 500-800 осіб, заповнили вони табори, з яких британці вислали до Німеччини німецьких полонених. Табори були в хліборобських околицях здебільша середущої Англії та в Шкотії. Старшини замешкали в окремому таборі, і їм дали право вирішувати, чи хочуть вони жити в таборі і вичікувати звільнення, чи працюю на фармах заробляти додаткову платню і так скорочувати собі час вичікування. Більшість молодих старшин вирішила працювати.

Розкинені по численних таборах підстаршини і рядовики Дивізії мусіли працювати на ріллі, а менша частина виконувала різні праці в таборах. За працю полонених платили фермери державі повну ціну, як за працю цивільного англійського робітника. Полонений отримував таборовими грошми невелику частину свого заробітку на закуп у таборовій крамниці речей особистого вжитку. Ще одну малу частину зарібку вписувала адміністрація табору на рахунок кожного полоненого; це була його примусова ощадність, що стала кожному в пригоді після формального звільнення з полону через півтора року.

Хоч у таборах Англії та Шкотії не було серед вояцтва старшин, усюди було досить дивізійників хочби зі середньою освітою, і вони, при допомозі вишколених у рімінському таборі активістів при читальнях Т-в «Просвіти», організували внутрішнє життя таборів, що мало форми товариської, спортової, містецької і само-освітньої діяльності, і то вже тільки вечорами й неділями. (Ці самі одиниці ставали провідниками громадського життя в різних місцевостях після звільнення з полону).

Опікувався таборами полонених дивізійників директор Українського Центрального Допомогового Бюра в Лондоні, що

було експозитурою Комітету Українців Канади, сот. Богдан Панчук. Він висяднав у британців дозвіл створити при Бюрі «Відділ Опіки над Полоненими» з самих таки полонених. Відділ цей мав на початках тільки п'ятьох працівників, але з часом розрісся до сили понад двадцять осіб, що помагали таборам у культурно-освітній праці.

Вояки Дивізії не заплямили українського імени в очах британського уряду й населення, а одним своїм потягненням викликали їх подив і пошану. Мова тут про те, що довідавшись про намір британців вислати з Англії до Німеччини двадцять-кількох дивізійників-інвалідів, полонені вояки Дивізії запротестували кількогодинним страйком у всіх таборах; у відповідно приготованих меморандумах до британського уряду дивізійники вимагали скасування розпорядку про вивіз до Німеччини наших інвалідів; вони зобов'язалися, що кожний полонений пожертвує одного шилінга тижнево через такий довгий час, аж призбирається сума потрібна на закуп земельної посілости з будинками, яка забезпечить нашим інвалідам житлову площу та прохарчування. Британці на цю вимогу погодилися, а в короткому часі інваліди Дивізії замешкали на «клаптику української (власної) землі» в південній Англії, де стали вирощувати для себе городовину, розвели дріб і інші тварини, користали з овочів власного саду і так живуть там і до сьогодні.

Напередодні звільнення з полону старшин, підстаршин і вояків Дивізії, при кінці 1949 року пролунали в британському парламенті слова міністра внутрішніх справ Британії, що, м. ін., сказав:

«З усіх національних груп, що поселилися у Британії, українська група показала себе найбільш дисциплінованою, організованою та моральною і за два роки поселення не мала випадку злочину чи порушення закону...».

Після звільнення, колишні вояки Дивізії помогли розбудувати громадське життя у Великій Британії і сьогодні ним керують, займаючи відповідальні пости та виконуючи близько 90% громадської праці.

Ще в 1945 році удостоїлася наша Дивізія уваги всього світу; уряд СРСР подбав поставити її на суд у Нюрнбергу, обвинувачуючи її у воєнних злочинах і в співпраці з гітлерівським режимом. Тавро «коляборанта» прилипло до вояка Дивізії і загороджувало йому пізніше дорогу в заокеанські країни.

1950 року зорганізували Дивізійники в Німеччині своє Братство, метою якого було в першу чергу боронити добре ім'я вояка Дивізії, зняти з нього приписуване йому тавро й усвідомити сильних цього світу, а також — на жаль — і деякого з наших таки земляків, що «за святую правду — волю розбійник не стане» та що воякові Дивізії чужою була гітлерівська ідеологія.

В першій половині 1950-х років чимало дивізійників виїхало з Німеччини й Англії та поселилося в Австралії, Аргентині, Канаді та З'єднаних Штатах Америки. Деяке неустійнене число дивізійників живе в Польщі, а також в Україні, чи інших частинах Советського Союзу. Маємо вісті, що ось два роки тому советські власті «розпізнали» одного дивізійника у Львові і засудили його за службу добровольцем у Дивізії на 15 років каторги.

Сьогодні можемо сказати, що колишні вояки Дивізії є в с ю д и. Всюди їх можна бачити, зорганізованих у своїх Братствах, всюди їх можна бачити на різних відтинках громадського, релігійного, економічного, наукового чи мистецького життя. Ми гордимся тим, що Дивізія дала українській еміграції вільного світу десятки священників, десятки лікарів, кілька соток інженерів, викладачів високих шкіл, багатьох підприємців. Не бракує дивізійників на громадській ниві, однаково на керівних постах у крайових установах, як теж — і то не в малому числі — у провадах місцевих установ та організацій.

**

Ми перейшли дуже побіжно шлях вояка Дивізії від закінчення війни по сьогоднішній день. При згадці про полон дивізійників у роках 1945 - 1949, ми були в згоді з загальною темою конференції, бо нам сказано, що конференція розглядатиме проблематику Дивізії «в історичному аспекті». Наблизившись у наших міркуваннях до наших днів, ми затратили історичну перспективу. Треба зачекати ще 25-30 літ, щоб говорити про дивізійників нашого часу «в історичному аспекті». Віримо, що майбутній український історик знайде час і зацікавлення прослідити роль вояка Дивізії в житті нашого поселення в «широкому світі». Побоюємося однак, що той майбутній історик натрапить на чималі труднощі і буде часом дивуватися, як дивуємося сьогодні ми... Нам приємно було прочитати «ювілейну сторінку Дивізії» у «Свободі» та редакційну статтю англомов-

ного «Українського Тижневика» (у тій же «Свободі») з 14 квітня 1973, де написано, м. ін., що дивізійники є «...найбільш активними членами нашого організованого громадського життя», але три дні тому теж в редакційній статті щоденника «Свобода» з датою 11 квітня 1973 ми здивовано читали, м. ін., ось що: «...На жаль, активна участь у громадському житті... членів І Українській Дивізії і УНА не така численна і провідна, як вона могла б бути...».

Нехай майбутній історик дає собі раду з таким протиріччям на сторінках двох публікацій одного й того самого видавництва. Виглядає, що одні українські редактори нас бачать, а другі — не хочуть нас бачити, як не бачили нас у полоні редактори багатьох поважних українських часописів у Німеччині. Бачили редактори «Свободи» дивізійників, що робили порядкову службу у Вашингтоні під час відслонення пам'ятника Тарасові Шевченкові 1964 року, але не хотіли цього сказати своїм читачам, тому назвали дивізійників-упорядників «армією інженера Скіри». Чи знатиме майбутній історик, що то за військо було, ота «армія інж. Скіри»?...

В нашому громадському житті заангажованих дивізійників є багато, і вони є всюди. Щоб не бути голословним, я послужуся кількома на швидку руку зібраними цифровими даними з терену, що його найкраще знаю: з терену діяльності станиці нашого Братства в Ньюарку.

Станиця начисляє 75 активних членів. З них 11 є професіоналістами (4 лікарі-спеціалісти, 5 інженерів, 1 економіст і 1 духовник). Десять членів нашої станиці — це власники різного роду підприємств. Дехто з професіоналістів приймає участь, по змозі своїх сил, у громадському житті. З загального числа 75-ох членів станиці: два є членами крайових управ українських товариств чи організацій, шість є головами українських місцевих товариств або організацій, 35 є членами управ місцевих організацій: церковно-мирянські організації (7), школи (6), молодечі організації (8), політичні організації (3), спортове товариство (7), відділи УККА (2). Укр. Нар. Дім (2); три є, або були диригентами хорів, один є учителем гри на бандурі і керівником капелі бандуристів, два є організаторами і керівниками оркестр.

Повищі дані про участь членів Станиці Братства дивізійників у Ньюарку, Н. Дж., не охоплюють тих членів, які є актив-

ними в системі Братства кол. вояків 1-ої Української Дивізії УНА.

Ось мій малий і незначний причинок до історії 1-ої Української Дивізії УНА в періоді від закінчення війни по сьогодні. Можливо, що деякі майбутні історики вважатимуть, що роля Дивізії закінчилася 8 травня 1945 року; інші, можливо, пересунуть цю дату на кінець 1949 року, тобто на час переходу дивізійників до цивільного стану... Та нам дивізійникам, здається, що активна наша служба закінчиться щойно тоді, коли замкнуться на віки очі останнього живого дивізійника.

Чи знаєте, що найкращу фарбу ф-ми

Canadian Industries Limited

C. I. L.

Trutone White — Cilux Enamel

та всякі залізні і господарські товари
одержите по найнижчих цінах в:

W. H. LAKE HARDWARE CO. LTD.

Власник: Василь Бойко

608 Queen St. W.

Tel.: EM 3-9631

УКРАЇНСЬКА КРЕДИТОВА СПІЛКА В ТОРОНТІ

при вул. 297 Коледж і вул. 105 Едвин — Тел.: 922-1402

Години урядування:

Понеділок і середа — 9:30 рано до 6:00 вечора, вівторок,
четвер і п'ятниця — 9:30 рано до 9:00 вечора. Субота — 9:30
рано до 12:30 дня.

Кредитовий Комітет працює тільки при вул. Коледж у
вівторки і п'ятниці від год. 7:30 до 9:00 вечора.

ІЗ ЩОДЕННИКА ГЕН. КОРДІЯНА ЗАМОРСЬКОГО

(Продовження)

16 лютого 1933

З цілої низки сторінок щоденника ген. Заморського довідуємося про намагання польського уряду польонізувати «креси», а разом і труднощі зв'язані з тою акцією. 16-го лютого 1933 р. кол. поліський воєвода і мін. внутрішніх справ Довнарович реферував справу польського поселення на східних кордонах Польщі. Ген. Заморський заявив, що

- 1) військове поселення пол. сторона змарнувала,
- 2) свободної землі зараз немає,
- 3) військо не погодиться на вирубування лісів для поселенців, головню в охоронних полосах,
- 4) засадничо вітаємо воскреслу ідею польського поселення на кресах,
- 5) Полісся, незважаючи на всіх дурнів воєвод, що там працюють, є ще можливим до спольщення.

17 лютого 1933

Вислав листа до ген. Каспшицького в справі Володимира Романюка, поляка, греко-кат. віровизнання, який з тої причини не може стати підпоручником резерви.

Під тією самою датою ген. Заморський переписав до свого щоденника лист шефа штабу 12-ої дивізії піхоти з Тернополя, Енджея Страха. Того листа особисто привіз капт. Огуркевіч, який їздив у службовій поїзді до Варшави. Лист цікавий, бо знову кидає світло на внутрішні відносини, а також на бюрократичний балаган. Лист писаний в Тернополі 22 січня 1933 р.

«Дорогий мій Генерале!

Передусім послухне «чесьць» (форма пол. поздоровлення) об'їхав я Тернопіль і округу разом з владою. Що, як і чи? — то різно, але на разі вичуваю велику здержливість. Маю за собою добру школу, то ж очі й вуха маю в постійному поготів'ї. Є тут одна прекрасна мобілізаційна історія. Акти (мобілізації) вповні неактуальні. Я це зголошував; «старий» (імовірно кмдр дивізії) мені сказав, що ми не плянуємо «мобілізації» дивізії. Тож, генерал. буб ви такий добрий і усвідомив ме-

не в тій справі, бо як Бога люблю, нічого з тої цілої «шопи» не розумію. Ніхто в цілій дивізії нічого не знає, що мав би робити в разі мобілізації. Куди мав би вислати військо та які видати накази.

Денник діяльності зовсім перекреслений, бо армія не дала напрямних, відносно дії 12 див. піхоти, то вона є охоронною — хіба буде охороняти ділизів та жицівок в Тернополі. (Всі підкреслення зробив ген. Заморський).

До пана генерала їде мій перший старшина штабу капт. Огуркевіч, якого п. генерал завізав до себе. Чи п. генерал має відносно нього якісь пляни? Якщо так, то можу його рекомендувати, бо хлоп роботящий і порядний. Прошу однак не забирати його скоріше, як на осінь, бо на мене впало б в тій заплюгавленій дивізії, забагато праці, і на правду мав би я клопіт тягнути три праці нараз. Силу маю, але добрий працівник допоможе мені відчистити ту стайню, а опісля, воля Божа, машина рушила, буду смарувати тільки триби, щоби легше їхала.

Почуваю себе тут як сливка в компоті, — не нарікаю, дам собі раду навіть на тому відлюдді, а «приятелів», що допомогли мені виїхати під саму російську границю не проклинаю, бо їх скоріше чи пізніше холера візьме. Може генерал зробить нам ту честь і приїде до Тернополя. В таємниці скажу Вам, що має їхати до нас ген. Лянгнер, може б генерал приїхав з ним. Приміщення і «вижерка» є на місці, а те, що генерал любить, полювання, є у Чурука (?) під Бережанами...

З тим листом пішов ген. Заморський до шефа штабу, який відіслав його до Людвіга і Вершнера з ІІІ відділу. Ті оба панове вияснили, що в дійсності є все так, як написано, але є це за відомом і волею коменданта (Пілсудського).

28 лютого 1933

Хоч від часу, коли Гітлер перейняв владу минув всього один місяць, ген. Заморський записав під тою датою такі цікаві спостереження.

«Гітлерівська Німеччина увійшла на досить небезпечну дорогу нищення огнем та мечем опозиційної лівіці. Репресії обіймають щораз то ширший засяг. Почавши від ліквідації «дому Лібкнехта», хвиля конфіскації та погромів обіймає щораз ширші верстви і доходить до буржуазійної преси. Видано особний «едикт» проти комуністів. Ряди поліції підкріплені гітлерівськими боївками».

2 березня 1933

Цей запис дає характеристику морального стану в деяких військових одиницях: «Капітан Суйковскі прийшов до мене, щоб повідомити про жажливий стан 18 полку піхоти в Скернєвіцах. Під оглядом військовим О (зеро), під оглядом вартости старшинського персоналу О (зеро), під оглядом адміністративним О (зеро). Під час вправ військо через 19 годин не одержало ніяких харчів. Дивується, що ще хтось цікавиться службою у війську. Касові надужиття сягають кількадесят тисяч. Я запропонував, щоб зголосив про це шефові штабу».

Під датою 3 березня записав, що шеф штабу знає про невідрадный стан 18 полку, але з Суйковським не захотів зустрінутися, щоб не бути вмішаним в ті справи.

Під датою 19. 9. 1933 (це черговий запис після 3. 3. отже піврічна перерва) записав ген. Заморський свої спостереження з маневрів. Подаю ті його міркування в деякому, незначному, скороченні. Вони цікаві тим, що кидають дуже цікаве світло на тодішні відправи.

«Я повернувся з маневрів, які відбулися в районі Станіславів-Бучач-Галич, — під проводом ген. Румля, інспектора армії Львів. Участь брали: 5 див. піхота під к-дою ген. Чуми (Львів), 11 див. піх. під к-дою ген. Лукоського (Станіславів) і станіславівська бригада кавалерії під к-дою полк. Клеберга.

Сам Руммель втішається як повагою, так і погордою з причини способу життя. Є фактом, що має коханку, русинку (українку О. Г.), яка походить з Бучача і є жінкою якогось адвоката. Тим відносінам патронує граб'я Потоцький з Бучача.

Та пані, згідно з сплетнями, про правдивість яких ручив мені ген. Попович, к-р військової округи Львів, роз'їжджає з ген. Румлем під час його інспекційних поїздок, а останнім часом впровадив її до себе до хати.

Моїм завданням (Заморського — О. Г.) було слідкувати за працями штабів. Якщо штаби не виказали яскравих недотягнень, крім того, що немає у них ніякого поділу праці, то військо, на мою думку лишилося позаду з вишколом, головню піхота, а дисципліна цілковито зникла. Коли в час маневрів (вплав) по дорогах шляється велике число мародерів, то як виглядала б ця ситуація під час війни. Підстаршини не мають ніякого авторитету, старшини вдають, що не бачать. Треба признати, що в тих відносінах кавалерія під кожним оглядом яв-

ляється елітою нашої армії, а головню бригада Клеберга, що її я бачив (6, 9 і 14 полки і 13 дивізіон артилерії).

Сапери (піонери) показалися як цивільне товариство. Одинокі підстаршини знають, як забратись до роботи. Перші дні тих військових вправ відбувалися без участі чужих військових аташе в жажливих атмосферичних умовинах».

В дальшому подає таку характеристику одного із старшин — улюбленця ген. Руммеля — Хшонстковського: «Він є улюбленцем ген. Руммеля ще з часів Вильна та Білостоку, приготував до друку спогади Руммеля «Мої битви з Будьонним». Сам є ранений в голову, має сухоти і є сифилітиком» (Чи не гарна характеристика? О. Г.).

Після закінчення військових вправ ніхто не подумав як пляново розпровадити по дорогах тих 16000 людей. Між другою частиною вправ, на яких вже були присутні чужинецькі аташе, був один день перерви, який провів ген. Заморський у Станиславові.

«В ресторані Гаубенштока зустрів я полк. Гулевича, колишнього керманіча персонального відділу, який сидить в Станиславові на «засланні», без ніякої функції. Мав бути суддею на вправах під Бродами. Приїхавши туди переконався, що був непотрібним. Запитав я його з якої причини його звільнили, на що відповів, що в дійсності не знає. Не передбачає також ніяких політичних причин, бо ж скоріше можна було б його покарати за надто велику льяольність у відношенні до тої чи іншої мафії, а не за нельяольне відношення. Також не приписує вини Соболці, бо ж він був покараний разом з ним двотижневим арештом, що його відсидів у Вильні. Він був сам цікавий знати, з якої причини посипалися ті кари. Зустрівши колишнього прем'єра Пристора спитав: «Пане прем'єре, чи не знаєте, чому мене так покарали» — на що у відповідь Пристор запитав «А може ви мені скажете чому мене звільнили з дня на день, без особистої зі мною розмови, я довідався з телефонічної розмови, що з завтрашнім днем перестаю бути прем'єром!»

Признаюся — розуміє ген. Заморський, — що, коли я почув ту цілу історію, то дотепер не розумію, з якої причини той чоловік (полк. Гулевич), вірний як пес відійшов.

Другого дня приїхали військові аташе; крім сталих учасників приїхав також шеф штабу латвійської армії ген. Чартманіс. Впала мені в очі поведінка ген. Гонсьоровського, який ціл-

ковито не опікувався ген. Чартманісом, що почало прибирати форму скандалу, на що всі звертали увагу.

Поведінка Руммеля була дуже нечемна, бо від'їжджаючи з обсерваційного пункту після закінчення вправ, не віддавши почесні і не подавши нікому руки кинув тільки «до побачення панам».

Як бачимо з того короткого запису, то відносини на самій горі польської військової ієрархії були погані. Інтриги, взаємна нетерпимість, шорстке відношення до дипломатичних представників, — образ сумний.

18. 9. 1933. Я вернувся зі Львова до Варшави поїздом, їхав з к-ром VI-ої військової округи, ген. Поповичем; він оповів про двохвилинну візиту ген. Руммеля у команданта (Пілсудського — О. Г.), який довідовшись, що ген. Руммель впровадив з собою до почекальні к-та дві пані і Потоцького, сказав, що його взагалі не взивав до себе.

17. 10. 1933. Мене прийняв прем'єр Єнджеєвіч в товаристві віцеміністра освіти в справі влаштування української вистави. Прем'єр далі попирає ту виставу, уважає, що під політичним оглядом вона буде корисною, не противиться складові Комітету тої вистави, волів би, що до Комітету не належав проф. Шатуркевич, який правдоподібно є опозиціонером, в кожному випадку є великим противником ендеків. У випадку дефіциту міністерство покриє втрати.

TRIDENT INSURANCE SERVICES

2196 Bloor Street West — Toronto, Ontario

Представник Українського Робітничого Союзу.

Telephone: RO 6-7261

Ярослав КОВАЛЬ — власник

Асекурації життєві, вогневі, автомобільні

і всі інші забезпечення.

НАЦІОНАЛЬНА ОБОРОНА ЯПОНІЇ

Після капітуляції 1945 р. Японія була примушена покінчити з мілітаризмом і експансивною політикою в Азії. Схвалено нову конституцію, у якій наголошено мирну настанову Японії. Однак динаміка господарського розвитку країни та політичні події на Далекому Сході примусили її дещо відступити від постанов конституції. Треба було знайти можливість боронити інтереси країни перед назриваючими небезпеками. Починаючи від війни в Кореї 1950-1953 рр. Японія започаткувала національну політику оборони. Уряд Сато почав робити заходи, щоб «національну безпеку» зберігати «міжнародною оборонною системою». У висліді такої політики організовано регулярну армію числом 260000 активної служби та 35250 резерви. Ця регулярна армія є озброєна конвенціональною зброєю, але вже сьогодні не є таємницею, що до 1980 р. вона буде розпоряджати також нуклеарною зброєю. Уряд Сато був примушений недостатню кількість національної оборони скріпити 260 воєнними базами, які він поставив до диспозиції ЗСА.

На сторожі суверенітету Японії після капітуляції 2. 9. 1945 р. стояв ген. МкАртур, командуючий альянтським головним командуванням. Він планував перетворити Японію у «Швейцарію в Азії», тому була схвалена т. зв. «мирна конституція». Війна в Кореї стала поштовхом для Японії, щоб «залишити згл. замінити мирну арену на політичні, господарські і суспільні реформи», рівночасно включаючи країну в «тотальну стратегію», як одну з важливих воєнних баз ЗСА. 14 днів після вибуху війни в Кореї 8. 7. 1950 р. ген. МкАртур доручив голові Йошідо організувати національну поліційну резерву з 75000 чоловік, та збільшити на 8000 персонал фльоти. План організації національної поліційної резерви був здійснений до 10. 8. 1950 р. Коли ж у квітні 1952 р. увійшов в силу мировий договір підписаний у Сан Франціско, національна резерва поліції і частини морської обороони об'єднано під одною назвою «Японські самооборонні збройні сили».

Національна оборона згідно з японською «Білою книгою національної оборони» — це «обов'язок народу; ця оборона тільки тоді може бути успішною, коли цілий народ співпрацюватиме».

В атомовій добі є неможливо, щоб кожна держава самостійно могла успішно розв'язати складні проблеми національної оборони, тому примушена з іншими державами співпрацювати на політичному, господарському, культурному та інших секторах, щоб таким чином спільно боронити національну суверенність. На тій підставі Японія підписала пакт про допомогу з ЗСА.

Опозиційні до уряду партії поборюють цю урядову політику і всі відмовилися співпрацювати з урядуючою партією ліберальних демократів. Ця дійсність на майбутнє для політичної дійсності Японії є дуже важливою проблемою, бо коли б ліберали втратили керівну позицію, на відтинку національної оборони постав би хаос.

Постання японської армії здійснилося у першій фазі не для національної безпеки країни, а як військова допомога американській «тотальній стратегії» (“All-out Strategy”). Коли 25. 6. 1950 р. Півн. Корея заатакувала Півд. Корею, Японія була примушена чимскоріше організувати тилкову прислону операцій американських військ в Кореї. В той час Японія не мала достатньої кількості вояків для організації власної армії, бо багато було покараних американськими судами за воєнні злочини. Щоб облегшити організацію національної поліційної резерви американці звільнили 201571 японців від кари під умовою, що вони добровільно зголосяться до військової служби. Тільки це вможливило урядові зорганізувати впродовж 30 днів національну поліційну резерву, яка була основою теперішніх самооборонних збройних сил. В 1954 р. створено окремий уряд оборони і того самого року започатковано організацію летунства. Таким чином в 1954 р. Японія закінчила побудову власної армії. Головним завданням армії є обороняти країну перед безпосередньою або посередньою агресією і запевнити їй мир і незалежність. Отже ця початкова армія була призначена тільки на випадок нападу з-зовні.

В 1970 р. японська армія досягнула 179000 вояків, в тому 13629 цивільних фахівців. Армія розподілена на 5 районів і складається з 13 дивізій. Чисельність дивізій: 4 по 9000 і 9 по

7000 вояків. Дивізії по 9000 мають коло 350 гармат тяжкої артилерії і танків. Ці дивізії у порівнянні з цісарськими посідають чотирократно більше озброєння та аж 8-кратно більшу мобільну силу. Воєнно-морські сили — 40976 чоловік, коло 536 кораблів загального тоннажу — 174000 тонн; 222 — це бойові кораблі і 314 — постачальні кораблі. Летунство — 41000 + 406 бойових літаків.

В роках 1967-1971 здійснено третій план, іменно план модернізації збройних сил. У тому 5-тирічному періоді переведено: моральне скріплення, основано нові елітарні з'єднання, виконано технічні досліді, змодернізовано озброєння і випосаження та знаціоналізовано техніку і озброєння. Отже усунуено майже всі недомагання, яких неможливо було подолати у двох перших планах. Після закінчення цього плану японська армія вже є 6-ою у світі під оглядом сили.

На окрему увагу заслуговує роля ЗСА у японській національній обороні. Японію змушує геополітичне положення до співпраці з ЗСА. Без американської допомоги японська національна оборона була б прямо неможлива. Мета теперішньої американсько-японської співпраці обосновується тим, що Японія є для «стратегії вперед» (“Toward Strategy”) одною з головних воєнних баз ЗСА, отже тим самим воєнний потенціал Америки є до диспозиції національної безпеки японців. В американській «тотальній стратегії» (“All-out Strategy”) японська поліція виконувала тиллову охорону для з'єднань ЗСА. Після 2-ої світової війни ЗСА зберегли монополію атомового озброєння і стратегічного бомбардувального летунства, щоб у випадку війни між ЗСА та СРСР можна було виконати тотальний удар з усіх американських баз в Америці та чужих територій. Однак ЗСА були примушені відмовитися від цієї «тотальної стратегії» з хвилиною, коли СРСР також розбудував свій атомний арсенал і бойове летунство. Тоді на місце «тотальної стратегії» впроваджено «периферійну стратегію» (“Peripheral Strategy”), т. зн. на переферіях Китаю і СРСР розбудовано «стратегічні бази для масової відплати», яку мало здійснювати «стратегічне летунство» і «атомове командування» (“Atomic Supply Command”), перед американською територією знищуючи радянські атомові атаки. Для цієї мети Японія була перебудована у воєнну базу в рамках «периферійної стратегії». Американське летунство було реорганізоване і підготоване до атомної війни в 12-ох з'єднан-

нях літаків типу Б-57 і Ф-1000, а також у з'єднаннях ракет повітряної оборони «Онест Джон».

З причини швидкого розвитку середно-засяжних ракет (ICBM) американська «переферійна стратегія» показала непридатною, бо СРСР міг кожночасно та всюди своїми міжконтинентальними ракетами і атомними підводними човнами атакувати ЗСА. Американці, починаючи від 1957 р. на місце «стратегії масової відплати» впровадили «стратегію гнучкої відповіді» (“Strategy of flexible response”), яку можна застосувати в тотальній і локальній війні. Ця перестановка вимагала модернізації баз достосованих до стратегій «периферійної» і «вперед». Згідно з цією стратегією відповідальність за локальну війну мусить перебрати на себе союзна держава т. зн. Японії припало завдання гарантувати регіональну безпеку Сх. Азії, а ЗСА перебрали оборону перед радянською нуклеарною атакою.

Американсько-японська військова співпраця базується на т. зв. «операції-мія» (“Miya-operation”), яка є під наглядом «японсько-американської комісії безпеки». Співпраця здійснюється двома військовими системами: «Японсько-американським об'єднаним командуванням» і «Американським дорадчим корпусом». Мета першої інституції є встановлена договором допомоги з 19. 1. 1960 р. і «Оператичним планом 1960», а саме: спільна боротьба проти — заворушень, посередні атаки на Японію, сприяння мирові і безпеці у Сх. Азії, оборона перед безпосередньою атакою проти Японії.

Завданням «Американського дорадчого корпусу» є: контролю та використання американського озброєння і випosaження; контролю і нагляд над школами в американських базах, в яких вишколюються японські вояки; допомога і поради відносно зброї, яку постачають ЗСА, згідно з планом допомоги.

З повищого наглядно видно, яке велике значення для Японії мають ЗСА особливо в теперішній стадії розбудови і модернізації цілої системи оборони країни.

† Степан Онишкеви-Орест

Командир Групи «Сян», УПА

ПРИЧИНОК ДО ІСТОРІЇ УПА

Друковані тут листи — автентичні, тільки перекладені з польської мови. Писав їх Степан Онишкеви-Орест, командир Групи «Сян», з різних місцевостей у Польщі, коли скривався там після закінчення другої світової війни, — до свого брата, який — арештований і вивезений більшовиками врятувався, вступивши до армії Андерса, перейшов у тій армії гегенну і живе тепер у Британії. Степана Онишкевиґа арештували, — його хтось зрадив, або, може, й оті листи навели польську поліцію на його слід, — його судили у Варшаві й засудили на смерть та у 1950 році стратили. У книжці генерала Ігнаци Блюма «З дзеюв войска польского в лятах 1944-1948», що її видало «Міністерство оброни крайowej», згадується дуже гасто прізвище Степана Онишкевиґа та поданий повний акт обвинуваження проти нього, в якому сказано: «...Мирослав Онишкевиґ, син Григора і Юстини з дому Тказук, народжений 26 сіжня 1911 р. в Угнові, повіт Томашів, українець, польський громадянин...».

Друкуємо ті листи в пошані до героїського вояка-музеника, який боровся і загинув за Україну. — Редакція

24 січня 1948

Дорогий Приятелю!

Не знаю, чи Тебе зацікавить ця моя базгранина, але пишу. А Ти як схочеш, то читай, а як ні тоні.

1943-й рік. Для кожної частини української землі він чимось пам'ятний! Для Волині організаванням перших відділів УПА, для Холмщини мордуванням безборонного українського населення «кракусами», а для Галичини страхом, що ті «кракуси» тут і там, упоравшись з українським населенням Холмщини, сполучаться з польською партизанкою в Галичині та почнуть і тут продовжати своє діло: фізичне нищення українців. Треба було якось тому запобігти. Різні політичні українські угруповання на свій лад старалися тому зарадити. Легальщина в постаті різних Українських Допомогових Комітетів (УДК) десь там ходила, витирала пороги німецьким можновладцям та обмежилася до списування жертв польського терору. Інакше до тієї справи поставилося підпілля. Провід ОУН, вірний засаді «власними силами», кинув клич по поодиноких селах творити самооборону. Бо ж ясным було, що від тих, що арештували були український уряд не можна було сподіватись якоїсь помічі українському народові проти розпаношених польських «кракусів». Провід ОУН не тільки кинув клич масам самим боронитися перед наїздами «кракусів», але й також дав наказ своїм членам творити суто військові формації — відділи УНС, що згодом перемінилися у відділи УПА.

Командиром львівської області назначено пор. Ярему. Він же доручив своєму заступникові Богданові їхати в північні терени львівської області і там в равській та сокальській округах організувати сотні. До помочі командир Богдан дістав одну чоту сотні «Трембіта» враз із сотенним і його почотом. Сотня «Трембіта» — це карпатська сотня. Хлопці в ній переважно були з тернопільської та станіславівської областей. Вона вже по тримісячному вишколі та великому бою з німцями в Карпатах була приділена на львівську область, як скелет до творення сотень. Всього одна чота Петренка, сам сотенний Бродяга з почотом: бунчужний Влодко, політвиховник Чорноморець і щось двох стрільців сот. почоту припали для північних округ львівської області. Все це притягнуло в призначені округи вже аж в грудні 1943 року. До того часу командир Богдан вже два місяці сам їздив, розбивався за творення сотень: спочатку хоч по одній сотні на округу.

Організація та однак ішла досить пиняво. Треба було побороти немало теренових труднощів. Треба було переконати людей, що зорганізування сотень, озброєння їх власними сила-

ми, квартирування в лісах, прохарчування їх і вишкіл є можливий, хоча північні ліси львівської області не такі то великі; без уваги на недалеку зиму. До цього всього командир Богдан був сам. Треба було таки в терені знайти очолення сотні. То ж дуже великою поміччю для командира Богдана була прислана чота Петренка з сотенним Бродягою та його почотом. Але ж як мало було того скелету хоч на дві сотні! Тим більше, що стрілецтво тої чоти в більшості не надавалося на скелет. Вони були хлопці добрі, бойові, відважні, вишколені, але заслабі інтелектуально. Годі було з них витягнути навіть ройових на дві сотні.

Однак великою поміччю для командира Богдана був бунчужний Влодко. Його з місця взяв командир Богдан як факхівця (він же з легіону Шухевича, сотенний писар в 1-ій сотні). Це була дуже ідейна людина. Роботящий, щиро відданий своїй праці. Отже осталися придатні на скелет сотні: сотенний Бродяга, політвиховник Чорноморець і чотовий Петренко. Це навіть на старшинський склад одної сотні бракувало одного чотового. І так то сотенний Бродяга дістав призначення на сотенного. Він мав у равському повіті організувати чоту, а чотового до неї підібрати зі змобілізованих: числилося на те, що між змобілізованими попаде деякий капраль чи інший старшина чи підстаршина з Червоної Армії.

Політвиховник Чорноморець став чотовим та пішов у жовківський повіт збирати чоту, а чотовий Петренко мав в Любачівщині зібрати чоту. Равську округу сяк-так полатано: було кому доглянути за збіркою людей, їх озброювати та вивінювати. Два рої «Трембітарів» перекинено в сокальську округу. З них заледве витягнулося кількох добрих ройових. Бракувало командного складу: самого сотенного, ну й трьох чотових. Про бунчужного і інших конечних вже й не говорилося. Все це треба було витягнути, пошукати в терені.

По довгому шуканні та нарадах знайдено команданта станиці української поліції, плютонового польської армії — Корсака. Його назначено сотенним гуртованої вже сотні. Він людина добра, трохи хвалько, вишкільник, як пізніше показалося, дуже добрий, зате в бою — боягуз. Сотні збиралося чотами. І до кінця 43 року були вже зібрані по поодиноким повітах.

Дуже багато мороки було з чотами в сокальському та радеківському повітах. Раз тому, що, як і всюди терен не дуже

то прихильно ставився до збирання чот, а по-друге тому, що якраз в той час большевики кидали крізь фронт свої партизанські загони на тили німцям. І саме в той час, коли чоти в Радеківщині і Сокальщині були вже в більшості зібрані, насунула большевицька сарана та замість на німців, то на тих наших новобранців напали та порозбивали їх. Треба було від початку стягати, збирати.

Кінець кінців по Різдві 1944 року стягнули дві сотні в Куличківсько-белзькі ліси до вишколу: сотня Бродяги на Гаївку, «Зелена» під Прусиновом коло Белза, а сотня Корсака в двірських будинках коло Луцьок, фільварок в Куличківських лісах. Вбрані, взуті, хлопці були добре: кожний прийшов у своєму з дому. Натомість озброєння було досить слабе. На чоту припадав один легкий кулемет. А вже пізніше, коли в сотні було 6-7 кулеметів, — то це називалося дуже добре озброєння. А треба знати, що сотні тоді начислювали по 163 люда.

Чоти були великі! Навіть рушниць бракувало. А з тих, що були, було багато «манліхерів» та різного року «обрізи». Що ж, здобувати на разі у ворога не було як; раз тому, що був тільки наказ зібрати та школити, другий раз тому, що з невишколеною масою, на яку піти акцію?! Отже всю зброю треба було витягати з населення. А воно тої зброї мало, можна сказати, досить. Тільки наш дядько не хотів давати, бо, мовляв: «А як мені прийдеться іти, то я з чим піду». Вітаю сердечно. Ст.

24 січня 48.

Дорогий Приятелю!

Я надумався і пишу далі. — Аж щойно під кінець вишколу, по трьох місяцях, в місяці березні, кожна з сотень мала вже добре озброєння: майже кожний рій мав легкого кулемета, на сотню припадало по одному «Максимові», а сотня Бродяги мала навіть і 45 мм гранатомета.

До зорганізування двох згаданих сотень багато допомогли боївки СБ (Служби безпеки) на чолі з провідником Галайдою. Вони очистили ліси з ворожого нам елементу; зреалізували клич: — «Ліс наш».

Відома річ, що по лісничівках і побережницьких садибах сиділи переважно поляки і то запеклі шовіністи. Неодні з них вислугувалися вірно своїм хлібодавцям, німцям, доносячи про найменший рух наших перших партизан. І одної ночі під кінець 1943 року згадані наші боївки перевели одночасно в

двох округах, равській і сокальській, акцію на важніші шовіністичні польські гнізда, що містилися по лісничівках і побережницьких садибах. Акція вповні вдалася: здобуто багато різнородної зброї, винуватих в донощицтві, на що були докази, — розігнано і іншим непевним елементам наказано, щоб забиралися з лісничівок.

По тій акції ліси в равській і сокальській округах стали «чисті», вони стали «наші». Відтоді можна було свобідніше нашим партизанам ходити чи квартирувати в лісах. Ну й було де квартирувати: багато лісних забудовань опорожнилося! Другою прислугою згаданих боївок СБ для скорішого створення сотень УНС-у в північній частині львівської області це те, що члени повітових боївок перші стали в терені ходити зі зброєю серед населення. Значить, коли вже й УНС-івці показалися в якомусь селі зі зброєю, то це не було щось надзвичайне. Дядько вже трохи привик до цього! Однак командир боївок на область Львів Галайда бачив, що його бойовики — це добрі, відважні та ідейні хлопці, але без військового вишколу. Коли б прийшлося з ними зробити якусь більшу акцію — чисто військову — то хто знає, чи вона вдалася би.

Бойовики як цілість, як якась бойова одиниця — не були зіграні, бо без суцільного вишколу. Про це знав добре к-р Галайда. Тож вже в січні 1944 року став думати та підбирати відповідних людей, щоб свої боївки зібрати в одне місце, скошарувати та дати їм спільний військовий вишкіл. І з кінцем лютого 1944 року Галайда почав це реалізувати.

На сотенного своєї вишкільної сотні назначив командира М 22 (пізніше Євшан), одного з найкращих підстаршин куреня Шуха. Чотовими у командира М 22 були Чорнота, Скала, Беркут, — всі три підстаршини німецької армії, з якої дезертували, коли почули, що на своїх землях творяться відділи, своє рідне військо. Місцем вишколу тої сотні була лісничівка Пирятин (Кам'янки). Сотня ця не числила 163, а коло 120 люда. Значить, у неї в чоті було по три рої. Вишкіл цієї сотні почався щойно в останніх днях лютого 1944 року. Але треба знати, що в тій сотні були хлопці дібрані, це ж бойовики СБ! Це був найкращий, найбільш бойовий елемент північної частини львівської області. В них і зброя була добра. Кожний бойовик прийшов з доброю рушницею; кулеметів з самого початку ця сотня мала досить — по одному на рій, а навіть декотрий рій мав

по два кулемети. В них і автоматів було досить. Одним словом, заповідалася першоклясна сотня!

Але що ж, по одномісячному вишколі бойовики мали розійтись в свої терени, до своїх власних занять. Однак не так сталось, як плянувалось! Вже під час вишколу, в місяці березні 1944 до к-ра Галайди приходили зо всіх сторін від місцевих теренових чинників штафети за штафетами. Всі вони алярмували про навалу польських «кракусів» з півночі, яка починає щораз ближче Галичини підсуватися, нищучи по дорозі свідомий український елемент та грабуючи українцям майно. Такі ж штафети діставав і к-р Богдан. Всі вони, чим ближче весни, тим більше кричали: виходить з лісів, українське населення не буде вас годувати, досить вишколу, йдіть рятуйте решту Холмщини, загородіть дорогу «кракусам» до Галичини.

Як Галайда так і Богдан здавали собі справу з загрози, яка насувалася з півночі, з Холмщини. Знали вони дуже добре про те, що та новітня татарва не знає пощади українцям. Знали про те, що «кракуси» вже спалили десятки українських сіл Холмщини, вимордували сотки невинного й безборонного українського населення. Знали про те, що в час нападу на безборонне село, «кракуси» не зважали на те, чи це дитина, старші чи жінки, а все, що попало під руку, мордували, палячи до тла цілі села, а щойно на згарищах даного села, неначе вже за фронтом, ішли цивільні польські загони з довжелезними дротами, лопатками, джаганами та шукали і розкопували залишки закопаного майна холмщаків. Про все докладно знали командири Галайда і Богдан. Але вони знали і своє: поминувши вже невідповідну пору року, пам'ятали вони добре, що стрілецтво ще належно не вишколене. А к-р Богдан знав також добре, що його дві сотні ще належно не озброєні. Бракус ще багато кулеметів, треба ще виміняти «манліхери» на добрі рушниці, треба ще багато більше аmunіції. То ж оба ці командири з походом на Холмщину зволікали, відкладали, з'ясовували місцевим тереновим, що треба ще почекати. А рівночасно робили все потрібне, щоби належно підготуватися до тієї роботи. Стрілецтво приспішено вишколювалося, приспішено доповнювано зброю, аmunіцію, ведено розвідку. А про розположення ворожих сил на Холмщині нічого не можна було довідатись! Холмщина тоді була наче другим світом: ніхто з галичан туди не ходив, кожний боявся! Будь здоров — Ст.

24 січня 48

Дорогий Приятелю!

Отже пишу. А Ти певно будеш читати. — Між людьми ходили прямо легенди, що озброєних поляків є величезна сила, що вони дуже добре озброєні, що вони мають гармати, іздають автами і тим подібне. Де квартирують, де їхні застави, стійки, ніхто з людей навіть не застановлявся над тим. Загально говорили, що їх в самому посадківському лісі має бути коло чотирьох тисяч. Всі ці вістки мусіли тим більше насторожити командирів Галайду і Богдана та примусити їх до тим соліднішої підготовки. На додаток розвідка ствердила, що, «кракуси» чи інші поляки загнижджуються вже таки в Галичині. Були дані, що в польському селі Острів коло Белза тамошні поляки озброїлися, обдротовують своє село та вночі виконують озброєну варту. Значить, ставало ясным, що польські партизани з Холмщини щораз ближче підсуваються до Галичини, палячи по дорозі все, що українське: хочуть сполучитися зі своїми побратимами в Острові та опанувати куличківсько-белзькі ліси, щоб звідтам і в Галичині продовжувати своє протиукраїнське діло. Треба було спішити. Тим більше, що надійшла вже була вістка, що поляки робили грабункові напади на Дубину, — фільварок коло села Річиця. Підбатьорені кількома вдалими грабунковими нападами на Дубину, де потерпіли найбільше не німці, а фільварочна служба українці — під кінець березня 1944 напали на перші «пограничні» галицькі села: Річиця, Губинок. Але завдяки тамонній самоомороні не пощастило їм спалити та цілковито опанувати ті села. Люди стали втікати, відходити на південь.

В останніх днях місяця березня 1944 всі сусідні з Холмщиною села були постійно спаковані, сподіваючись кожної хвилини наїзду тих новітніх татар, що їх холмщаки звали «кракусами». Одже треба було діяти, треба було виступити з лісів. Командири Галайда і Богдан робили останні підготування. Треба було остаточно приступити до опрацьовання детального плану протидіяння. А щоб це можна було зробити — треба було мати якесь тіло, якийсь провід, штаб чи що, щоб про все те думав. І по глибоких роздумуваннях та нарадах постав за ініціативою Галайди штаб куреня у такому складі: Галайда як головний командир, Богдан як його перший заступник, Влодко як другий заступник. До них мали долучитися з терену: Ватюга, як пропагандист і політвиховник, Лисий як шеф зв'язку.

По довгих нарадах і дискусіях запало рішення: іти цілим куренем в рейд по Холмщині, зайти як найдалі, своїми збройними ударами на натраплені станиці «кракусів» піддержати на душі спанікованих вже до решти холмщаків; рівночасно творити, школити військово місцеву самооборону, поглиблювати національну свідомість серед українського населення Холмщини. Не устійнено на разі, яким шляхом мав цей рейд іти на північ і куди мав вертатися. Кожна нарада вужчого штабу — Галайди, Богдана, Влодка — закінчувалася дискусією, від чого починати: чи йти спершу в рейд, а Острів залишити, бо він може й так по вдалому рейді сам розлетиться, чи найперше піти акцією на Острів, а пізніше рейдом по Холмщині. Кінець кінців стало на тому, щоб найперше розбити Острів.

Днем акції на Острів назначено 31 березня 1944. Зараз по акції мали долучитись до штабу Ватюга і Лисий та цілий курінь мав іти в рейд з повним штабом. Зближався 31 березень, день акції на Острів! Ішли останні підготування. Кр. Галайда підтягнув «свою» сотню з Пирятина на фільварок Романівка коло Хлівчан. Бо ж треба було бути ближче Острова, ну й дві інші сотні: Бродяги, що стояла в побережницькій садибі «Зелена» коло Прусинова під Белзом, та Корсака, що стояла на фільварку коло Луцьок. І так то яких три дні перед акцією всі три сотні знайшлися близько одна одної, всі в куличківсько-белзьких лісах. Щоб хоч командний склад сотень мав змогу пізнати себе взаємно, наказано відвідувати одні одних. Кожному сотенному та ліпшим чотовим наказано опрацювати подрібний плян наступу на Острів. 29 березня скликано до Романівки нараду всіх тих, що опрацьовували плян наступу. Отже на нараді тій знайшлися: Галайда, Богдан, Влодко, М 22, Бродяга, Корсак, Чернота, Янко (бунчужний сотні М 22). По довгих нарадах устійнено такий плян діяння: акція розпочинається 31 березня скоро світ, всі три сотні разом підходять до села Глухова в такому порядку: Корсак, М 22, Бродяга, в такому ж порядку маршують далі, але вже без штабу і санітарного пункту, які покищо залишаються в Глухові. Острів починають обходити з західньої сторони; перейшовши рейки починають завертати направо спочатку на північний захід, а пізніше на схід, а де далі на південний схід та південь. Так мають обійти Острів, щоб окружити його півколом з півночі. Праве крило (Бродяга) має дійти до ріки Солокії на захід від Острова,

а ліве (Корсак) має досягти ріки Солокії на сході Острова. М 22 становить центр, вдаряє на Острів з півночі, в той час, коли дві інші сотні мають розставити застави на дорогах, а спеціально скріплені застави на залізничній лінії Рава Руська — Сокаль та рештою вояцтва допомагають Емові в ліквідації Острова. Штаб куреня буде знаходитися в ліску, що на північ від Острова, а санітарний пункт в хатах при дорозі Пархач-Глухів, себто недалеко Глухова, на захід від згаданого ліска. Сотні мають окружувати село ще за темна, потику. — Всього найкращого.

24 січня 48

Дорогий Приятелю!

(І що ж знову пишу до Тебе. Чи Тебе це цікавить чи ні, а пишу). Акція почнеться паленням села, по спаленні шукання за озброєними мужчинами, брання їх в полон чи, в разі спротиву, ліквідування таких. Коли б тихий підхід не вдався, ворожі вартівники зачули, вдаряти на село з місця, не чекаючи, чи всі зайняли приписані їм випадні відтинки. Устійнено гасла, умовні знаки. По тій нараді к-ри розїхалися до своїх сотень, щоб дати в себе відповідні розпорядження, накази. Прийшла ніч з 30 на 31 березня. Хоч місячна, але не видна. Перелетні хмари часто заслоняли місяць, а дерева та гущавники робити цю ніч в бельзько-куличківських лісах таки темною. Зима ще не вступилась зовсім. Білі лати снігу, що лежали по лісових полянках, дорогах, страшили партизан, що зима може ще показати свої «роги» і в квітні. Але запах весни в повітрі таки підбадьорював, таки вказував, що це останні «подриги» цього-річної зими. Нічна тиша настала в лісі: пташки не співали, вітер не шелестів пожовклим листям, природа спала. Але в таборах поодиноких сотень не спали. Там рух, як ніколи. Стрільці бігали, метушилися, чути час до часу накази службових чи таки чотових, а навіть ройових. Це ж останні години підготовки до їх першого хресного бою. У кожного видно поважну міну, серйозність — та гейби з кожного обличчя читалось: що то буде, як піде? Проте хлопці веселі, бадьорі, справно та швидко виконували накази своїх командирів. Година коло 21. Ліс і то в тому кінці від Хлівчан здригнувся! Що це? Хто той смільчак?! Це к-р Галайда з остнею М 22 прямував лісом на північ, до «Зеленої», щоб там злучитись з Бродягою і манджати далі по плану, — наближатись до Острова. Серединою піскуватої лісо-

вої дороги скрипіли підводи, побіч тут і там видно було верхового, а по краях стежками маршувало вояцтво: стрілець за стрільцем, рій за роєм, чота за чотою. Кожний мовчазний, поважний, ішов в невідоме, ішов і думав, — як то піде його хресний бій. Неодному пригадалась мати, батько, а то й люба дівчина. Чи побачить ще він їх, чи може наложить головою в обороні рідних, в обороні загалу українського народу. З задуми тої вирвав вояцтво шепотом подаваний зпереду наказ: стати, стати. Стрілецтво пробуджувалось гейби зі сну, ставало один за одним, не один відкривав широко очі і бачив, що він не дома, не біля батька-матері, чи милої дівчини, — а у лісі, в стрілецькому рядку стоїть і дожидає дальших наказів. Передні стрільці бачили, як з забудувань «Зеленої» виходили стрільці іншої частини та ставали один за одним на дорозі, що направо мала східній напрям. То ж після того догадались, що їх задержано тут тому, щоби сполучитись зі сотнею Бродяги. Більшість підвод-табору сотні М 22 залишено на «Зеленій». Тут лишалася маленька частина стрілецтва Бродяги, як охорона — тому й табір сотні М 22 долучився сюди. Кухні, санітарні вози разом з доктором Я. сотні М 22 залишено на «Зеленій» під охороною — все інше мало їхати чи йти далі, але вже разом зі сотнею Бродяги — все по пляну.

Сотня Бродяги долучилася скоро, всього за кільканадцять хвилин і незабаром цілість рушила далі, але вже у східньому напрямі. Хмарки раз заслоняли то знову відслоняли місяць. І тому, хоч дорога була досить широка, рідко коли була освічувана. Тіні високих та досить густих дерев дорешти заслоняли дорогу. Вози конче потрібного табору скрипіли. Скрекіт їх побільшувався і ставав пронизливий, коли котрий віз натрапив на ямку. Під ногами було мокро. Рештки мокрого снігу під ногою перемінювались у воду, яка мішалась з розмерзлою землею і поставало болото, яке ліпилось до чобіт маршуючого вояцтва. Щастя, що терен був радше піскуватий як чорноземний. Тихо, не говорячи нічого один до одного посувались дві сотні. Впереді сотня Бродяги розтягнута в стрілецький ряд, за нею конечні табори, санітарні вози з лікарем Б. і санітарками, а за ними сотня М 22, також стрілецьким рядком. К-ри Галайда та Богдан примістилися на одному з санітарних возів. К-р Влодко і Лисий (він долучився ще перед Островом) на іншому санітарному возі. Побіч возів скакали на баских конях зв'язкові. Вони щораз то від'їжджали до переду, то до заду та рапорту-

вали, як цілість посувається. Коли перший віз доїхав до дороги Белз-Куличків-Мости Великі — він несподівано станув; за ним усі інші вози. «Що сталося» — запитав к-р Галайда. Ніхто не відповів. «Яночку» — сказав Галайда до їздця, що їхав побіч — «скоч і провір». За не цілу мінуту вернувся на спітнілому коні Янко, бунчужний сотні М 22 і звітував, що рівчак прокопаний при в'їзді на белзько-куличківську дорогу здержав підводи, молоді коні бояться іти, але «скоро поїдемо» — докинув Янко — «положливих коней вже почали обводити поміж деревами ліску до дороги». І дійсно, за декілька хвилин відірвані вози від піхотинців рушили з місця. Підвода за підводою пішла вже за слідом першої, поміж дерева, оминаючи пакосний, досить глибокий рівчак. К-р Галайда, коли вже його віз знайшовся на белзько-куличківській дорозі та звернув нею на південь, наказав возам здоганяти піхотинців, що за той час відійшли досить наперед. Зате Янкові наказав доглядати позаду, щоб дежно не відлучився; серед нічної темряви в лісі про це не трудно! Однак не так легко було наздігнати піхотинців. Дорога тяжка, мокра, з частими вибоями, ніяк не дозволяла досить навантаженим підводам їхати риссю. Треба було їхати кроком. Нічого, коли тяжко. До побачення — Ст.

25 січня 48

Дорогий Приятелю!

Чи ще Тобі не знудилося? Але все одно пишу. Так їхали кроком, — сказав Галайда — ми і так їх доженемо, бо вкоротці буде долучуватись до нас ще й Корсак, — і далі пів шепотом жартував собі з санітарками, що також їхали на тому возі. К-р Галайда, як звичайно в гуморі. Сміявся, жартував, сипав жартами наліво й направо. При кожному голоснішому сміхові перестерігав не галасувати, бо це ніч, а ми партизани, підсуваємося до акції, треба тихо поводитися. Але де ж там! Якже можна не сміятись, коли жарти такі «масні» та смішні! Немоżliво було. І всупереч осторогам таки досить голосний сміх потрясав час до часу лісом. За яких двадцять хвилин підводи зупинилися. Кінний зв'язковий зголосив, що затримались, бо перед таборами стоять піхотинці. (Ну, добре, хай кожна сотня маршує у визначене місце, сотенні знають куди).

Табори посуваються за сотнею М 22. К-р Корсак хай не бариться, скоро долучає і посуваєсь дальше, — наказав зв'язковцям к-р Галайда. Зв'язкові поскакали до своїх сотень з на-

казами. Спец-зв'язковий к-ра Галайди залишився при возі. Не минуло й десять хвилин, як табори рушили. Цілість в такому порядку: сотні Корсака і М 22 спереду, за ними табори, а зад забезпечувала сотня Бродяги. Командир Галайда щораз менше жартував, а коли й сказав щось веселого, то вже таки добрим шепотом. Однак гумору, як завжди, не тратив. Часто посвистував, хоч не дуже мелодійно під носом. Всі вже знали його звички. Посвистує, значить, думає про щось. І хіба не було йому про що думати? Він же відповідав за стільки людей. Він взяв на себе відповідальність за успішне переведення акції. «А що ми нашу самооборону беремо поважно, це ми нашим можливим противникам покажемо. Збройний опір зломимо, провідників розженемо, а решта сама розбіжиться, та й буде спокій», — говорив, майже, на кожній відправі старшин командир Галайда. Він до останку, до останньої хвилини був таким оптимістом у всіх справах. Такий повний віри в свої сили, в сили тих трьох сотень, що та віра мимохить переносилась на його найближче оточення, а від нього далше на все стрілецтво. Так, що кожному видавалося, що він не на бій іде, а деє на якісь вправи, чи що. Через ту велику віру в свої сили, свого любого командира Галайди, кожний скоро відсував від себе думку про можливу смерть чи поранення. «Ми мусимо виграти, ми переможемо, ми граніт, нас ніхто не розіб'є, ми сила» — зараз кожному пригадувались слова завжди веселого жартівливого командира Галайди.

Несподівано, наче нова ніч настала, чи що? Темно стало, хоч око виколи. Чому так? Всі були втягнені в більшу видність, а тут тобі раптом наче осліп кожний. Нічого не видно навіть на два кроки перед собою. Що це? Природа свої закони має. Насунула така чорна хмара, що геть чисто місяць притемнила. А тут як на те вибої дуже густо (а я забув попередньо сказати, що по прилучені Корсака цілість посувалася вже знову в східньому напрямі, меншою лісною дорогою, а не широкою белзько-великомостиською). Підводи часто ставали, а з ними і цілість! Молоді, добре годовані положливі коні не хотіли йти в ями з водою, зверху присипані злегка зрадливою верстовою білого снігу. Треба було часто такі ями виминати. А тут не було кудю. Наліво чи направо гущавники, возом туди не пройдеш, ще й в таку темноту. То ж виминали ми такі ями боком дороги, ген попід самі кущі. А в таких випадках мокрі гіллячки кущів немилосердно лупили по лицях сидячих на возі. Не один, що

їхав на возі вже й змерз, а до того гіллячки трохи побили по лиці, — то ж злавив з воза і впхнувшись у стрілецький ряд, маршував стежкою зі стрільцтвом. «Он і я трохи починаю мерзнути. Ніби морозу нема, а все ж таки зимно», — сказав командир Галайда та зліз з воза і йшов побіч. Хто маршував ні словом один до одного не обзивався, мов води в рот набрав. Тихесенько цілість посувалася вперед ще все у східньому напрямі. Тільки рідкі вигуки погоничів, чи соковиті проклони, коли якийсь віз переїздив прикру ямку, — переривали час до часу тишу. Коли чорна хмара відслонила місяць, то й цілість почала виходити з докучливого гущавника. Ліс рідшав, а чоло і за ним цілість почала поволі завертати вліво. Спочатку на північний схід, а де-далі цілком на північ. Наче ще тихіше посувалося стрільцтво далі. Кожний і без наказу зрозумів, що щораз то ближче доходить до місця акції, то ж потрібна була якнайбільша тиша.

Ліс кінчився, по якомусь часі видно було в місячному світлі тільки поодинокі дерева та купки кущів. На краю останніх кущів чоло колони стало. «Що там?» гукнув командир Галайда. Прискакав кінний зв'язковий і звітував, «що дорога скінчилася, нема ні сліду, то ж не знати куди далі посуватися», — прямо на північ через луки, чи поля? Проїхавши яких 500-800 метрів, знайдено добру дорогу, що веде з Лукова на Пархач. Янко поїхав до переду, щоб вивести на вказану дорогу. Маршували навпростець. Спочатку луками, а далі полями. Щастя, що поля були поздовжні, і натраплено на якусь стерню, чи чорний пар, бо інакше табором було б дуже тяжко проїхати по розмерзлій землі. Коли цілість посувалася луками і полями, ніхто не зважився сидіти на підводах. Навіть лікар Б. (жид) незважаючи на свої старші літа, зліз з воза і йшов біля підводи, держачись рукою за ручицю. Коли лісу не стало, то й жадна хмаринка не заслоняла місяця. Видно було мов за дня. Всього найкращого — Ст.

(Далі буде)

3 ОБІЖНИКА Ч. 1 ГОЛОВНОЇ УПРАВИ БРАТСТВА

Дня 6-го жовтня 1973-го р. відбувся в Клівленді, ЗСА, ІУ-тий Делегаський З'їзд Братства кол. Вояків 1-ої УД УНА. На цьому З'їзді обрано нову Головну Управу Братства в такому складі: Др. Роман Дrajньовський — голова, інж. Богдан Підгайний — 1-ий заступник голови, Степан Мазурок — 2-гий заступник голови, дальші заступники голови — кожночасні голови Крайових Управ, Роман Гасцький — секретар, Роман Данилюк — фінансовий референт, Ярослав Балабан — організаційний референт, Бог-

дан Антонішин — видавничий референт, Роман Кобрин — референт преси, Юліян Чорний — референт музею; мгр. Б. Кальба, С. Климців, О. Голінський — вільні члени. Контрольна Комісія: Др. Мирослав Малецький — голова, Роман Чолкан, Євген Логаза — члени. Товариський Суд: інж. І. Скіра, Роман Дебрицький, Володимир Пальчук.

Адреса президії Головної Управи є:

Veterans of the First Ukrainian Division UNA

c/o Ukrainian National Home

140 - 142 Second Avenue,

New York, N. Y., 10003, U.S.A.

Головна Управа вітає новообрану Крайову Управу Братства в ЗСА на чолі з інж. Юрієм Тисом-Крохмалюком та бажає їй якнайкращих успіхів в праці для добра Братства та українського народу.

Новообрана Головна Управа присвятить головну увагу видавництву, яке залишається в Торонті. Щоби поживити та вможливити діяльність видавництва звертаємось до Крайових Управ, щоби вони через Станиці піддержали видавництво так матеріально, як і морально.

Рекомендується перевести збірки на видавничий фонд "Вістей Комбатанта".

Крайові Управи повинні виготовити адресарі передплатників "Вістей Комбатанта" та прислати якнайбільше нових передплатників з-поміж всієї української громади. Злишнім є пригадувати, що всі члени Братства повинні бути передплатниками "Вістей".

Вже появилася книжка Д. Гайке про Дивізію, німецькою мовою.

В місяці березні 1974 р. хор "Гомін" та танцювальний ансамбль "Орлик" з Великої Британії відбудуть турне по ЗСА та Канаді. Хором "Гомін" диригує наш побратим Ярослав Вабуняк, а в хорі співає багато наших дивізіоників. Г. У. погодилася дати підтримку та допомогу цим мистецьким ансамблям та звертається до Крайових Управ Канади та ЗСА, щоби вони повідомили станиці про дати концертів на їхньому терені. В прилозі подаємо плян концертного турне.

ПЛЯН КОНЦЕРТОВОГО ТУРНЕ МИСТЕЦЬКИХ АНСАМБЛІВ "ОРЛИК" ТА "ГОМІН"

Монтреаль — субота 16 березня 1974 — год. 8 вечора,

Plateau Hall, 3710 Calixa La Vallee, Montreal

Торонто — неділя 17 березня 1974 — год. 4 по пол.

Massey Hall — Toronto

Гамільтон — вівторок 19 березня 1974 — год. 7 веч.

(гляди місцеві оголошення)

Бюффало — середа 20 березня 1974 — год. 7.30 веч.

(гляди місцеві оголошення)

Рочестер — четвер 21 березня 1974 — год. 7.30 веч

East Ironquoit Central School 2300 Ridge Rd. E., Rochester

Сиракюзи — п'ятниця 22 березня 1974 — год. 8. веч.

Nottingham High School Auditorium, Meadowbrook Drive, Syracuse

Філадельфія — субота 23 березня 1974 — год. 6.30 веч.

Central High School Ogoniz & Olney Sts., Philadelphia

Нью-Йорк — неділя 24 березня 1974 — год. 4 по пол. Квитки до набуття
в Арка і ЕКО

Fashion Institute, 225 West 24 St., New York

Йонкерс — вівторок 26 березня 1974 - - год. 7 веч.

Українського Народного Дому, 301 Palisade Ave., Yonkers

Піттсбург — середа 27 березня 1974 — год. 7.30 веч

Carnegie Music Hall, Forbes Ave., Oakland, Pittsburg

Клівленд — п'ятниця 29 березня 1974 — год. 7.30 веч.

Parma Senior High School Auditorium, 6285 West — 54 St. Parma

Дітройт — субота 30 березня 1974 — год. 7.30 веч.

(гляди місцеві оголошення)

Чикаго — неділя 31 березня 1974 — год. 3 по пол. і 7 веч.

Auditorium Chopin Sshool, Rice & Western Ave., Chicago

Квитки вступу можна набувати у кожній залі в дні концерту, а також заздалегідь в українських книгарнях, крамницях тощо. Залі, в яких відбудуться концерти у містах: Гамільтон, Канада, Боффало і Дітройт ЗСА — будуть подані у місцевих оголошеннях.

**Купуєте або продаєте дім, підприємство, мотель, готель, ферму,
апартамент, або бажаєте інвестувати готівку в прибуткові
будинки,**

ДЗВОНІТЬ НА Ч. 239-3041

(Доїзд підземкою до вул. Іслінгтон)

**J. BOYKO REAL ESTATE LTD.
REALTORS**

3327 Bloor Street West

Toronto M8X 1E7, Ont.

НАШ ДОСВІД — ВАШ УСПІХ!

**МИС ФРАНЦІЯ ПОЧЕСНОЮ
ГОСТЕЮ 8. РАВТУ
УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ І РАДІО
1974**

Місс Франція панна І. Крумакер, українського походження, яка на Всесвітньому Конкурсі Краси, що відбувся в Афинах, виграла першу нагороду за граціозність буде почесною гостею 8. Равту Української Преси і Радіо Канади 1974. Равт отриманий цього року з Бенкетом Подяки для країн українського поселення у вільному світі відбудеться в суботу 16 лютого в Кенедісін Рум Роял Йорк Готель у Торонті. На Бенкет запрошені прем'єр Канади і прем'єри усіх провінцій Канади, де поселені українці, а також амбасадори тих країн, де живуть українські поселенці.

**НАРАДА В СПРАВІ
"ВІСТЕЙ КОМБАТАНТА"**

8 грудня 1973 відбулася в Нью-Йорку, в Українському Народному Домі, нарада, в якій взяли участь: від Головної Управи ОБВУА д-р Е. Галан, І. Поритко, П. Постолук, Я. Вишневецький і І. Кедрин, від Братства кол. воєнів І УД УНА д-р Малецький і М. Бігус з Торонта і пп. Мазурок з Нью-Йорку, І. Скіра і В. Артимішин з Філадельфії. Предметом наради була виключно справа "Вістей Комбатанта".

Д-р Малецький поінформував, що нова Головна Управа Братства кол. воєнів І УД УНА надалі залишила в Торонті редакцію і адміністрацію "Вістей Комбатанта" і визнала це видавництво одним постійним періодичним журналом колишніх українських військовиків усіх існуючих у новітній історії України формацій. Д-р Малецький представив сучасний стан нашого журналу в його редакційній та адміністраційній ділянках, поінформувавши також приязних про задум деяких позитивних реформ.

Д-р Галан й інші приязні представники Головної Управи ОБВУА прийняли з великим вдовolenням до відома заяву д-ра Малецького, ствердивши, що дотеперішня співпраця з представниками Братства кол. воєнів І УД УНА у Торонті завжди проходила дуже гармонійно, а коли й були різниці поглядів у ділових справах редакції чи адміністрації, то завжди розв'язувалося ті проблеми згідливо і без дисонансів.

У дискусії заторкнено ширше потребу займатися у "Вістях Комбатан-

та" становище до всіх важливих актуальних громадсько-політичних і культурних подій в українському світі, — висловлюючи погляд українського комбатантського світу, без порушення самостійного світогляду індивідуальних членів наших комбатантських організацій, які належать до різних партійно-політичних груп.

Прийнятий на нараді також Юрій Лопатинський від Об'єднання кол. вояків УПА заявив, що Об'єднання бажає далі брати активну участь у видаванні "Вістей Комбатанта" і зараз же подав деякі сугестії, що їх прийняли одноголосно схвалили.

НАРАДА КООРДИНАЦІЙНОЇ РАДИ

Безпосередньо після наради 8. 12. 73 у справі "Вістей Комбатанта" відбулося засідання Координаційної Ради комбатантських організацій, на якому — крім вищеназваних — були ще прийнятими: голова Головної Управи Братства кол. вояків УД УНА д-р Драйновський, секретар Р. Гасцький, Р. Кобрин і Гр. Яремчук, М. Островерха і д-р С. Ріпецький від Братства УСС, Коваль від Т-ва кол. вояків УПА і Поліщук від Союзу ветеранів українського резистансу.

Д-р І. Козак, делегат Головної Управи ОБВУА на Другий СКВУ і М. Островерха, як делегат від Братства кол. Українських Січових Стрільців склали інформаційні звіти про свою участь на 2-му СКВУ. Вони й інші прийнятні діячі, які були на 2-му СКВУ, ствердили одноставно, що на Другому СКВУ злегковажено коли-

шніх українських вояків. Зокрема, дир. І. Поритко поінформував, що запланований Світовий з'їзд колишніх українських вояків не міг відбутися під час 2-го СКВУ внаслідок неприхильного становища Організаційного Комітету. Рішено запроте- стувати проти такого відношення перед новим Секретаріатом СКВУ та подбати, щоби Братство колиш- них членів легіону УСС, яке є світо- вою організацією, отримало свою репрезентацію у Секретаріаті поруч з репрезентацією Братства кол. во- яків І УД УНА, що його на СКВУ заступав д-р М. Малецький.

ПРЕСОВИЙ ФОНД

(Від 5 грудня 1973 до 15 січня 1974)

Роман Кобрин, Нью-Йорк	7.00
Гол. Управа УСГ, Торонто, Онт.	100.00
М. Головатий, Етобікоок, Онт.	2.00
Станція Братства Дивізійників, Торонто, з балю комбатантів у листопаді	120.00
О. Рибалт, Парма, Огайо	12.00
В. Пальчук, Торонто, Онт.	25.00
О. Вишневський, Елмгерст, Н. Й.	5.00
В. Давидяк, Порт Коквітлам, В. Кол.	12.00
Инж. Р. Лятишевський, Торонто, Онт.	2.00
П. Оприск, Маспет, ЗСА	5.00
о. Й. Гайманович, Монтреал	0.50
С. Мілянський, Нью Гейвен, Конн.	4.00
Ігн. Кутко, Чикаго, Ілл.	4.00
Ол. Луцький, Філадельфія, Пенс.	4.00
Разом	302.50
Всім жертводавцям щира подяка.	

НЕВМИРУЩІ ТРИ ОДИНАДЦЯТКИ

В метрополії українського Монреалу, ввійшло вже в традицію, що академію присвячену річниці пропам'ятного Листопадового Зриву, під патронатом місцевого Відділу КУК влаштовують спільно українські комбатантські організації.

В 1973 р. також був покликаний Екзекутивою КУК комітет комбатантських організацій під проводом сотника Богдана Панчука.

Цей комітет, крім підготування Листопадової Академії, поробив заходи, котрі увінчалися успіхом, що перший раз в Монреалі, всі українські комбатантські організації, у своїх одностроях та зі своїми організаційними прапорами взяли участь у святкуванні пам'яті полеглих, в неділю 11 листопада, в дні, відомому під назвою "Ременбранс Дей".

Три одинадцятки — звичайні числа, але оди раз в році вони стають символом дня пам'яті полеглих.

В листопаді, — одинадцятому місяці року, одинадцятого дня, в одинадцятій годині перед полуднем на звук сурм, з яких роздасться жалібна мелодія "Ласт Пост", завмирає на дві хвилини весь рух і гамір великої Канади, щоб віддати пошану тим, що своє життя віддали на те, щоб краще і свободніше могли жити друзі.

Вшановуючи пам'ять полеглих, під Сенотафом були зложені численні вінки із символічних червоних маків, між котрими був один вінок з написом, від "КОМІТЕТУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ". Склав його голова місцевого відділу КУК Теодор Цехмістро, в асисті підпоручника провінційної Команди Канадського Леґіону і Василя Горбатюка, відпоручника Станиці Братства Дивізійників в Монреалі.

Коли на просторій площі Домініон Сквер, вистроїлися колони канадських ветеранів з різних військових формацій, відділи провінційної та місцевої монреальської поліції, між ними по самій середині площі перед фронтом Сенотафу, стала хоч числом мала, але горда за себе група українських ветеранів, разом з Королівським — Українським Леґіоном ім. Мазепи. Ми засвідчили, що колишні вояки без різниці з яких Українських Армій вони не походили б, високо цінують і шанують тих вояків, котрі віддали життя своє на жертівнику Батьківщини.

Коли ветеранські колони рушили в парадний марш вулицями Монреалу, наша, українська колона, під звук барабанів та шепіт осіннього вітру, на котрому лопотіли прапори Українського Леґіону ім. Мазепи, Української Стрілецької Громади, Т-ва УПА та станиці Братства Дивізійників, на чолі з українським національним синьо-жовтим прапором, крокувала твердим вояцьким кроком у дефіляді, яку відбирали високі достойники федерального та провінційного урядів та інших державних мужів на чолі з лейтенант-губернатором Квебеку, достойним п. Ляпойнтом.

В. Горбатюк, секретар Станиці Братства.

CONTENTS

	page
Nina Tuz: On the square beside the church (poem)	2
M. M.: Independence Day (commentary)	3
Petro Potichnyj: Analysis of the opposition movement in Ukraine	5
Eugene V. Kuryliuk: The battle at Darakhiv	11
Dr. V. Trembitsky: The medical profession in the Ukrainian State (during the rule of the Directory, 1919-1920)	18
Petro Samutyn: Kyiv in 1920	22
I. Skira: The Emblem of the Ukrainian Division	38
Ivan Lyko: More about Ukrainians in Poland	42
Roman Krokhmaliuk: The change in German policy and the formation of the Ukrainian National Committee	53
Vsevolod B. Budny: The Division after the war	57
O. Horodysky: From the diary of General Kordian Zamorsky (continued)	69
F. Korduba: Japan's national defence	74
† St. Onyshkevich-Orest: Material for the history of the UPA (Ukrainian Insurgent Army)	78
Miscellany:	
Selections from Circular No. 1 of the Association Execu- tive; Editorial Meeting on "Visti Kombatanta" Meeting of the Co-ordinating Council; Eighth Ball of the Ukrainian Press and Radio; The Undying Eleventh, Press Fund	90
Contents in English	96

Відвідуйте сталу та
індивідуальні виставки у

 focus gallery

861 Queen Street West

Toronto 3, Ontario, Canada

CHRISTIE DRUGS STORE

451 Christie St.

— Toronto 4, Ont. —

Tel.: 536-8151

Власник: мгр. В. Федорів.

В разі потреби за солідною обслугою звертайтеся

до

УКРАЇНСЬКОГО ПОХОРОННОГО ЗАВЕДЕННЯ

J. CARDINAL & SON

366 Bathurst Street, Toronto, Ontario — Tel.: 368-1444

92 Annette Street, Toronto, Ontario — Tel.: 762-8141

ALU-WOOD WINDOWS & DOORS CO.

Алюмінієві вікна і двері

3195 Lenworth Dr., Cooksville, Ontario

УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА ФІРМА

ALBERTA FUEL OIL LTD.

278 Bathurst Street — Toronto, Ontario — Tel.: EM 2-3224

Постачання опалової оливи

Українська будівельна фірма

E. KOST CONSTRUCTION CO. LTD.

Mississauga, Ontario

Tel.: 270-0070

Будова нових хат і фабрик.

Власник: Євген Коструба.

Звертаємо увагу нашим Шановним читачам, що адреса Адміністрації є:

VISTI KOMBATANTA — VETERANS NEWS

P. O. Box 279, Stn. "D", Toronto 9, Ontario, Canada

Туди просимо звертатися у всіх адміністративних справах «Вістей Комбатанта» і пересилати свої запити та передплати.

Давніша поштова скринька в Нью Йорку, ЗСА, є нечинна.

Адміністрація

Перше українське бюро подорожі

МАРКІЯНА КОГУТА

BLOOR TRAVEL AGENCY

1190 Bloor Street West, Toronto 4, Ontario

Tel.: 535-2135 & 535-2136

● спроваджує рідних на постійне перебування або на візити, ● продаж квитків на всі літунські, корабельні та автобусові лінії, ● нотаріальні завірення документів — особистих, спадкових і т. п., ● переклади з різних мов.

НЕ ЙДИ, НЕ ШУКАЙ ЧУЖИХ СОБІ БЮР, БО
НАЙКРАЩЕ ОБСЛУЖИТЬ "АГЕНЦІЯ БЛЮР"!

СОЛІДНА ОБСЛУГА В УКРАЇНСЬКІЙ ФІРМІ

R. CHOLKAN CO. LTD.

Real Estate Brokers and General Insurance

527 Bloor St. W. (near Bathurst St.), Toronto, Ont., 532-4404

2232 Bloor St. W. (n. Runnymede Rd.), Toronto, Ont. 767-5454

660 Wilson Ave. (near Dufferin), Toronto, Ontario, 636-1501

10 Collier Street, — Barrie, Ontario, — Telephone: 728-4401

217 King Street — St. Catherines, Ontario, — Phone: 682-6628